

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KARADAĞ'IN KUZEY BÖLGESİNİN EKOTURİZM
ARZ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hazırlayan

Suad DİZDAREVİÇ

Danışman

Yrd.Doç. Dr. Ebru GÜNLÜ

2010

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Karadağ’ın Kuzey Bölgesinin Ekoturizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: .../.../.....

Adı SOYADI: Suad DİZDAREVİÇ

İmza:

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Suad DİZDAREVİÇ
Anabilim Dalı : Turizm İşletmeciliği
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu : Karadağ'ın Kuzey Bölgesinin Ekoturizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Sınav Tarihi ve Saati:

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	☐	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐	
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐	
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐	

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red

ÖZET

Karadağ'ın Kuzey Bölgesinin Ekoturizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Suad DİZDAREVİÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı

Turizm, ekonomik, kültürel ve doğal çevre ile ilgili sorumluluklara sahiptir. Sürdürülebilir turizmin tesisi ve günümüz turistlerinin ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye düşürmeyecek olan dengenin sağlanması ertelenemez bir gereksinimdir.

180.000 (% 28,7)'den fazla nüfusuyla düşük hayat standartlarına sahip olan Karadağ'ın kuzey kesimi ülkenin gelişmiş merkezlerine ve yurtdışına sürekli olarak göç vermektedir. Bölgedeki nadir doğal zenginlikler, bu süreci durdurmaya yetmemektedir. Son 60 yılın Karadağ gelişim politikası, güneyde deniz turizminin ve kuzeyde tarım ve hayvancılığın gelişimine yönelmiştir.

Üç milli park olan Durmitor, Biogradska Goora ve Prokletiye'de bir araya gelmiş dokunulmamış doğal güzelliklerin zenginliği ve UNESCO'nun koruması altında bulunan Tara nehrinin kanyonuyla Durmitor ekoturizmin gelişimine temel teşkil etmektedir. Ayrıca, özel bir korumaya sahip olmayan sayısız doğal güzellikler ve eşsizlikler (temiz göller, küçük dereler, mağaralar, kültürel-tarihi anıtlar), geleneksel sağlıklı besin üretimi ve ev sahiplerinin misafirperverliği, bu bölgede doğa aşkırlarını çeken ve tekrar tekrar getiren önceliklerdir.

Karadağ'da ve özellikle kuzey bölgesinde turizme genel bir bakış, gelişimin mevcut durumu, potansiyel ve eksikleri kaydetme ve en uygun sürdürülebilir turizm modelini tespit etme üzerinde araştırma yapmaya değer hususlardır. Bu özellikle mesleki literatürde bölgenin gelişimine planlı bir yaklaşım için temel olacak yeterli geçerli bilginin olmaması sebebiyledir.

Araştırma, dokuz yerel bölge üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yerel yönetimin en etkili kişileri ve turizm faaliyetinin uzmanları ile görüşmeler yapılmıştır. Amaç, sadece yerel ve bölgesel ortamların potansiyeli hakkında geçerli tutumu ortaya koymak değil, aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilir gelişimi ve koruması için temel dayanak olarak ekoturizmin gelişiminin gerekliliği hakkında bir fikir birliği elde etmektir. Karadağ'ın kuzeyinde ekoturizmin gelişiminin, uygun bir gelişim modeli olduğu bu şekilde doğrulanmıştır. Doğal kaynakların korunmasında yerel birimlerin faaliyetlerinin yetersiz olduğu, bu anlamda daha büyük yetki ve sorumlulukların üstlenilmesi gerektiği ve yeni kanunların getirilmesinin, sağlıklı yaşam ortamlarının geliştirilmesi ve korunması için stratejik planların

hazırlanması ve herhangi bir tahrip olmadan yürürlüğe konulması gereği ortaya çıkmıştır. Yerel birimlerin birleşik güçleri ve bölgesel ağ ve Karadağ devletinin yardımı, tüm vatandaşların aktif ilgileriyle ortadan kaldırmaları ve böylece misafir kabulü için de uygun şartların sağlanması- gereken ciddi eksiklikler olarak kaydedilmiştir. Ekoturizmin gelişimiyle, daha iyi bir ekonomik ve sosyal geleceğin sağlanacağı ortak bir değerdendir.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, sürdürülebilir turizm, Kuzey Karadağ.

ABSTRACT
The Analyze of Ecotourism Supply Potential
in Northern Part of Montenegro
Suad Dizdarević

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Tourism Management
MastersProgram

Tourism has responsibility towards economical, social, cultural and natural environment. Establishment of sustainable tourism and achieving a balance in which the needs of present tourists will not jeopardize the needs of future generations is the necessity.

In Montenegro the northern region is underdeveloped area, with a significant negative reflection on the standard and quality of life of more than 180 000 (28.7%) inhabitants, with their one-way migration to the developed countries. Awareness of the possession of rare natural resources in the area did not help to stop this process of migration. Policy development in Montenegro for last 60 years focused on the development of tourism in coastal area and agriculture and livestock production in the north. The abundance of pristine natural beauty gathered in three national parks: Durmitor, Biogradska gora, Prokletije and natural asset - Durmitor with Tara River Canyon (under UNESCO protection) represent an excellent basis for ecotourism development. Also, many natural beauties and rarities that do not enjoy special treatment of protection (clean lakes, rivers, smaller watercourses, speleological facilities, cultural and historical monuments), the tradition of the production of healthy food and unique hospitality of the host, are advantages that attract and bring back nature lovers to this area.

Consideration of the whole tourism situation of Montenegro, especially in northern region, focus this research to find the optimal model for sustainable development by cross-section of the current state of development, registration of potentials and shortcomings. This is especially due to the fact that the scientific - technical publications do not have enough valid data that would be the basis for planned approach to the development of this region.

The survey was conducted in the area of the nine local communities. Respondents were lidere of local authorities and tourism experts. The aim of research is not only getting authoritative attitudes of potential local and regional environment, but also achieving a unified consensus on the necessity of development of ecotourism as an elementary basis for sustainable development and protection of natural resources.

It obtained a positive attitude toward development of ecotourism, as optimal model, in northern Montenegro. It was found that the influence of local communities in the protection of natural resources is insufficient, they also expressed the need for acquisition of major powers and responsibilities in this regard and that it is necessary to adopt new laws and to establish a strategic plan for the preservation and promotion of healthy environment and its valorisation without the devastation.

There are registered serious shortcomings that must, by putting together all forces of local community, through regional networking and assistance of the state of Montenegro, with an active attitude of all citizens, thereby resolve and in the same time create conditions for adequate reception of guests. General opinion is that development of ecotourism would ensure safer economic and social progress for all citizens.

Key words: Ecotourism, sustainable tourism, Northern Montenegro.

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLO LİSTESİ	xii
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE EKO TURİZM

1.1. TURİZME GENEL YAKLAŞIM	3
1.1.1. Turizmin Tanımı	3
1.1.2. Turizmin Özellikleri	4
1.1.3. Turizme Katılım Nedenleri	6
1.2. TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ	14
1.2.1. Turistik Ürün Kavramı	14
1.2.2. Alternatif Turizm ve Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kavramları	14
1.2.3. Turistik Ürünü Oluşturan Unsurlar	17
1.2.3.1. Çekicilik	17
1.2.3.2. Olanaklar ve Hizmetler	18
1.2.3.3. Ulaşılabilirlik	19
1.2.3.4. Gidilecek Yerin İmajı	19
1.2.4. Turistik Ürün Politikaları	20
1.3. TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ KAPSAMINDA EKOTURİZM	21
1.3.1. Ekoturizmin Tanımı	21
1.3.2. Ekoturizmin Diğer Alternatif Turizm Türleri ile Olan İlişkisi	24
1.3.3. Ekoturizm’de Araçların ve İşletmelerin Yeri ve Önemi	25
1.3.3.1. Tur Operatörlerinin ve Seyahat Acentelerinin Yeri ve Önemi	25
1.3.3.2. Eko Konaklama Tesislerinin Yeri ve Önemi	27
1.3.4. Ekoturizm Pazarı	28
1.3.4.1. Ekoturizm Tüketici Profili	28
1.3.4.2. Ekoturist Tipleri	29
1.3.4.3. Ekoturist Demografik Yapısı ve Özellikleri	32
1.3.5. Dünyada ve Karadağ’da Ekoturizm Arz Potansiyeli	33
1.3.5.1. Dünyada Ekoturizm Arz Potansiyeli	33
1.3.5.2. Karadağ’da Ekoturizm Arz Potansiyeli	35
1.3.6. Ekoturizmin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü	36

İKİNCİ BÖLÜM

KARADAĞ TURİZMİ

2.1. KARADAĞ'IN TURİZM COĞRAFYASINI OLUŞTURAN UNSURLAR	38
2.1.1. Coğrafi Konumu ve Özellikleri	38
2.1.2. Coğrafi Bütünlük	39
2.1.2.1. Primorye- Sahil Bölgesi	39
2.1.2.2. Derin Kayalıkların Platoları	39
2.1.2.3. Orta Karadağ Vadisi	40
2.1.2.4. Yüksek Dağlar	40
2.1.2.5. İklim	40
2.1.3. Doğayı Koruma Alanları ve Doğal Parklar	41
2.1.3.1. Biogradska Gora Millî Parkı	42
2.1.3.2. Durmitor Milli Parkı	43
2.1.3.3. Lovçen Milli Parkı	44
2.1.3.4. İşkodra Gölü Milli Parkı	45
2.1.3.5. Karadağ'ın 5. Milli Parkı Prokletiye	46
2.1.4. Göller, Dağlar ve Nehirler	48
2.1.4.1. Karadağ'ın Gölleri	48
2.1.4.2. Dağlar	49
2.1.4.3. Nehirler	51
2.1.5. Termal ve Mineral Sular	53
2.1.6. Arkeolojik Eserler ve Anıtlar	54
2.1.7. Müzeler	55
2.1.8. Fuar ve Sergiler	59
2.2. KARADAĞ TURİZM ARZ OLANAKLARI	59
2.2.1. İç ve Dış Turizm Kapsamında Karadağ	60
2.2.2. Uluslararası Turizmde Karadağ Turizmi'nin Yeri	61
2.2.3. Karadağ'da Uygulanan Turizm Politikaları	62
2.2.4. Karadağ Turizm Sektörünün Değerlendirmesi	63
2.2.5. Karadağ'ın Kuzey Bölgesi'nde Yer Alan Kentler ve Turizm Potansiyelleri	66
2.2.5.1. Bijelo Polje	66
2.2.5.2. Kolasin	69
2.2.5.3. Mojkovac	70
2.2.5.4. Pljevlja	71
2.2.5.5. Zabljak	73
2.2.5.6. Rozaje	74
2.2.5.7. Andrijevica	75
2.2.5.8. Plav	76
2.2.5.9. Berane	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADAĞ'IN KUZEY BÖLGESİNİN EKOTURİZM ARZ POTANSİYELİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	79
3.1.2. Araştırmanın Kapsamı	79
3.1.3. Araştırma Yöntemi	79
3.1.4. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi	86

TARTIŞMA VE SONUÇ

KAYNAKLAR

EKLER

KISALTMALAR

TIES	: Uluslararası Ekoturizm Derneği
GTZ	: Almanya Teknik Yardım Kuruluğu
MONSTAT	: Karadağ Devlet İstatistik Kurumu
WTTC	: Dünya Seyahat ve Turizm Konsülü
UNESCO	: Birleđmiř Milletler Eğitim, Bilim ve Kùltür Teşkilatı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
vd.	: ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmacılara Göre Ekoturizm Tanımları	22
Tablo 2. Karadağ'daki Doğayı Koruma Alanları	42
Tablo 3. Yıllara Göre Karadağ'a Gelen Turist Sayısı	60
Tablo 4. Bölgelerin Dağılımına Göre Karadağ'a Gelen Turist Sayısı	60
Tablo 5. Turistik Konaklama Tesislerinin Kapasiteleri	64
Tablo 6. Karadağ Hizmet Ünitelerinin Sayısı	66
Tablo 7. Biyelo Polye Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	69
Tablo 8. Kolaşın Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	70
Tablo 9. Moykovac Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	71
Tablo 10. Plevlya Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	72
Tablo 11. Zablyak Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	73
Tablo 12. Rojaye Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	75
Tablo 13. Andriyevica Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	75
Tablo 14. Plav Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	77
Tablo 15. Berane Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri	78
Tablo 16. Açık Kodlama, Mülakat	82
Tablo 17. Açık kodları birleştirmek: Aksiyal Kodlama	86

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Alternatif Turizm

16

GİRİŞ

Ülke ekonomilerinde turizmin önemi giderek artmaktadır. Turizm ekonomiye hareket ve canlılık getirerek, aynı zamanda diğer sektörlerin gelişimini sağlamaktadır.

Dünyadaki hızlı ekonomik, siyasal ve teknolojik gelişmelerle belirginleşen yeni tip turist beklentileri; doğa ile iç içe, bozulmamış ve temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak özetlenebilir.

Karadağ, yüzölçümü ve nüfusu ile Balkanlar'daki en küçük devlettir. 1991 yılı Eylül ayında Ekolojik Devlet Deklarasyonu'nun kabulüyle Karadağ dünyadaki ilk ekolojik devlet olmuştur. 1992 yılında Rio de Janeiro'da BM'nin Yaşam Alanı ve Gelişimi Konferansı'nda, Konferans Belgeleri arasına da sokulmuştur. Karadağ, deniz ve dağlar ülkesidir. Uzun Adriyatik sahili üzerindeki yüksek dağ zirveleri Karadağ'ı, küçük bir alanda olağanüstü güzelliklerle kaplı bir ülke yapmaktadır.

*Lord Byron "Yeryüzü oluşumu sırasında, kara ile denizin en güzel birleşimi Karadağ sahillerinde meydana gelmiştir..."**

Olağanüstü kıyıların deniz turizmine uygun doğal koşulları, Avrupa ve Amerika'dan turist çekerek, Karadağ'ı turizm ülkesi haline getirmiştir.

Korunmuş doğası, zengin bitki örtüsü, milli parkları, Kotor – Kotor antik şehri ve Tara nehri kanyonu Durmitor, UNESCO'nun koruması altında Dünya Kültür ve Doğa Mirasına dahil edilmiştir.

Karadağ, kalkınmasında uzun bir süre öncü sektör olarak sahil turizmini ön plana çıkarmış, bu da bir nevi gelişmiş güney ve gelişmemiş kuzey fenomenini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, nüfusun yüzde otuzunun yaşadığı Karadağ'ın kuzey bölgesi toprakları güzelliklerinin el değmemiş kalmasını sağlamıştır.

Bu araştırmada Karadağ'ın kuzey bölgesi ekoturizm gelişmesi model olarak alınmıştır. Bu sebeple ekoturizmin nemi, Karadağ'da turizm ve ekoturizmin genel durumu, Karadağ kuzey bölgesi ekoturizm potansiyeli ele alınarak değerlendirilmiştir.

Karadağ zengin bitki örtüsü, ormanları, doğal otlak ve ayırllarıyla Avrupa kıtasındaki bitki türlerinin neredeyse tümünü barındırmaktadır. Çok sayıda gl, nehir ve kirlenmemiş doğal su kaynakları bulunmaktadır. Hidroelektrik potansiyeli açısından Avrupa lkelerinin zirvesinde yer alan Karadağ'ın öncelikle gelişme potansiyeline sahip alanları; turizm, tarım ve hayvancılıktır. Ekoturizmin geliştirilmesi Karadağ'ın özellikle kuzey bölgesinin dokunmamış doğası ile genel çevreyi koruyacak ve yerel halkın yaşam standartlarını yükseltecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE EKO TURİZM

1.1. TURİZME GENEL YAKLAŞIM

Ülkelerin ekonomisinde oldukça ciddi bir konuma sahip olan turizmin önemi giderek artmaktadır. Turizm sektöründe yapılan her türlü harcama, ekonomide bir hareketlilik, canlılık oluşturmakta ve ülke ekonomilerini değişik şekillerde etkilemektedir. Turizmin ülke ekonomisine sağladığı etkilerin düzeyi aynı zamanda turizm sektörünün gelişme düzeyini de göstermektedir.

Dünyadaki hızlı ekonomik, siyasal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak, turizm tüketim kalıplarında da son yıllarda önemli bir değişim gözlenmektedir. Zamanla daha da belirginleşen yeni tip turistlerin beklentileri, deniz-güneş-kum üçlüsünün hakim olduğu alışılmış turizm merkezlerinden uzak, doğa ile iç içe, abartılı olmayan tesislerde iyi bir oda, iyi hizmet ve tüm bunların başında bozulmamış ve temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak özetlenebilmektedir.

1.1.1. Turizmin Tanımı

Turizm kelimesi Latince’de bir nokta etrafında hareket etmek veya bir noktadan başlayarak aynı noktaya dönmek anlamına gelen “Tournare” kelimesinden oluşmuştur. Türkçe’de seyyah kelimesi turist, seyahat kelimesi turizm deyimlerinin karşılığıdır (Olalı ve Timur, 1988:30).

Turizm, sosyal bir olay olarak ele alındığında aşağıdaki gibi tanımlanabilmektedir; “Turizm, insanların daimi konutlarının bulunduğu yer dışında sürekli olarak yerleşmemek, sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç izlememek üzere, serbest bir ortam içinde iş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlence, kültür, deneyim kazanma, snobik amaçlar ile veya dost akraba ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi nedenler ile, kişisel veya toplu olarak yaptıkları seyahatlerden, gittikleri yerlerde 24 saati aşan veya o yerin bir konaklama tesisinde

en az bir geceleme süre ile konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan bir tüketim olayı, sosyal bir olay, ağır ve bütünleşmiş bir hizmet ve kültür endüstrisidir (Olalı ve Timur, 1988:40)”.

“Kendi ülkesi veya oturduğu ülke dışında bir ülkeye sadece para kazanmak amacı olmaksızın belirli bir süre için seyahat eden, ziyaret ettiği yerde 24 saatten fazla kalan veya ülkenin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme yapan, mali gücü, zamana ve maddi kapasitesi sınırlı olan, rahatına düşkün, geleneklerini koruyan, temizlik ve vasat konfor arayan, maceraperest olmayan insanlara turist adı verilmektedir (Olalı ve Timur, 1988:40)”.

Turizm en uygun tanımı aşağıdaki gibi tanımlanabilmektedir:

“Turizm, sürekli yaşanan yer dışında, ticari kazanç dışı nedenlerle yapılan ve yirmi dört saati aşan veya en az bir gecelmeden oluşan geçici seyahat ve konaklamaların ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal nitelikli tüketim olayı ve ilişkilerinin bütünüdür (Usta, 2008:7)”.

1.1.2. Turizmin Özellikleri

Tanıma göre turizmin özellikleri şunlardır (Usta, 2001:9-10);

- Turizm biri dinamik, diğeri statik iki unsurdan oluşmuştur. Statik unsur, konaklama olayını ve buna hizmet veren tesisleri kapsamaktadır. Konaklama, kişilerin kendi konutlarının dışında, turizm amacına yönelik yapılan tesislerden yararlanmayı ifade etmektedir. Dinamik unsur, seyahat olayını ve buna hizmet veren ulaşım sistem ve araçlarından yararlanılmasını kapsamaktadır. Turizmin gerçekleşebilmesi için, belirli coğrafik alanlar arasında yer değiştirmeyi anlatan seyahat olayı temel koşuldur. Ancak, bu seyahatin kapsamının geçici ve kişilerin kendi konaklama yerlerinin dışında olması, tekrar sürekli kaldığı konuta dönüş amacını taşıması gerekmektedir.

- Turizm, özünde ticari bir kazanç amacına yönelik değildir. Turizm olayının kişisel bir ihtiyaca yönelmiş olması ve tüketim niteliğini taşıması gerekmektedir. Turizm spor, eğlence, dinlenme, kongre, sağlık, inanç, kültür, çevreden uzaklaşma gibi etkenlerle yapılmış olmalıdır.
- Turizm, ekonomik yönü olan bir olaydır. Turizmin üretim ve tüketim ilişkileri şeklinde oluşması, onun ekonomik yönünü ortaya koymaktadır. Döviz hareketleri, seyahat edilen ülkede yapılan harcamalar, görünmeyen ve ek ihracat özelliği turizmin ekonomik yönünü oluşturmaktadır.
- Turizm, endüstri yönü olan bir olaydır. Turizm, sadece bir seyahat ve konaklama olayı değildir. Bunun ötesinde, turistik ihtiyaçların gerektirdiği kurumlar, faaliyetler ve davranışlar bulunmaktadır. Bu nedenle, turizmi bir endüstri olarak dikkate almak zorunluluğu vardır. Turizm faaliyetleri kapsamında doğa, girişimci, sermaye, emek gibi üretim faktörlerin bir araya getirilerek, üretim yapılması söz konusudur. Çeşitli yemekler ve içkiler turistik ürün halinde tüketicilere sunulmaktadır. Bu bakımdan turizm endüstriyel bir faaliyettir. Turizm kapsamındaki ulaşım, konaklama, eğlence ve diğer tesislerin ortak ve uyumlu çalışma zorunluluğu, bunlar arasında sıkı bir işbirliğini gerektirmektedir. Bu nedenle turizm “bütünleşik endüstri” özelliği taşımaktadır. Ulaşım araçlarındaki bir yerin, herhangi bir konaklama tesisindeki yatağın, vapur biletinin, deniz, plaj, doğal yerlerdeki hizmetlerin satışı, turizmin “hizmet endüstrisi” olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır. Turizm, ulusal ekonominin gelişmesinde, rasyonel ilkelere ve uygulamalara dayandırıldığı ölçüde, “endüstrileşmeyi sağlayan endüstri” özelliğine sahiptir.
- Turizm sosyal olaydır. Turizme sosyal bir olay niteliğini kazandıran özellikler şunlardır. Turizm, toplum içinde gerçekleşmektedir. Turizm ölçülebilen bir olaydır, rakamlarla ifade edilebilmektedir. Turizm, toplumsal etkileşim yaratmaktadır.

Turizm sektörünün gelişmesi, ulusal ve uluslararası önem kazanması, kendi bünyesi içinde birtakım özelliklerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

“Turizm, bir hizmet sektörüdür. Turizmde üretilen mal ve hizmetler üretildikleri yerde tüketime sunulurlar. Turizm sektöründe müşteri mal ve hizmetin üretildiği yerde tüketimde bulunur. Turizm sektörünün ürettiği mal ve hizmetlerin tüketilmesi boş zamanın yaratılması ile mümkündür. Turizmde talebin artışına cevap verecek arzın sunuluşu uzun bir süreyi gerektirir. Turizm hareketleri, yılın belirli aylarında yoğunluk kazanmakta ve turist kabul eden ülkelerde söz konusu aylarda hareketlilik artmaktadır (Ürger, 1992:13)”.

Kavramsal olarak ise turizmin özellikleri şöyle sıralanabilir: “Turizm, bir dizi olay ve ilişkinin bir bütünüdür. Bu olay ve ilişkilerin biri tarafından belirlenemez. Yer değiştirmeler, geçici ve kısa dönemli bir nitelik taşımaktadır. Seyahate çıkan kişinin birkaç gün, hafta ya da ay içerisinde geriye dönme niyeti bulunmaktadır. Ziyaret edilen yerlerde kazanç sağlamaya yönelik çalışma söz konusu değildir. Ziyaret, iş bulmak ya da iş kurmak gibi amaçlarla ilişkili değildir (Burkart ve Medlik, 1981:42-43)”.

1.1.3. Turizme Katılım Nedenleri

İnsanların seyahat nedenlerini inceleyen John A. Thomas ve Donald E. Lundberg (1974:101) bu konuda 21 temel neden belirlemiştir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Diğer ülkelerdeki toplumların yaşamını görmek.
- Belirli çekicilikleri olan değişik yerler görmek.
- Haberlerde izledikleri yerleri ya da etkinlikleri daha yakından görmek.
- Bazı özel olaylara ve etkinliklere katılmak.
- Günlük yaşamın monotonluğundan kaçınmak, zamanını hoşça geçirmek ve değerlendirmek.
- Ailesinin ya da atalarının geldiği yerleri görmek.

- Yakınlarının ya da arkadaşlarının daha önce gittiği yerleri ziyaret etmek.
- İklim koşulları (kışın soğuk, yazın sıcak havadan uzaklaşmak).
- Değişik konuları ya da yerleri öğrenme ve bilme isteği.
- Spor.
- Ekonomik nedenler ve alışveriş yapmak.
- Macera isteği ve güçlüklerle başa çıkabilmek (bilinmeyen ve riskli yerlere gitmek).
- Kendi başına serbest hareket etmek ve egoyu güçlendirmek.
- Tarihten pay almak.
- İş.
- Zevk.
- Sağlık.
- Yenilik isteği ve egzotik/ilginç şeyler aramak.
- Dinlenmek ve rahatlamak.
- Kumar oynamak.
- Başkaları tarafından benimsenme, prestij kazanma (popüler bölgeleri ziyaret etmek).

Yüzyıllar boyunca sağlık faktörü seyahat için önemli bir neden oluşturmuştur. 18. yüzyıldan itibaren Avrupa kaplıcaları ve şifalı suları çok sayıda gezgini kendisine çekmişti. Sıcak su kaynakları nedeni ile Banff Kandan'ın ilk ulusal parkı olmuştur. Günümüzde artık insanları çeken sıcak sülfürlü su değil güneş, doğa, tarih ve diğer turistik çekicilikler ve faaliyetlerdir (İçöz, 2003:5).

Birçok kişi tarafından eğitim, farklı eğilimler edinmek ve öğrenim programlarını zenginleştirmek için bir zorunluluk olarak görülmeye başlamıştır. Dünya genelinde seyahat etmek için birçok kurum ve kuruluş çeşitli nedenler ve ortamlar yaratmaktadır. Bir seminere, konferansa, çalışma grubuna ya da değişik amaçlı toplantılara katılmak için seyahat edildiğinde, bu seyahatlerde zevk ve iş, dinlenme ve çalışma bir arada yürütülmektedir (İçöz, 2003:5).

Dünya kupası futbol karşılaşmaları, olimpiyatlar ve çeşitli spor dallarındaki şampiyonalar seyahatler için önemli bir neden oluşturmakta ve insanların kitleler halinde uluslararası seyahate çıkmalarını sağlamaktadır. Ayrıca son yıllarda acenteler, otel işletmeleri ve turizm örgütleri tarafından özel ilgi turlar ve golf, tenis gibi spor amaçlı turlar ile ilgili seyahat organizasyonları da yapılmaktadır (İçöz, 2003:5).

Dinsel amaçlı seyahatlerin en yaygın şekli olan hac, insanların seyahat etmesi için bilinen en eski nedenlerden birisidir. Dindar Müslümanlar'ın yaşamı boyunca en azından bir kez hac ziyareti yapması gerekmektedir. Hristiyan dininde hemen hemen her çeyrek yüzyılda bir Papa kutsal bir yıl ilan eder ve Katolikler kutsal Roma şehrini ziyaret etmek istemektedir. Bütün dünyaya yayılmış olan Museviler Kudüs'teki bir zamanlar ağlama duvarı denilen Batı duvarının önünde durup dua etmek için İsrail'i ziyaret etmek istemektedir. Aslında bu gezilerde hac tatili amacı birbirine karışmıştır. Bir taraftan dinsel ihtiyaç yerine getirilmekte, diğer taraftan da eğlenme ve tatil fırsatını değerlendirme olanakları ortaya çıkmaktadır (İçöz, 2003:6).

Robert Macintosh ve Charles Goeldner (1986:124-125) insanları seyahate yönelten başlıca dürtüleri dört ana kategoride toplamıştır; fiziksel, kültürel, kişilerarası ve statü dürtüleri olmak üzere aşağıda açıklanmaktadır;

- Fiziksel dürtüler; fiziksel dinlenme, sportif katılım, rekreasyon, eğlence ve diğer sağlıkla ilgili etkinliklere katılma amacı taşır. Bu dürtülere sahip olan insanların başlıca hedefi, fiziksel ve sağlıkla ilgili faaliyetlere katılarak rahatlamaaktır.
- Kültürel dürtüler; insanların kendi yaşadıkları yerler dışındaki insanların ve toplulukların kültürlerini öğrenme isteğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, onların müzikleri, sanatları, folklorları, dansları ve dinleri gibi.
- Kişiler arası dürtüler; yeni insanlarla tanışmak, arkadaş ve akrabaları ziyaret etmek ve yeni arkadaşlar edinmek hedefine yöneliktir.
- Statü ve Prestij dürtüleri; ego ve kişisel ilerleme ihtiyacından kaynaklanır. Bu dürtülere sahip insanlar iş, toplantı, çalışma ve eğitim amacı ile seyahate

çıkılmaktadırlar. Bu sayede insanlar seyahat ederek tanınma, takdir edilme, dikkat çekme ve iyi bir ün kazanma isteklerini karşılamayı hedeflemektedirler.

Psikografik araştırmalar alanında ABD'deki Yankelowich araştırma firması da insanların değişken tatil eğilimlerini aşağıdaki şekilde belirlemiştir (Vladimir, 1988:43);

- **Tatil beklentileri:** Günümüzdeki ziyaretçiler bir dereceye kadar artık daha titiz ve seçicidir. Çünkü insanlar eski ziyaretçilere göre daha iyi eğitim almışlardır ve daha fazla bölgeyi ziyaret etmişler ve daha fazla seyahat deneyimi kazanmışlardır. Bu nedenle seyahatlerindeki beklentileri daha fazladır daha iyi mal ve hizmetleri aramaktadırlar.
- **Seyahatlerin alternatif maliyeti:** Özellikle gelişmiş ülke vatandaşları paralarını harcama konusunda eskisine göre çok fazla alternatifte sahiptir ve beklentilerin gerçekteşmemesi durumunda seyahatlerini erteleme eğilimindedirler. Örneğin, seyahate çıkmaktansa bir elektronik eşya almayı tercih edebilirler.
- **Zaman faktörü:** Özellikle eşlerin her ikisinin de çalıştığı ailelerde ve yeni evlilerde zaman faktörü oldukça önemlidir. Bu insanlar genellikle peşin bir seyahat planına sahip değillerdir ve bu nedenle son dakika seyahat kararları seyahatlerde etkilidir. Ayrıca bu insanlar bir tek uzun tatil yerine kısa süreli birkaç seyahati tercih etmektedirler.
- **Tatil stratejileri:** Günümüzde insanlar çıktıkları seyahatlerde düşük fiyat aramaktansa kaliteli hizmetleri tercih etmektedirler. Stratejik turistler ayrıca bilgiye dönük tüketicilerdir. Bu insanlar daha fazla bilgiyi ve bilgilere daha kolay ulaşabilmeyi istemektedirler.

Bütün bu gelişmeler sonunda günüümüzde en yaygın turizm şekilleri aşağıdaki ana gruplar şeklinde ortaya çıkmıştır (Günlü ve şahin, 2007: 152-162; İçöz, 2003:8; Maviş vd.2002:24-26)

- **Tatil Turizmi:** Günümüzde insanların önemli bir bölümü yıllık ya da dönemsel tatillerini değişik bölgelerde ya da ülkelerde geçirmek amacı ile turizm hareketlerine katılmaktadırlar. Bu tür turizmde temel amaç değişik bir ortamda dinlenerek ve çevre gezileri yaparak tatillerini geçirmektir. Bu tür seyahatler bir konaklama yerinde kalıcı tatil (sejour) ya da birkaç bölgeyi kapsayan turlar şeklinde düzenlenmektedir. Dünya genelinde yapılan istatistikler ziyaretçilerin %40'tan fazlasının bu tür tatilcilerden oluştuğunu göstermektedir.
- **Doğaya Dönük Turizm:** Yeryüzünde milyonlarca insan kentlerdeki yoğun çalışma ortamından uzaklaşarak doğa ile iç içe yaşama ve doğal çevrede dinlenmek amacı ile seyahate çıkmaktadır. Doğal ortamlarda tatil yapmak turizm hareketleri için en belirgin motivasyon şeklidir.
- **Kültürel Turizm:** İnsanların eğitim düzeyleri ve buna bağlı olarak kültürel düzeyleri arttıkça kültürel turizm hareketleri de artış göstermektedir. Değişik kültürleri tanımak ve bilgi düzeylerini geliştirmek önemli bir tatil amacı olmuştur.
- **Sosyal Turizm:** İnsanlar artık tatilleri sırasında da zamanlarını çeşitli etkinliklere katılarak değerlendirmek istemektedir. Yabancı dillerini geliştirmek, jeolojik ve arkeolojik araştırmalara amatör olarak katılmak gibi faaliyetler bu turizm türünün belirgin örnekleridir.
- **Rekreasyon Amaçlı Turizm:** İnsanların sportif faaliyetlere aktif ya da pasif olarak katılımı şeklinde gerçekleştirilen bir turizm türüdür.
- **Spor Turizmi:** İnsanların sportif faaliyetlere aktif ya da pasif olarak katılımı şeklinde gerçekleştirilen bir turizm şeklidir. Örneğin, pasif spor turizmi; tenis, golf, kayak, rafting, trekking ve bisiklet sporlarına katılmak amacı ile çıkılan seyahatlerdir.
- **Özel İlgi Turizmi:** Hobi turizmi adı da verilen ve insanların ilgi duydukları değişik faaliyetlere katılmak şeklinde gerçekleşen bir turizm türüdür.
- **Dini Turizm:** İnsanların dini olarak kutsal kabul ettikleri bölgeleri ziyaret etmeleri şeklinde gerçekleşen bir seyahat türüdür. Örneğin, Suudi Arabistan'da Mekke ve Medine, Fransa'da Lourdes, Mexico City'de the

Shirine of Guadeloupe, İtalya'da Roma ve İsrail'de Kudüs gibi bölgeler dinsel açıdan kutsal kabul edilen ve dinsel amaçla ziyaret edilen yerlerdir.

- **Etnik Turizm:** Değişik nedenlerle kendi ülkesi dışında yaşayan insanların, atalarının ya da etnik kökenlerinin bulunduğu ülkeleri ziyaret etmeleri şeklinde gerçekleşen turizm türüdür.
- **Dağ ve Kış Turizmi:** Dağların temiz ve güzel havasından yararlanmak üzere insanların dağlara yönelik olarak gerçekleştirdikleri turizm türüdür. Dağ turizmi 'yürüyüş' ve 'tırmanma' şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Giderek kirlenen kentlerin yaşanmaz hale gelmesi, dağ turizmi gibi insan ile doğayı yakınlaştıran turizm türlerinin genişlemesine yol açmaktadır.
- **Av Turizmi:** Bu turizm çeşidinde avlanmak üzere seyahat eden insanlara dönük hizmetler sunulmaktadır. Bazen avlanacak olan hayvanlar önceden üretme çiftliklerinde beslenmekte ve avlanmaları için doğaya bırakılmakta ve ardından da, bu hayvanlara yönelik av turizmi yapılmaktadır. Av turizmi, bilinçli ve belli bir eğitime dayanarak, doğaya zarar vermeden yapılan sadece olgunluğa erişmiş hayvanların avlanması olayıdır.
- **Golf Turizmi:** Golf Turizmi, toplumun gelir düzeyi yüksek ve orta-ileri yaşlardaki insanların tercih ettiği bir turizm türüdür. Golf alanı seçiminde, toprağın niteliği, yüksek standartlar, konaklama tesisleri, havaalanına yakınlık ve iklim koşulları, önemli rol oynamaktadır. Rekreasyon alanları birleştirilerek meydana getirilecek golf alanları, özellikle üçüncü yaş turizminin geliştirilmesi açısından da üzerinde önemle durulması gereken konular arasında yer almaktadır.
- **Yayla Turizmi:** 'Yayla' kelimesi, dağ tepelerindeki düzlüklere verilen isimden gelmektedir. Yayla kelimesi aynı zamanda, 'otlak' ve 'mera' sözcükleriyle de eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Yayla, son yıllara kadar rekreasyonel ve turizm amaçlı kullanımdan çok, o yörede yaşayan halkın hayvanlarını kolaylıkla beslemek ve kışlık yakacak gereksinimlerini karşılamak amacıyla genellikle Haziran ayı başından Ağustos ayının sonuna kadar yaşadıkları yer olmuştur. Günümüzde büyük şehirlerde yaşayan insanların şehir gürültüsü ve kirliliğinden kaçıp, doğal güzelliklere sahip olan sessiz alanları tercih etmelerinin doğal bir sonucu olarak, özellikle kışın

şehirdeki tatil yörelerinin sıcak ve nemli havasına karşılık yaylaların çok çeşitli bitki örtüsüne sahip olması, ormanları, krater gölleri, ırmakları, dereleri, tarih, kültürel ve arkeolojik değerleri, dağ ve doğa yürüyüşleri, rafting, kış sporları, av ve spor olta balıkçılığı, çim kayağı, şifalı sular, yayla şenlikleri ve el sanatları gibi değerleri taşıması nedeniyle bu bölgelerin turist çekim merkezi olmalarına olanak sağlamaktadır.

- **Akarsu Turizmi:** Akarsu kaynaklarının çeşitli rekreatif amaçlarla kullanılmasına ‘akarsu turizmi’ adı verilmektedir. Rafting, trekking, yüzme, av turizmi (balık avlama) gibi turizm türleri, çeşitli akarsularda (nehir, dere, ırmak vb) yapılması akarsu turizmi kapsamında yer almaktadır.
- **Sağlık Turizmi:** Sağlık turizmi kısaca tedavi amacı ile yapılan seyahatlerdir. Başka bir ifadeyle, sağlık turizmi, fizik tedavi ve rehabilitasyon gereksinimi olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine olanak sağlayan turizm türüdür.
- **Termal Turizmi:** Deniz kıyısında bulunan termal kaynaklar turizm çeşitliliği açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca dağlık ve ormanlık bölgelerde bulunan termal kaynaklar ise çevre ve doğa kullanımı dolayısıyla farklı çekici unsurlara sahiptir
- **Yat Turizmi:** Yat turizmi, insanların sürekli olarak ikamet ettikleri yer dışında, kazanç sağlama amacı gütmeyen, yat tanımına giren özel ya da kiralanan teknelerle yaptıkları deniz yolculuğu ve bu yolculuk arasında yat, yat mürettebatı, yolcu, deniz yolculuğu ve yat limanları arasında gerçekleşen tüm turistik faaliyetlerdir.
- **Hava Sporları Turizmi:** Yamaç Paraşütü sporu, ilk bakışta serbest atlama paraşütüne benzeyen bir paraşüt ile uçak yerine, yüksek bir tepeden koşarak havalandırılır. Eğimli ve yüksek bir tepeye açık olarak serilen paraşüt, pilotun koşmaya başlamasıyla hava ile dolmakta ve pilotla birlikte havalandırılmaktadır. Uçuşların süresi kullanılan malzemenin performansı ve pilotun tecrübesine bağlı olarak kilometrelerce/saatlerce sürebilmektedir. Tek kişi olabileceği gibi iki kişilik (tandem) kanatları da bulunmaktadır.
- **Kruvaziyer Turizmi:** Kruvaziyer turlar seyahat, konaklama, yeme-içme ve eğlence hizmetlerinin bir arada sunulduğu, her yaş grubundaki turistlere hitap

eden, genellikle Amerikalı ve Avrupalı zengin turistlerin tercih ettikleri, lüks gemiler ile gerçekleştirilen bir turizm türüdür.

Yukarıda yer verilen genel turizm türleri yanı sıra seyahat acentelerinin ve tur operatörlerinin ilgi alanına girebilecek nitelikte Karadağ'a özgü ve önemli potansiyel yaratabilecek diğer turizm türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

- **Av Turizmi:** Coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından av turizminin gelişmesine elverişli konumda olan bölgelerde yapılan bir turizm şeklidir. Karadağ'da av turizmine açılacak avlaklar, ülkenin av hayvanı potansiyeli dikkate alınarak, Tarım ve Orman Bakanlığı (Milli Parklar Müdürlüğü) tarafından belirlenip ilan edilecektir.
- **Mağara Turizmi:** Özellikle macera turizmi meraklılarına hitap eden bu turizm türü bakımından Karadağ'da yaklaşık 3.000 adet mağara bulunmaktadır. Günümüze kadar tüm yerli ve yabancı mağaracı gruplarının inceleyerek belirlediği mağara sayısı 600'dür. Vraziji Firovi (Devils Whirpool- 14km) adlı mağara önemli bir jeomorfolojik nitelikte olan ve aynı zamanda Balkanlar'da en uzun mağara olup Karadağ'ın kuzey tarafında Biyelo Polye şehrinde bulunmaktadır (Nikolić, 2000: 113).
- **Kuş Gözlemciliği:** Kuş gözlemciliği, doğayı kuşların dünyasından tanımayı sağlayan bir gözlem sporudur. Sağlıklı bir çevrenin en iyi göstergesi olan kuşlar her türlü yaşam ortamında bulunmaktadırlar. Kuş gözlemciliğinin mevsimi ve zamanı da sınırlı değildir; 365 gün 24 saat yapılabilmektedir. Karadağ'da şimdiye kadar 354 çeşit kuş türü kaydedilmiştir (Nikolić, 2000: 104). Bölgenin kuşlar açısından zengin olmasının en önemli nedenlerinden biri zengin sulak alanlarının bulunması (İşkodra Gölü, Şasko Gölü ve Ştoj), diğeri ise önemli kuş göç yolları üzerinde yer almasıdır. Önemli sulak alanlarında (Podgorica, Ulcinj, Durmitor etrafı vb gibi) kuş gözlem istasyonları ve gözlem kuleleri kurularak ornitoturizm ile ilgili atılımlar yapılmaktadır.

1.2. TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ

1.2.1. Turistik Ürün Kavramı

Turizm faaliyetleri kapsamında turistlere sunulan her türlü bileşen, aslında, turistik ürünü oluşturmaktır. Usta (2008:108)'ya göre, turistik ürün; “tüketim isteği uyandıran doğal, kültürel ve sosyal verilerin, bu isteği arttıracak hizmet ve faaliyetlerle birlikte değerlendirilmesi sonucunda oluşan karma bir üründür”. Başka bir tanıma göre ise turistik ürün (İçöz vd. 2007:147); “turistin satın aldığı her şey; geniş anlamı ile de turistin, turistik çekim merkezinde yaptığı her şey ve söz konusu bölgede yararlandığı hizmetler” şeklinde tamamlanmaktadır.

Turistik ürün, ilginç bir coğrafya veya manzara, bitki örtüsü, iklim, halkın yaşam tarzı, gelenek ve görenekler gibi özgün faktörlerden, aynı zamanda konaklama, ulaşım, iletişim, sağlıklı arıtma, eğitim gibi genel alt yapısına kadar uzanan farklı mal ve hizmetlerden oluşmaktadır (Usta, 2008:108).

1.2.2. Alternatif Turizm ve Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kavramları

Ekonomik ve sosyal karlılığı olan turizm sektörü, büyük bir potansiyel haline gelmiş ve destinasyonlar arasında kıyasıya yarış başlamıştır. Bu yarışta kullanılan en önemli araç, eldeki kaynakları kullanarak, farklı turistik ürünleri oluşturmak ve alternatif turizmi geliştirmek olmuştur. Bu politikaların uygulanmasında özellikle alternatif turizmin geliştirilmesi büyük önem kazanmıştır.

Son dönemlerde büyük gelişmelere sahne olan turizm sektörü, gün geçtikçe önemini arttırmaktadır. Fakat gelişen ve değişen şartlar dünya üzerindeki pazar paylarının farklılaşmasını da beraberinde getirmektedir (Bramwell ve Rawding, 1996:217). Alt yapısı yeterli, turistik yatırımları fazla, olumlu bir imaja sahip, rakiplerinden farklı ürünlere ve alternatiflere sahip ülkeler paydan daha büyük bir

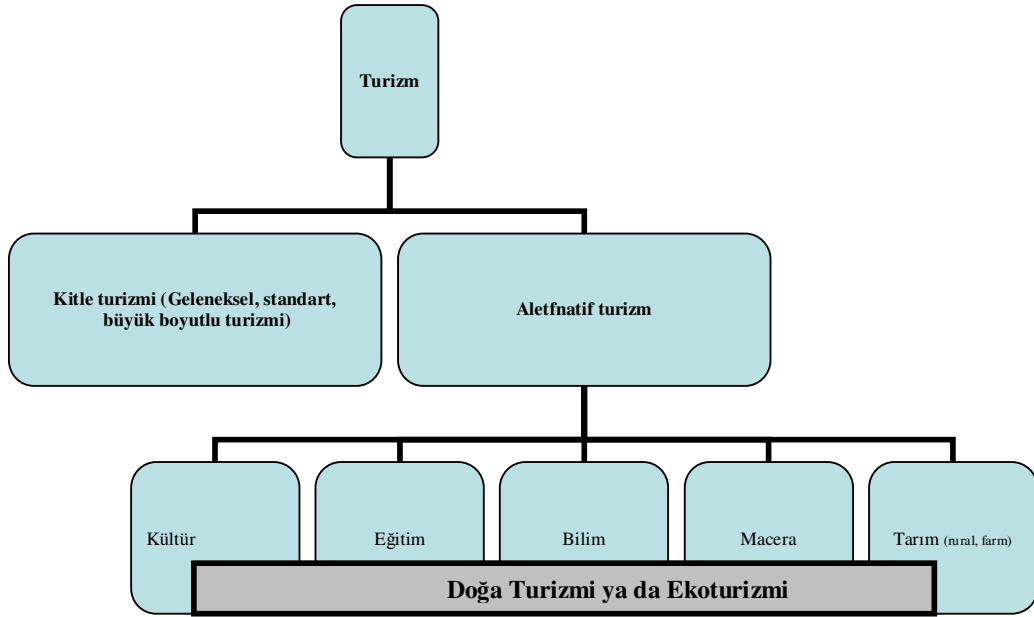
kısmı elde etmektedir. Turizmin gelişmesi günümüze kadar klasik turizm hareketleri ve çeşitleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde artan yaşlı nüfus, azalan genç nüfus, boş zaman ve maddi kazanç insanları biraz daha turizm hareketine itmektir. Artık klasik turizm alanları yeni dünya şartlarını karşılayamaz ve kapasitesini doldurmuş durumdadır. Artan turist sayısı yeni turizm alanlarının ve çeşitlerinin oluşması gereğini ön plana çıkarmıştır (Kozak, vd., 2001: 155-158).

Değişen eğilimler çerçevesinde, deniz – kum – güneş üçlemesi yani kıyı turizmi, önemini iyice yitirmiştir. Onun yerine belirtildiği gibi farklı ve ilgi çekici turistik ürünler ilgi görmeye başlamıştır (Kozak vd. 2001: 155-158).

“Alternatif” kelimesi mantıksal olarak bakıldığında karşıt bir durum göstermektedir. Buna göre alternatif turizm de olumsuz olarak algılanan ve geleneksel turizm ile ilgili olan her şeyin karşıtıdır. Bunu, doğada, toplumda ve kültürde insanların yani turistlerin olumsuz etkilerini en aza indirme gayreti karakterize etmektedir ve geleneksel turizme nazaran radikal başka bir yaklaşımın teşviki olduğu söylenebilir (Mieczkowski 1995:495’ten aktaran Wearing ve Neil, 2000:2) .

Turizmin farklı türleri, bizzat turistlerin, daha önce hiç yaşamadıkları deneyimleri yaşamak için kendi taleplerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunlara doğa turizmi, kültür turizmi ve macera nitelikli turizm de dahildir. Turizmin her açısı aynı zamanda farklı deneyimler için yeni pazar yelpazesini de genişletmektedir. Bu turizmin her iki türü için de geçerlidir. Kitle turizmi ve alternatif turizm (Mieczkowski 1995:495’ten aktaran Wearing ve Neil, 2000:2).

Şekil 1. Alternatif Turizm

Kaynak: Ekoturizm: Etkiler, Potansiyaller ve Olasılıklar (2000). Mieczkowski (1995:495)’den aktarılan Wearing ve Neil, s.3, Reed Educational and Professional Publishing Ltd.

“Kitle turizmi” ya da diğer deyişle “geleneksel turizm” genel olarak büyük turistik yerlerle ilgilidir: Büyük milletler üstü şirketlerin turizm kampanyalarının olduğu yerler ve müesseselerin hangi mevkiye olduğuna bakılmaksızın aynı ölçüde hizmetin beklenebileceği yerler ve yerel birimlere çok bağımlı olunmadığı yerlerdir. Diğer taraftan, yavaş yavaş kitle turizmi olmayan her şey kavramında “alternatif turizm” adı türemiştir. Alternatif turizm kavramı altında, pek çok dağılıma rastlanmaktadır. Bu kavramı karakterize eden şey, küçük ve orta ölçekli kampanyalardır. Bunların sahipleri aileler ya da arkadaşlardır. Burada toplumla irtibat mümkündür ve pek çok durumda çevreye karşı sorumluluk ve saygı söz konusudur (Wearing ve Neil, 2000:2).

Bazı araştırmacılar, alternatif turizmi, ev sahibi ve turist ve ayrıca bulunduğu çevre arasında irtibata ve bir dereceye kadar karşılıklı anlayışa vurgu yapan turizm olarak tanımlamayı denemişlerdir. Alternatif turizmin doğayla, toplumla ve yerel halk ile turistler arasında olumlu ilişkiyi mümkün kılan toplumsal değerlerle uyduğuna dair bir görüş daha bulunmaktadır. Alternatif turizm, yerel halkın

mülkiyetindeki mikro ve küçük kampanyaları kapsamaktadır. Alternatif turizmin diğer bir özelliği, doğaya ve topluma küçük etkisi ve yerel ekonominin diğer sektörleriyle (tarım vb.) bağlantısıdır (Newsome vd. 2002:11).

1.2.3. Turistik Ürünü Oluşturan Unsurlar

Turist ürün kavramını daha basit bir şekilde açıklayabilmek için turizm sistemi içerisinde yer alan turistik bölgeleri ve bunların sunmuş oldukları turizm arz kaynakları değişik şekillerde incelenmektedir. Örneğin bir yaklaşıma göre “turizm bölgesinin temel kaynakları iki başlık altında toplanmaktadır (Maviş vd. 2002:42-43);

- Birincil özellikler: İklim, ekoloji, kültür ve geleneksel mimarı vb.
- İkincil özellikler: Konaklama, yiyecek-içecek, ulaştırma ve eğlence işletmeleri vb.

Bu iki özellik birlikte bir turizm bölgesinin turistik ürün açısını oluşturmaktadır. Bir turist tatil süresince sadece nesnel ürünler ile ilgilenmekte, motivasyonunun bir gereği olarak öznel unsurları ile de etkileşimde bulunmaktadır. Bu nedenle, turistik ürünün tanımını yaparken nesnel ve öznel her iki unsuru da dikkate almak gerekir. Bu özelliklere dayanarak turistik ürünün; “çekicilik”, “ulaşılabilirlik” ve “turizm işletmeleri”nden oluştuğu görülmektedir” (Maviş vd. 2002:42-43).

1.2.3.1. Çekicilik

Turistik çekicilik bir ülke, bölge, yöre ya da turistik işletmeye talebi yönlendiren, turist akışını sağlayan faktörler olarak tanımlanmaktadır. Çekicilikler, yer ve olay çekiciliği olarak ikiye ayrılmaktadır (Günlü ve Şahin, 2007:143);

- Yer çekiciliği: turistik bir bölgeye gitmek için harekete geçiren itici faktörlerdir. Örneğin; doğal çekicilikler, binalar, parklar.
- Olay çekiciliği: turistik bir yöreye gitmek için harekete geçiren önemli olaylardır. Örneğin; film festivalleri, uluslararası fuarlar, olimpiyat oyunları.

1.2.3.2. Olanaklar ve Hizmetler

Çekim gücüne sahip olan yerlerde, çekim gücünün yanı sıra, söz konusu bölgedeki fiziksel unsurlar da önem taşımaktadır. Bunlar, ya turistin bizzat doğrudan kullandığı tesislerdir (otel odası gibi) ya da tatilleri esnasında yerel halk ile birlikte paylaştıkları hizmetlerdir. Bu hizmetlerin varlığı, destinasyonun çekiciliğini tamamlayan unsurlardır. Oteller, moteller, apart oteller, kamping, karavan parkı gibi konaklama birimleri; fast food işletmelerinden lüks restoranlara kadar tüm yiyecek-içecek işletmeleri ile kafeler ve barlar gibi yiyecek-içecek işletmelerinin olmadığı yörelerde sadece çekicilik yeterli olmayabilir. Ayrıca, taksi, araba kiralama servisleri, otobüs işletmeleri gibi gidilecek yerdeki ulaşım imkanları, spor aktiviteleri, seyahat acenteleri, hediyelik eşya dükkanları, turizm polisi, turizm danışma gibi diğer servislerde çekiciliği tamamlayan, turist çekici olanak ve hizmetlerdir. Bu hizmetler kendi aralarında üç temel grupta incelenebilmektedir (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008: 6-8):

- **Altyapı Tesisleri**

Altyapı, turistik ürün sunan tesislerin fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için gerekli olan genel ve doğrudan turizm amaçlı altyapı olanaklarını kapsar. Altyapı, öncelikle yörenin ekonomik ve sosyal yaşamı için zorunlu olan çok amaçlı tesislerdir. Su, elektrik, haberleşme, ulaştırma sistemleri, sağlık ve güvenlik kuruluşları bu grupta yer almaktadır. Doğrudan turizm amaçlı altyapı tesisleri ise, turistik ürünün oluşumu, geliştirilmesi ve sektöre hareket kazandırılması için gerekli genel amaçlı tesisleri kapsar.

- **Üstyapı Tesisleri**

Turistik ürünü hazırlayan ve sunan, daha çok otelcilik ve konaklama alanında yoğunlaşan tesislerdir.

- **Tamamlayıcı Yan Turistik Tesisler**

Bu tesisler, turistik ürünün yan tesisleri olup, sınırları oldukça geniştir. Bu gruptaki tesisler, yiyecek- içecek işletmeleri, spor tesisleri, turizm ile ilgili mal ve hizmet pazarlaması yapan ticari kuruluşlar ile turizm finansmanı ve sigortası ile uğraşan işletmelerdir.

1.2.3.3. Ulaşılabilirlik

Fiziki mesafe bakımından turistik ürün ulaşılabilir olmalıdır. Mesafe uzadıkça bu ulaşılabilirlik zaman ve maliyet bakımından zorlaşmaktadır. Turistin uzak mesafede olması yakın destinasyonlarla rekabeti imkansız kılmaktadır. Kişinin seyahat bütçesinde ulaşımaya aktaracağı pay, turistik ürün için harcayacağı zaman bu noktada önem taşımaktadır. Turistik ürünün fiyatı ise en önemli faktör olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, ulaşılabilirlik faktörü; fiziki mesafe, zaman ve ulaşım masrafları ile değerlendirilmekte ve ölçülmektedir (Günlü ve Şahin, 2007: 144).

1.2.2.4. Gidilecek Yerin İmajı

Turistik ürünün turist tarafından tercihini sağlayacak en önemli faktörlerden birisi imaj olarak kabul edilmektedir. Turistik çekim merkezinin olumlu bir imaja sahip olması potansiyel turistlerin karar vermesini olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle tanıtım ve kampanyalara ağırlık verilmesi, önyargıların ve propagandaların önlenmesi son derece önemlidir (Günlü ve Şahin, 2007: 144).

1.2.4. Turistik Ürün Politikaları

Turistik ürün politikası, turistik ürünün karakteristiklerini belirlemeye yardımcı olan tüm faaliyetleri ifade etmektedir (Olahı ve Timur,1988:425). Doğal, tarihi ve sosyal faktörler, turistik ürünü sunan kamu ve özel sektör işletmeleri, turistik ürünün marka ve imajı gibi faktörler turistik ürün politikasını oluşturur ve bunlar arasında bir iş birliği gerektirir. Örneğin, turistik bir bölgenin oluşturulması amacı ile halkın turizm bilincinin geliştirilmesi, turistik ürün politikasıdır. Geniş anlamıyla ürün politikasından, sorumluların, faktörler üzerinde etki yapmak istediği bütün önlemler anlaşılır. Örneğin, turistik bir istasyonun yaratılması çalışmalarına katılma veya yerli halkın turizm bilincini geliştirilmesi gibi önlemler, geniş anlamdaki ürün politikasını ifade eder (Usta, 1988:169).

Dar anlamdaki turistik ürün politikası aşağıdaki karar konularını kapsamaktadır (Usta, 2008:111);

- Aynı pazar için değişmeyen ürün,
- Yeni bir pazar için değişmeyen ürün,
- Aynı pazar için değiştirilmiş ürün,
- Yeni pazar için değiştirilmiş ürün,
- Aynı pazar için yeni bir ürün,
- Yeni bir pazar için yeni bir ürün,
- Ürünün ortadan kaldırılması.

Turistik ürün politikası çerçevesinde, pazarlardaki değişikliklere daha çabuk ve iyi uyum sağlayabilmek için turistik arz esnekliğini artıracak bütün araçlar kullanılmalıdır. Örneğin, mevcut tesislerin gelecekte küçültülmesi veya genişletilmesi olanaklarını planlamak, çok yönlü turistik tesisler tasarlamak, uzun yıllar hizmet verebilecek nitelikte oteller inşa etmek gibi.

Diğer taraftan ürün planlaması değişik aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar şöyledir (Usta, 2008:111);

Birinci aşamada, potansiyel turistlerin ihtiyaç ve istekleri belirlendikten sonra, ihtiyaçlarına uygun turistik ürünler belirlenmektedir.

İkinci aşamada, turistik ürün planlamaktadır. Turistik ürünün planlanması, potansiyel turistin ihtiyaçlarını karşılayacak özellikleri turistik ürüne kazandırmak için gerekli çalışmaların yapılmasıdır. Diğer bir deyişle, turistik ürünün belirlenen nitelikleriyle üretim bu aşamada gerçekleştirilmektedir. Bu arada turistik ürünün yaşam eğrisi saptanmaktadır.

Üçüncü aşamada, ürünün yaşam eğrisi incelenmektedir. Temel gıda maddeleri, nüfusa bağlı bir büyüme gösterirken; diğer bazı mallar pazara sunulmaktadır ve belirli bir zaman sonunda ömürlerini tamamlarlar. Ürünün yaşam devresi, üründe değişikliğin yapılmasını veya tamamen ortadan kaldırılmasını gerektirecek koşulların ortaya çıktığı ana kadar üretimin sürdürüldüğü zaman parçasıdır. Genellikle bu dönem başlangıç, gelişme, olgunluk ve düşüşten oluşan bir zaman aralığıdır. Turistik ürünün yaşam eğrisinin her döneminde pazarlama faaliyetleri farklılık göstermektedir.

1.3. TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ KAPSAMINDA EKOTURİZM

1.3.1. Ekoturizmin Tanımı

Ekoturizm kavramı, turizm çevre ilişkilerinin önem kazanması ve sürdürülebilirlik tartışmaları ile birlikte gündeme gelip popüler olmuş, son yıllarda sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Ekoturizm terimi ilk kez 1978'de Kenton Miller tarafından kullanılmıştır. (Rahemtulla ve Welstead, 2001:3). Nüfusun artışı, kentleşmenin gelişimi, ulaşım olanaklarının yükselmesi turizm içerisinde ekoturizm olarak tanımlanan ayrı bir etkinliği beraberinde getirmiştir. Ancak, ekoturizm teriminin her zaman aynı içerikte anlaşıldığını söylemek mümkün değildir.

Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin tanımına göre (Kurdoğlu, 2001:4) "*Ekoturizm, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük*

ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyarettir”.

Uluslararası Ekoturizm Derneği (The International Ecotourism Society/TIES) ekoturizmi, doğal alanlara sorumluluk duygusu taşıyarak yapılan, çevrenin korunması ve yerel halka katkıda bulunulmasını amaçlayan geziler olarak tanımlamaktadır (The International Ecotourism Society, 2009, Erişim Tarihi:18.07.2009). Ekoturizm ve doğa turizmi, genellikle eş anlamlı olarak kullanılsa da, ekoturizm, doğa turizmini de içeren bir üst kümedir; doğal öğelerin yanı sıra yerel kültürleri de konu edinmektedir. Her iki tanıma da bakıldığında ekoturizm, doğal ve kültürel değerlerin korunarak turizme açılmasıdır.

Tablo 1’de ekoturizme ilişkin çeşitli tanımlar yer almaktadır. Tanımlardan da görüldüğü gibi, ekoturizm doğal ve kültürel turizm çekiciliklerini hedef alan, tüketmekten çok çeşitli değerleri keşfetmeye dayalı bir turizm etkinliğidir.

Tablo 1. Araştırmacılara Göre Ekoturizm Tanımları

Tanımlayan	Tanım
Kutay, 1989	Ekoturizm toplumsal hayat içerisindeki ekonomik sektörlerle açıkça ilişkilendirilen biyolojik kaynaklar ile turizmin bir parçası olarak planlanan doğal alanların kalkındırılmasında-geliştirilmesinde kullanılan bir modeldir
Ceballos ve Lascurain, 1989a	Nispeten bozulmamış, dokunulmamış doğal alanlara, bu alanların yabancı bitki ve hayvanlarını, manzaralarını ayrıca kültürel çekiciliklerini dışlamadan öğrenmek, duygusal olarak tatmin olmak gibi özel amaçlarla seyahat etmektir.
Boo, 1991a	Ekoturizm doğa turizmi ile sinonimdir. Ekoturizm kuş, balina gözlemi, yabancı bitki fotoğraflama gibi tüketici olmayan bir rekreasyondur.
Boeger, 1991	Ekoturizm dünyanın yenilenebilir kaynakları yanında, diğer kültürlerin çeşitliliği ve saygınlığına itibar gösteren, çevresel olarak güvenli turizmdir.
Ecot. Association of Australia, 1992	Çevresel ve kültürel anlayış, koruma ve kıymet bilirliliği güçlendiren, ekolojik olarak sürdürülebilir turizmdir.
Norris, 1994	Yerel ekonomik faydaların sağlanması ile kaynakların korunmasını bir arada yürütmedikçe, bu çeşit turizm ekoturizm değildir.
Scace ve ark., 1992	Yerel halkın katılımını dikkate alarak, ekosistemi korumaya katkı yapan doğa seyahatidir.
Ecotourism Society, 1993	Çevrenin doğal tarihini ve kültürünü anlamak için, yerel halka doğal kaynakların korunması konusunda ekonomik fırsatlar

	yaratırken, ekosistem bütünlüğünü değiştirmeyen doğal alanlara yönelik özel amaçlı seyahatlerdir (daha sonra şu şekilde kısaltılmıştır: yerel halkın yaşam olanaklarını sürdüren ve çevreyi koruyan, doğal alanlara yönelik sorumlu seyahattir).
Commonwealth Department of Tourism, 1994	Ekoturizm, doğal çevrenin eğitimini ve yorumlanmasını içeren ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir anlayışla yönetilen, doğaya dayalı turizmdir.
Eagles, 1994	Sürdürülebilir turizmin tüketim karakterli olmayan dört şekinden biri ve bir alt piyasasıdır. Yabanıl doğal çevreleri öğrenmeyi ve keşfetmeyi amaçlayan seyahatleri içerir.
Tickell, 1994	Herhangi birine zarar vermeksizin, insan kültürü ve doğal hayatın şartıcı çeşitliliğinden zevk almak amacıyla yapılan seyahatlerdir.
Blamey, 1997	Ekoturizm, insanların nispeten bozulmamış, evlerinden 40 km den daha uzak doğal alanlara, yöredeki yabanıl bitkileri, hayvanları, manzaraları ve bunların yanında, alanda bulunan kültürel değerleri keşfetmek, öğrenmek ve onlara kıymet vermek ana amacıyla yaptıkları bireysel faaliyetlerden biridir.

Kaynak: Rahemtulla ve Wellstead (2001). “Ecotourism: Understanding the competing expert and academic definitions”, Ecotourism Definitions, nfor. Report Nor -X- 380 Canada. ss.5

Yapılan tanımlar dikkate alındığında ekoturizm aşağıdaki özelliklere sahiptir (Rahemtulla ve Wellstead, 2001:7);

- Benzersiz, ulaşılabilir (korunan veya korunmayan) doğal çevre gerektirmektedir,
- Katılımcılarının “istenilen” davranışlarını geliştirir ve çevre ahlakını güçlendirmektedir,
- Kaynakları bozmamakta, doğal çevrenin tüketici bir şekilde aşınmasına neden olmamakta, arazinin uzun dönemli güvenliğini sağlamaktadır,
- Dışsal değerlerden çok, içsel değerlere odaklanmaktadır,
- İnsanların çevresine değil, sorunun çevresine yönlendirilmektedir,
- Çevre ve yaban hayatı için faydalıdır,
- Yörede yer alan doğal çevre ve herhangi bir kültürel değere, ilk elden etkide bulunmaktadır,
- Turizme yerel toplulukları aktif bir şekilde katmaktadır,
- Memnuniyet derecesi fiziksel başarı veya heyecandan çok, eğitim ve kıymet bilirlikle ölçülmektedir,
- Ciddi bir hazırlık gerektirmekte, hem liderlerin hem de katılımcıların derinlemesine bilgili olmaları istenmektedir,

- Tur operatörlerinin, yerel rehberlerin ve diğer işletmenlerin eğitimli olmalarını gerektirmektedir,
- Yerel halka girişim olanakları ve istihdam sağlamaktadır.

1.3.2. Ekoturizmin Diğer Alternatif Turizm Türleri ile Olan İlişkisi

Yeni bir turizm alanı olarak ifade edilen ve alternatif turizm, spor ve özel ilgi turizmine kadar uzanan ekoturizm, bunların bir parçasıdır (Brackenbury, 1993:21-24). Bununla birlikte “ekoturizm, ziyaretçilerin sorumluluklarını belirleyen ve en az olumsuz etki yapacak seyahat felsefesini taşımaları açısından alternatif turizm, sorumlu turizm terimleri ile birleştirilmektedir (Stewart ve Sekartjakrarini,1994:840-842)” .

Doğa tabanlı turizm geniş anlamda macera turizmi, ekoturizm çeşitli açılardan kırsal ve kültürel turizmi gibi birçok turizm deneyimlerini kapsamaktadır. Ekoturizm ise; yerel toplumun, ekonominin, kültürün ve kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayacak bir yol olarak doğal çevrenin korunması gereğinin anlaşılmasına ve doğanın değerinin bilinmesine yardımcı olan ve şehir merkezlerinden uzaktaki alanlardaki deneyimlerle ilgilidir. Ekoturizmin bu özelliklerinin hepsi doğa ile ilgili turizm aktivitelerinin tümü için doğru değildir. Bununla birlikte hem doğa tabanlı turizm ve hem de ekoturizm doğal kaynaklara bağımlıdır (Priskin,2001:637-648).

Doğa tabanlı turizm, ekoturizm de dahil olmak üzere doğal alanlarda gerçekleşen tüm turizm türlerini tanımlayan bir sembol olarak yorumlanmakla birlikte, gerçekte ekoturizmle arasında oldukça farklılıklar vardır. Ekoturizm doğal ve kültürel çevrenin iyileştirilmesine katkıda bulunulması bakımından aktif katılımı gerektirmektedir. Aktif katılım, ekoturizmin bir sonucu olarak parasal katkılar, zaman veya iş gücü girdileri yolu ile bölgenin tamamen gelişmesi anlamını taşımaktadır. Ekoturizm bulunan yer veya diğer çevrelere en az olumsuz etkiyi yapma başarısını geliştirdiği kadar, katılanların çevresel konuları öğrenebilme, eğitim ve doğanın değerini anlama gibi unsurları da bir araya getirmektedir. Doğa

tabanlı turizm ise pasif katılımlı olarak görülmektedir. Doğal çevre, faaliyetlerden hoşlanmayı artırmaktadır. Üstelik aktivitelerin çevrenin iyileştirilmesine katkı sağlamak gibi bir gerekliliği yoktur. Doğa tabanlı turizm, açık havada yapılan hoşça gidecek aktiviteleri işaret ederken, ekoturizm doğal çevrede hoşça vakit geçirmenin ötesinde bir deneyimdir (Burton,1998:755-788).

1.3.3. Ekoturizmde Aracıların ve İşletmelerin Yeri ve Önemi

Ekoturizm turlarına katılan gruplar genellikle küçük guruplardır. Yaptıkları harcamaların yerel ekonomiyi ve kaynakların korunmasını desteklemek için kullanılmasını beklemektedirler. Faaliyet alanlarının çok hassas ekosistemlerden oluşması, taşıma kapasitelerinin aşılmasına ve çevreye zarar verilmesine neden olabilmektedir. Artan ekoturizm için birçok tur operatörü bir bölgenin sürdürülebilirliğine dikkat etmeden ticari kazançlarını ön plana çıkararak turlar düzenlemektedirler. Diğer tarafta, ECO lodge konaklama kapasiteleri sürdürülebilir gelişimi için özel öneme sahiptir.

1.3.3.1. Tur Operatörlerinin ve Seyahat Acentalarının Yeri ve Önemi

Tur operatörleri ekoturizm açısından oldukça önemli işletmelerdir. Uluslararası pazarlarda bir çok bölge için ekoturizm ürününü hazırlayan ve satışını yapan bu işletmeler ekoturizme yönelik seyahatleri yönlendirmektedir. Ekoturizme yönelik uluslararası talebin özellikle gelişmiş ülkelerde yoğun olması ve bu işletmelerin de daha çok bu ülkelerde faaliyet göstermesi, tur operatörlerinin bu endüstri üzerindeki sorumluluklarını da artırmaktadır. Tur operatörleri ekoturizm ürünlerine yönelik çeşitli markalar oluşturarak bu ürünlerini uluslararası pazarlarda sunmaktadır. Bugün birçok ülkede doğa tur operatörü olarak faaliyet gösteren çok sayıda işletme bulunmaktadır. Yine bir çok tur operatörü doğa turları, ekoturlar adı altında çok sayıda ürünün bu pazarlarda satışını yapmaktadır (Wood, 2002:34).

Söz konusu işletmeler potansiyel müşterilerini seyahat öncesi ekoturizm bölgeleri ile ilgili kataloglar, vahşi yaşam ve ekosistemler konusundaki tanıtıcı

filmler, CD'ler, broşürler ve web siteleri vasıtasıyla geniş ölçüde bilgilendirme olanaklarına sahiptir. Bunun yanında müşterilerine seyahat sigortaları sağlamakta ve satın aldıkları ürünün kalitesi açısından bir güvence de oluşturabilmektedir (Wood, 2002:34)

Belirtilen olanaklarla birlikte ekoturizm alanında faaliyet gösteren bu işletmelerin ürünlerini sürdürülebilirlik ve ekoturizmin prensiplerine uygun olarak hazırlamaları büyük önem taşımaktadır. Pazar payı giderek artan ekoturizm için birçok tur operatörü bu hassasiyete dikkat etmeden ticari kazançlarını ön plana çıkararak turlar düzenlemektedirler. Tur operatörleri uzun dönemde verebilecekleri olumsuz etkilere dikkat etmeden kısa dönemde ekonomik kazanç elde etmek uğruna turizm kaynakları ve çeşitli bölgeler için 'eko satış' çabası içindedir (Sirakaya ve Mclellan, 1998:42-55). Buna bir de turistlerin gidilen bölgelerde doğal ve kültürel çevreye karşı sorumsuz ve bilinçsiz davranışları eklendiğinde, kitle turizminde görülen olumsuz sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkiler ekoturizm için de söz konusu olabilmektedir.

Ekoturizm destinasyonlarında bulunan karşılayıcı acenteler, ekoturizm standartlarına uygun ürünlerin sağlanmasında önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Ayrıca, konaklama tesisleri, restoranları, taşıma araçları ve yerel halkla etkileşimi gibi hizmetler sağlanması bakımından ekoturizmin başarısında önemli bir paya sahiptir. Yerel topluma sağladıkları ekonomik katkılarıyla birlikte, çevre konusundaki eğitim faaliyetlerini desteklemelidir (Wood, 2002:35-36).

1.3.3.2. Eko Konaklama Tesislerinin Yeri ve Önemi

Bu tür konutlar son birkaç yıl içinde zuhur etmiştir. Tek başına ECO Logde ifadesi resmi olarak 1994 yılında Dyeviçan adasında I. Uluslararası Eko Konut forumunda kullanılmıştır.

Ekoturizm turlarına katılan gruplar genellikle küçük gruplardır. Gruplardaki kişi sayısı çoğu zaman 25 kişiyi aşmamaktadır. Ekoturizm merkezlerinde yer alan

konaklama üniteleri de büyük çoğunlukla 100 yatak kapasitesini aşmayan ünitelerdir. Bu alanda çalışan seyahat acenteleri ve tur operatörleri de ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak bilinmektedir (Montenegro Ministry of Tourism and Enviroment and GTZ- German Technical Assistance, 2007:11).

Ekoturizm konaklama olanakları çadırlar, yerel malzemelerden, bitkilerden yapılmış kulübeler gibi temel gereksinimleri sağlayacak şekilde çok basit, konforsuz ve hatta ilkel olabileceği gibi modern teknolojik donanımları bünyesinde taşıyan çok lüks tesisler de olabilmektedir. 1995'te Kosta Rika'da düzenlenen uluslararası bir konferans sonunda 'The First International Ecolodge Guidelines' adlı eko konaklama tesisleri ile ilgili bir rehber kitap yayınlanmış ve ilk defa eko konaklama işletmesinde bulunması gereken kriterler aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Montenegro Ministry of Tourism and Enviroment and GTZ- German technical Assistance, 2007:11).

- Bulunduğu çevreyi, doğal ve kültürel açıdan korumalıdır,
- Yapımı süresince doğal çevreye vereceği olumsuz etki en az seviyede olmalıdır,
- Fiziksel ve kültürel yapısı, yerel mimari tarzlarla ve bulunduğu ortamdaki manzara ve renklerle uyumlu olmalıdır,
- Uzun dönemde su gereksinimini karşılayacak ve su tüketimini azaltacak alternatifleri kullanmalıdır,
- Katı ve sıvı atık sistemlerinin kurulmasını ve etkili yönetimini sağlamalıdır,
- Enerji gereksinimini pasif dizaynla ve sürdürülebilir kullanımı sağlayacak modern donanımlarla birleştirerek karşılamalıdır,
- Yerel toplum ile birlikte çalışmak için çaba göstermelidir,
- Buldukları yörenin doğal ve kültürel çevresi hakkında hem çalışanlarını hem de turistleri eğitecek programlar sunmalıdır,
- Araştırma programları vasıtası ile sürdürülebilir yerel gelişmeye katkı sağlamalıdır.

ECO lodge, cemiyetin sürdürülebilir gelişimi için özel öneme sahiptir, çünkü, oldukça kırsal, biyolojik çeşitlilik bölgelerinde çok olumlu gelişmeler doğurabilecek olan küçük, orta ve mikro işletmelerdir, süreç içinde olan ya da henüz mülhaza halinde bulunan diğer gelişim türleri sıkça yaşam ortamına zarar verebilmektedir (Montenegro Ministry of Tourism and Enviroment ve GTZ- German technical Assistance, 2007:11).

1.3.4. Ekoturizm Pazarı

Ekoturizm, turizm pazarı içinde turizmin özel bir bölümünü oluşturur. Ekoturizm pazarını oluşturan ise; ekoturizm arzı ve talebidir. Ekoturizm arzı içinde öncelikle destinasyonun ekoturizm açısından önem taşıyan doğal ve kültürel kaynaklarla birlikte, turistlerin seyahatleri süresince gereksinim duyacağı tüm mal ve hizmetler, üreten ve sunan işletmeler yer almaktadır. Ekoturizme yönelik talebin yapısı ise oldukça karmaşıktır. Bu pazar dilimi içinde 'ekoturist' olarak adlandırılan tüketiciler genel turist tipinden farklı özelliklere sahiptirler. Ekoturizmin başarısı, ekoturizm arzı ve talebi arasında bir dengenin kurulması ile mümkün olabilecektir (Demir ve Çevirgen, 2006:113).

1.3.4.1. Ekoturizm Tüketici Profili

Eko turizm ile ilişkilendirilen pek çok deneyim mevcuttur. Bir kısım, özel eko sistemleri veya vahşi dünyayı, diğer bir kısım, ziyaret ettikleri yerin kültürünü öğrenmek istemektedirler. Macera turizmüne yönelenler vardır. Diğerleri gönüllü faaliyetlere katılmayı tercih etmekte ve gelişim halindeki ülkelere yardım sunmaktadırlar.

Doğa ile ilgili olsa da ekosisteme zarar vermeye başlayan bu gibi faaliyetlere katılan turistlerin, ekoturist olarak adlandırılması ve bunlarla ilgili yapılacak değerlendirmeler ışığında tüketici profilinin belirlenmesi yanıltıcı sonuçlar verebilecektir. Bu durumda doğa ile ilgili aktivitelere katılan turistleri tek bir grup altında toplamak doğru olmayacaktır (Demir ve Çevirgen,2006:115).

1.3.4.1.1. Ekoturist Tipleri

Ekoturist profilinin belirlenmesi, ekoturizm ürünü geliştirme stratejilerini de yakından ilgilendirmektedir. Turistlerin motivasyonları, beklentileri, seyahat özellikleri gibi konular bu bakımdan önem taşımaktadır.

Ekoturistlerin belirlenmesinde onlara sunulan ürünlerin özellikleri de dikkate alınmalıdır. Uluslararası turizm pazarında gerçek ve kısmi eko ürünler karşımıza çıkmaktadır. Gerçek eko ürün doğaya ve kültüre karşı bilimsel, yoğun veya kendini adayacak kadar bir ilgiyi, önemli bir fiziksel eforu ve çok konforlu olmayan basit konaklama olanaklarını ifade etmektedir. Kısmi eko ürününü tercih edenler daha çok konforlu otel olanaklarını ve hizmetleri istemekte, kültürel ve estetik güzelliklerden hoşlanmakta ama doğa ve kültür için daha az fiziksel çaba sarf etmektedirler. Uluslararası turizm hareketleri içinde daha çok eko ürünler hakimdir. Bu durum, yüksek standartlardaki konaklama arzusundan kaynaklanmaktadır (Ayala,1995:351-374).

Ekoturistlerin gerçekte kim olduğunun belirlenmesinde bazı kriterler kullanılabilir. Örneğin, bir faaliyetin ekoturizm olarak adlandırılabilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir (Ballantine ve Eagles,1994:210-214);

- Çevre ile ilgili olumlu etik kuralları geliştirmelidir.
- Kaynaklara zarar vermemelidir.
- Otantik olan, özgün değerlere odaklanmalıdır.
- Canlılarla ilgili olmalıdır.
- Yaban hayatı ve çevreye faydalı olmalıdır.
- Doğal çevrede doğrudan katılımlı bir deneyim sağlamalıdır.
- Doğanın değerini anlamaya yönelik olmalı ve eğitim gereksinimlerini karşılayabilmelidir.

Belirtilen özelliklere ilave olarak düzenlenen faaliyetlerin ölçęęi de ekoturizm açısından önem taşımaktadır. Bu faaliyetler küçük gruplar halinde gerçekleştirilmelidir. Faaliyet alanlarının çok hassas ekosistemler olması, taşıma kapasitelerinin aşılmasına ve çevreye zarar verilmesine neden olabilecektir. Fakat çevre üzerindeki etkilerin ölçülmesi ve kontrolü oldukça zordur. Bununla birlikte; ideal ekoturistler, kültürel ve ekolojik açıdan hassas aktivitelere katılmak için motive olmuşlardır. Yaptıkları harcamaların yerel ekonomiyi ve kaynakların korunmasını desteklemek için kullanılmasını beklemektedirler. Seyahatlerinden sonra da bölgede sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına ve korunmasına katkı sağlama konusunda isteklidirler (Lee,1992:367-370).

Doğa turistlerinin sınıflandırılması, doğada geçirdikleri süreye, doğadaki deneyimin türüne ve seyahat bölgesinin onlar için taşıdığı anlama göre aşağıdaki şekilde ortaya çıkmaktadır (Priskin,2001:637-648);

- **Gerçek Doğa Turistleri:** Bunlar, bilimsel araştırmacıları, eğitim, çöplerin temizlenmesi veya benzer amaçlara programlanan özel turların üyelerini kapsamaktadır.
- **Kendini Doğaya Adanmış Turistler:** Yerel, doğal ve kültürel değerleri anlamak isteyen ve bu amaçla özellikle koruma alanlarını görmek için seyahate çıkan turistlerdir. Bunlar belirli bir akımı takip eden ve esas motivasyonu doğa olmayan turistlere göre buldukları yerden daha uzak mesafelere seyahate çıkmaktadırlar.
- **Belirli Bir Akımı Takip Eden Doğa Turistleri:** Amazon gibi kendileri için olağan olmayan bir bölgeye seyahat eden turistler.
- **Tesadüfi Doğa Turistleri:** Bu grubu oluşturanlar ise, tesadüfen veya seyahatlerinin parçası olarak doğa ile ilgili bir deneyim yaşayan turistlerdir.

1999 yılında Avustralya'ya gelen 300 turist arasında, ekoturizmden ne anladıkları, ilgileri ve katılımlarını ölçmek amacıyla uluslararası seyahat pazarına yönelik olarak yapılan bir turizm araştırmasında, belirli kriterleri taşıma durumlarına göre turistler 4 gruba ayrılmış ve bunlara dayalı olarak ekoturizm pazar profili

belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada, turistlere ekoturizmden ne anladıkları, ekoturizmi ifade eden alternatif terimler, doğa ve turizme karşı tutumları konularında sorulan çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplardan yararlanılarak aşadaki ekoturist tipleri tanımlanmıştır (Demir ve evirgen, 2006:119);

- **Gerçek Ekoturistler:** Bu turistler, ekoturizm ile ilgili tanımlamaların tamamına uyan en sorumlu gruptur.
- **Ekoturistliğe Yatkın Olanlar:** Bunlar, doğaya ve onu anlamaya yönelik bir eğilime sahip olan, fakat tatillerini planlarken ve ondan beklentilerinde bu eğilimlerini göstermeyen gruptur.
- **Olası Ekoturistler:** Bu grup, doğa ile ilgili tatillere ve aktivitelere ilgi duyan ve ekoturizmin ne olduğunu genel olarak anlamış fakat doğayı anlama ve öğrenmeyi özel bir motivasyon olarak tatilleri ile ilişkilendirmemiş turistleri ifade etmektedir.
- **Ekoturist Olmayanlar:** Bu grup, hem doğa ile ilgili turizme karşı bir sorumluluk duymayan hem de ekoturizmin ne olduğunu anlamayan turist grubudur.

Buradaki en önemli husus, kişilerdeki doğadan hoşlanma duygusunun doğaya zarar vermeme, onu koruma ve geliştirme şeklindeki faaliyetlerle bütünleşmesidir. Böyle bir durumda ancak bu kişiler ekoturist olarak nitelendirilebileceklerdir.

1.3.4.1.2. Ekoturist Demografik Yapısı ve zellikleri

Ekoturistlerin demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar genel olarak, onların orta yaş grubuna ait olduklarını, eğitim düzeylerinin yüksek olduğunu ve ortalama gelirlerin üzerinde bir gelire sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca bayanların oranlarının erkeklerle eşit hatta bazı durumlarda fazla olabildiğini göstermektedir.

Ekoturistlerin demografik özellikleri ve motivasyonları ile ilgili yapılan araştırmaların çoğu Kuzey Amerikalı ve Kanadalı turistler üzerinde

yoğunlaşmaktadır. Kuzey Amerika'da tüketici araştırmaları yapan HLA ve ARA danışmanlık şirketlerinin, 1994 yılında Amerika seyahat pazarında ekoturist pazar profiline yaptıkları araştırmaların sonuçları aşağıdaki gibidir (TIES,2000:1-3);

- Yaş: Turistler en çok 35-54 yaş grubunda olmakla birlikte, yine de yaş, seyahatin maddi boyutu gibi faktörlere ve aktiviteye bağlı olarak değişmektedir.
- Cinsiyet: Aktiviteye bağlı olarak belirgin farklılıklar ortaya çıkmakla birlikte, bu faaliyetlere katılan erkek ve kadınların oranı %50'dir.
- Eğitim: %82'si üniversite mezunudur. Yüksek eğitimli insanlar arasında ekoturizme katılma eğilimi yüksek olmakla birlikte, az eğitlimlilerde de bu eğilim vardır.
- Aile yapısı: Deneyimli ekoturistler ve genel turistler arasında büyük farklılık yoktur.
- Grup kompozisyonu: Deneyimli ekoturistlerin %60 gibi büyük çoğunluğu çift olarak, %15'i aileler ile ve %13'ü tek başlarına seyahati tercih ettiklerini bildirmişlerdir.
- Seyahat süresi: Deneyimli ekoturistlerin %50 gibi büyük çoğunluğu 8-14 gün süreli gezileri tercih etmişlerdir.
- Harcama düzeyi: Deneyimli ekoturistler, genel bir turiste göre daha fazla harcama yaptıklarını, %26 gibi büyük bir çoğunluğu 1000-1500 ABD Doları harcamaya hazır olduklarını belirtmişlerdir.
- Gezinin önemli boyutları: Deneyimli ekoturistlerin bu konudaki öncelikli 3 yanıtı doğal çevre, yaban hayatını gözleme ve kır/doğa yürüşü olmuştur.

- Bir sonraki geziye katılma motivasyonu: Deneyimli ekoturistlerin öncelikli iki motivasyonu; manzara/doğadan hoşlanma ve yeni yerler görmek/tecrübe edinmek olmuştur.

Ekoturistlerin konaklama ile ilgili tercihleri oldukça çeşitlidir. Bu konuda seyahatin amacı, gidilecek bölge, ailelerin çocuklu olmaları gibi faktörler etkilidir. Genel olarak deneyimli ekoturistler temel gereksinimleri sağlayan kulübeler, ahşap evler, çadırlar, kamping alanları, çiftlik evler gibi doğa ile uyumlu basit konaklama birimlerini tercih etmektedir. Bununla birlikte doğa ile ilgili seyahatlere katılan, otel, motel gibi daha lüks ve konforu arayan turistler de bulunmaktadır. Bu turistler ve ekoturistlerin de önemli bir bölümü doğa yürüyüşü, tırmanma gibi ekoturizm seyahati ve aktivitesinden sonra rahat bir yatak, duş ve benzeri imkanları sağlayan konforlu otelleri tercih etmektedir (Wight,1996:3-10).

1.3.5. Dünyada ve Karadağ'da Ekoturizm Arz Potansiyeli

Ekoturizm, günümüzde ulaştığı boyutlar itibariyle birçok ülke için önemli bir endüstri haline gelmiştir. Dünyada ve Karadağ'da ekoturizm arzını oluşturan kaynaklar günümüzde nispeten bozulmamış, doğal ve kültürel değerlere sahip gibi hassas ekosistemler ekoturizm arzını oluşturan önemli kaynaklardır.

1.3.5.1. Dünyada Ekoturizm Arz Potansiyeli

Dünyada ekoturizme yönelik bölgelerin birçoğu tropikal bölgeler, ada ülkeleri, dağlık bölgelerden oluşan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdir. 1990 yılında Amerika'da macera seyahatleri ile ilgili bir araştırmada, ekoturizmle ilgili aktivitelere yönelik çeşitli bölgeler için aşağıda yer alan bilgiler elde edilmiştir (Weaver, 1998:70)

- Doğa Yürüyüşü: Arjantin, Hindistan, Pakistan, Nepal, Peru, Türkiye
- Doğa Tarihi: Antartika, Brezilya, Kosta Rika, Ekvador, Madagaskar.
- Vahşi Doğada Safari: Orta Afrika, Kenya, Tanzanya'dır.

Dünyada ekoturizm arzı açısından önem taşıyan çok sayıda ülke bulunmaktadır. Literatürde ekoturizmle ilgili çok sayıdaki örnek olaya konu olan bazı önemli destinasyonlar aşağıda kısaca açıklanmıştır (Lindberg ve Huber, 1993:82; Weaver, 1998:93; Weaver, 1999, 792-816).

- Kosta Rika: Literatürde bazı araştırmacılar tarafından Kosta Rika'yı Karadağ'ın Ekoturizminin geliştirilmesi için model olarak almaktadır. Aynı zamanda Kosta Rika, ekoturizmle ilgili birçok araştırmanın yapıldığı, literatürde sıkça bahsedilen Orta Amerika'daki önemli bir ekoturizm destinasyonudur."Bu destinasyonda doğru olan uluslararası ziyaretçi sayısı 1964 yılında 64.000 iken 1995 yılında bu sayı 792.000'e, ayrıca turizm gelirleri de bu dönemde 10 milyon ABD Doları'ndan 661 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır. Kosta Rika turizmi oldukça çeşitlilik göstermektedir. 1984-1990 yılları arasında turizm gelişme stratejisinde, biri 'doğa ve macera turizmi' olmak üzere, kruvaziyer turizmi', 'güneş ve plaj turizmi' ve 'iş/kongre turizmi' olmak üzere dört turizm türüne öncelik verilmiştir. Başkent San Jose ve çevresinde yaklaşık %40'lık bir kapasiteyi ifade eden 23.000-25.000 oda, diğer kıyı şeritlerinde %45'lik bir oda kapasitesi ile kıyı turizmine yönelik daha küçük konaklama tesisleri ise yaklaşık %2 ile 500 oda civarında Kosta Rika'nın diğer bölgelerinde bulunmaktadır.
- Kenya: Afrika'nın doğusunda yer alan Kenya, Afrika'daki en eski ve en büyük turizm endüstrisine sahip ülkelerden biridir. 1963 yılında 110.000 olan yabancı ziyaretçi sayısı, 1994 yılında 863.000'e yükselmiştir.

Kenya ekoturizm alanında uzun zamandan beri önemli gelir sağlayan bir destinasyondur. Bu gelirlerin büyük bir bölümü kamuya ait milli parklardan ve diğer koruma alanlarına turistlerin ödedikleri giriş ücretlerinden sağlanmıştır.

- **Avustralya:** Avustralya turizm açısından ekonomik değer ifade eden nemli tropikal bölgeler, büyük mercan kayalıkları, iç bölgelerdeki çöller ve dağlık alanlar gibi zengin doğal kaynaklara önemli bir destinasyon olmasını sağlamaktadır. Avustralya'da doğa tabanlı turizm yarattığı istihdam kadar, yabancı ve yerli turist sayıları bakımından da önem taşımaktadır. Avustralya'da en çok ihracat gelirlerini sağlama potansiyeline sahip endüstri olarak görülen doğa tabanlı turizm 1999 yılında, yıllık olarak ülkenin gayri safi milli hasılasının %5,6'sını sağlamış ve aynı yıl turizm Avustralya'nın en çok döviz getiren sektörü olmuştur.
- **Diğer önemli ekoturizm destinasyonları:** Belize, Ekvator, Meksika, Brezilya, Botswana, Nepal, Amerika, Tayland ve Kanada olarak yer almaktadır.

1.3.5. 2. Karadağ'da Ekoturizm Arz Potansiyeli

Karadağ dünyanın pek az ülkesinde bulunan zengin coğrafyası, doğal potansiyeli ve çeşitli kültürlere ev sahipliği yapmış olması nedeniyle turizm açısından çok şanslı bir pozisyona sahiptir. Ülkede turizmde başarılı olma şansı diğer ülkelerden çok daha fazla gözükmektedir. Çünkü her şeyden önce farklı inanç ve kültürlerin bir arada uzun yıllar yaşaması sonucu kendine doğu ile batı arasında yarattığı kültüre sahip olması ile ön plana çıkmaktadır (Pasinoviç, 2008:41).

Dünyada, turizm kalıplarında meydana gelen değişmeler sonucunda alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşarak, doğa ile bütünlük sağlanabilecek abartıdan uzak tesislerde doğa güzellikleri bozulmamış bir çevrede, özellikle Karadağ'ın kuzey tarafı, iyi ve temiz bir hizmet ile öne çıkmaktadır (Pasinoviç, 2008:58).

Bu açıdan bakıldığında, henüz gelişmekte olan bir ülke olması ve doğal ve kırsal kültürel değerlerinin büyük bölümünü hala canlı bir şekilde sürdürmesi Karadağ'ın kuzey bölgesinde diğer sürdürülebilir turizm türleriyle geliştirerek ekoturizm için büyük bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir (Kasalica, 2004:44)

Ancak plansız ve bilinçsiz olarak turizm yatırımları yapıldığı takdirde Karadağ'ın turizm endüstrisinde ve çevre değerlerinde bozulma kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle, sürdürülebilir turizmde bu potansiyeli görüp, doğa ile bütünlük sağlayan çevreyle barışık turizm yatırımlarını gerçekleştirmek gerekmektedir (2020 Yılına Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi,2008:54).

1.3.6. Ekoturizmin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü

Ekoturizmin genel amacı işletmeler için karlılık, toplum için iş imkanları ve koruma alanları için gelir sağlanması gibi ekonomik faydalar yaratmaktadır. Ekoturizm özellikle kalabalık bölgelere göre fazla ekonomik gelişme göstermemiş kırsal bölgelerde yaratacağı iş imkanları bakımından önem taşımaktadır. Bu imkanlar az bile olsa nüfusun ve alternatif sektörlerin az olduğu topluluklar için önemli olabilmektedir. Bu ekonomik etki korumacılık için politik ve finansal desteği artırabilir (Lindberg, 1996:1-4).

Tisdell'e (1996:11-19) göre ekoturizmin gelişme gösterdiği bölgelerde yaratacağı olumlu ekonomik etkiler şunlardır;

- Turizmle ilgili olarak oteller, restoranlar, hediyelik eşya satan dükkanlar, seyahat hizmetleri gibi yöredeki diğer ekonomik faaliyetlerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.
- Yerel ekonomide çeşitlilik yaratarak, özellikle tarıma dayalı aktivitelere yeterli istihdam sağlayamayan yerel halka doğrudan veya dolaylı yeni iş imkanları yaratmaktadır.
- Turistlerden elde edilecek gelirlerle destinasyona ve özellikle yerel halka doğrudan bir ekonomik katkı sağlanmaktadır.
- Yöreye has el sanatları ve yiyecekler gibi yerel ürünlere olan talebi artırmaktadır. Yerel halka kültürel öğeler taşıyan el sanatları ürünlerini satma fırsatı yaratarak, sağladığı ekonomik katkı ile aynı zamanda yerel kültürün korunması için bir araç olmaktadır.

- Arazilerin marjinal tarımsal amaçlı kullanımını önleyerek, doğal bitki örtüsünü yok etmeyecek şekilde verimli kullanılmasını teşvik etmektedir.

Olumlu ekonomik etkilerine rağmen, ekoturizm gelişme gösterdiği destinasyonlarda ekonomik bakımdan tek başına yerel toplumun gelişmesini sağlayacak bir endüstri olarak görülmemelidir. Çünkü ekoturizm diğer yerel ekonomik faaliyetlerin de çevreye zarar vermeden sürdürülebilir olmasını amaçlamaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006:72).

İKİNCİ BÖLÜM KARADAĞ TURİZMİ

2.1. KARADAĞ'IN TURİSTİK COĞRAFYASININ UNSURLARI

Ekoturizm arzına yönelik olarak doğal çevrenin özellikleri göz önüne alındığında, bu ürüne karşı oluşan talep ve motivasyonların en önemlileri şunlardır (Fagence, 1997:27-38);

- Tropik ormanlar, vahşi yaşam ve bozulmamış alanlar, göller, nehirler, dağlar, okyanus bölgesindeki deneyimler.
- Kuşlar, ağaçlar, yaban bitkileri ve memelilerle ilgili deneyimlerdir.

Bunlara ilave olarak doğa hakkında bilgi edinme, manzara ve vahşi yaşam ile ilgili fotoğraflar çekebilme ve benzer ilgi alanlarına sahip yeni insanlarla tanışmanın ekoturizm arzına yönelik üst sıralardaki motivasyonlar olduğu belirtmiştir (Fagence,1997:27-38).

2.1.1. Coğrafi Konumu ve Özellikleri

Karadağ, konumu itibariye Orta Akdeniz'e, yani Güney Avrupa'ya tabidir. Kuzeyde Sırbistan, güneydoğuda Arnavutluk ile sınırları vardır. Güneyde, Adriyatik denizini İtalya'dan ayırmakta ve batıda eski Yugoslavya Cumhuriyetleri Hırvatistan ve Bosna-Hersek ile komşu bulunmaktadır (Strugar, 2001:78).

Ortaçağ'da Lovçen Dağı, dağ etekleri ve Eksi Karadağ dağlık alanı sık "kara" ormanlarla kaplıdır. Karadağ tarihi kaynaklarda ilk defa 1276 yılında zikredilmektedir ve o zamandan itibaren bu coğrafi ve idari alan için kullanılarak Dukla ve Zeta isimlerinin yerini almaktadır. İtalyan kaynakları da bölgeyi Montagna Negra, Montenegro ya da Monte Negro şeklinde kaydetmişlerdir ve bundan dolayı bölgenin ismi batı Avrupa dillerine Montenegro olarak geçmiştir (Tomoviç, 1982:1-2)

2.1.2. Coğrafi Bütünlük

Karadağ denize sahili olan, kırsal ve dağlık bir ülkedir. Burada, çok az geçiş ve değişimlerle dört ayrı iklim bulunmaktadır. Dönencealtı (subtropik, astropik iklim) ve kutupaltı (subpolar, tundra iklimi) arasında bir bölge olup, burada Afrika'dan kuzeye giden bir hava dolaşımı mevcuttur (Nikoliç, 2000:55).

Karadağ'da yaklaşık 40 civarında göl vardır. Karadağ topraklarının % 80'i ormanlık, yaylak ve otlak alanıdır. 2833 tür bitki ve bunların alt türleri yetişmektedir. Avrupa kıtasının % 0,14'lük yüzeyi – Karadağ'ın kapsadığı kadar alan, Avrupa'nın bitki dünyasının ¼'ini temsil etmektedir. Karadağ, doğal ve nadir bulunan şeyler ülkesidir. Burada küçük bir bölgede dört coğrafi ünite fark edilmektedir (Nikoliç, 2000:82-102).

2.1.2.1. Primorye- Sahil Bölgesi

Diğer coğrafi birimlerle belirgin çelişki ve aslında Karadağ'ın Akdeniz cephesini sahil kısmı oluşturmaktadır. Adriyatik denizinin genişliği en çok, Karadağ ve Güney İtalya arasındadır (yaklaşık 200 km). Adriyatik Denizi'nin bu kısmı aynı zaman da en derin yeridir (1330 m). Kıyı uzunluğu 293,5 km'dir ve bunun 52 km'si plajdır (Radojiçiç, 2008:59).

Karadağ sahili, çok dar bir kuşaktır (2-10 km), iç bölgeden yüksek ve sarp karst dağlar Rumiye, Sutorman, Oryen ve Lovçen ile ayrılmaktadır. Kıyıda çok sayıda körfez ve koy bulunmaktadır. En etkileyici ve en geniş Bokokotor körfezidir ki dünyanın en uzun halicini oluşturmaktadır (Nikoliç, 2000:29).

2.1.2.2. Derin Kayalıkların Platoları

Karadağ'da özel jeomorfolojik bölgeyi oldukça renkli kalkerli bölge oluşturmaktadır. Bu peyzaj, Primorye'ye tezat teşkil etmektedir. Bitki ve hayvan

dünyası burada son derece azdır. Çok az verimli toprak parçaları karst arazilerde ve kraterlere benzer çukurlarda bulunmaktadır (Radojiçiç, 2008:65).

2.1.2.3. Orta Karadağ Vadisi

İşkodra Gölü, Zeta nehri vadisiyle Verimli Zeta düzlüğü ve Nikşiç ovası Karadağ'da üçüncü jeomorfolojik bölgeyi temsil etmektedirler. Bu Karadağ'ın alçak ve tek düzlük alanıdır. Kuzey kısmında Zeta düzlüğünün denizden yüksekliği yaklaşık 40 metredir. Nikşiç ovasının rakımı ise 500 metreden de yüksektir. Nehir vadisi boyunca düz verimli arazi insan yerleşimleri için uygun yerlerdir ve Karadağ'daki en yoğun nüfus Zeta düzlüğünde, Zeta vadisinde ve Nikşiç ovasında bulunmaktadır. Bunlar Karadağ'ın en büyük iki şehridir; Podgoriça ve Nikşiç. Bu bölgede "İşkodra Gölü" Millî Parkı bulunmaktadır (Nikoliç, 2000:35).

2.1.2.4. Yüksek Dağlar

Karadağ'ın kuzey bölgesi yüksek krater dağların bulunduğu bölgedir. Platolardan ve 1700 metre deniz yüksekliğindeki yüzeylerden 2000 metreden yüksek büyük dağ dorukları ve yarılar yükselir (Prokletiye, Durmitor, Byelasiça, Komovi, Visitor) Piva, Tara, Moraça, Çehotina nehirleri ve bunların kolları, alanın kraterli bölgesinde derin, dar nehir yatakları – güzellik ve büyüklükte eşsiz kanyonlar oymuştur Tara kanyonu büyüklük olarak dünyada ikinci sırada gelmektedir (Nikoliç, 2000:36-71).

Bu bölgede üç millî park bulunmaktadır: Biogradska Gora, Durmitor ve Prokletiye.

2.1.2.5. İklim

Toprağın çelişkisi iklimle de bağlantılıdır. Karadağ sahilinde (primorye'de) Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir, en yakın iç bölgede, sadece 10 kilometrelik bir hava sahasında ise kıta iklimi söz konusudur. Dinarik dağlar Oryen, Lovçen ve Rumiya deniz sahili üzerinde sarp bir şekilde yükselmekte ve deniz ikliminin içerilere nüfuz etmesini büyük ölçüde engellemektedir (Luçiç,1993:18). Deniz bölgesinde orta dereceli hava sıcaklığı Temmuz'da 24,9 °C ve 25,1 °C arasında değişmektedir (Luçiç,1993:18). Yaz mevsimi genellikle uzun ve kuraktır ve kış mevsimi kısa ve ılımlıdır. İşkodra gölü havzası ötesinde ve Moraça nehri kenarında Dolina ovasında, Podgoriça'yı Yugoslavya'nın en sıcak şehri yapan güçlü bir sıcak hava dalgası geçmektedir (Nikoliç, 2000:64).

Karadağ'ın orta bölgesinde, Zeta ve Byelopalviç düzlüğünde sıcaklık Temmuz ayında 26,4 °C (Podgorica) ve 25,4 °C (Danilovgrad) derecedir. Bazen 40°C dereceye yükselmektedir(Nikoliç, 2000:59).

Yüksek kayalık dağlar bölgesinde (Durmitor, Prokletiye) iklim, kışları soğuk ve karlı ve yazları ılıman tipik alp iklimidir (Nikoliç, 2000:65). Karadağ'da sahil bölgesinde ve İşkodra gölü havzasında kar yağışı oldukça azken, Durmitor ve Bjelasica dağlarında ise 2 metreye kadar kar yağmaktadır. Karadağ'ın kuzey bölgelerinde ve özellikle yüksek dağlarda buharlaşmanın az olması sebebiyle kar birkaç ay ve bazen tüm yıl boyunca kalkmamaktadır (Luçiç,1993:22).

2.1.3. Doğayı Koruma Alanları ve Doğa Parkları

Karadağ sürekli turizmin gelişimine ve çevrenin ve kültürel değerlerin korunmasına yatırım yapmaktadır. Ülkenin güzelliğini koruma isteğiyle 4 milli park kurulmuştur. Durmitor Milli Parkı, Lovçen Milli Parkı, Biogradska Gora Milli Parkı ve İşkodra Gölü Milli Parkı. Prokletiya'nın beşinci park olarak ilan edilmesi parlamentoda süreçtedir.

Tablo 2. Karadağ'daki Doğayı Koruma Alanları

Doğayı Koruma Alanının Adı	Bulunduğu Yer	Alanı (ha)	Yükseklik (metre)	Kuruluş Tarihi	Yatak Sayısı
Durmitor	Zabljak	32.100	540-2.522	1952	1.360
Biogradska Gora	Kolaşin	5.400	832-2.116	1952	50
Skadarsko Jezero	Podgorica	40.000	6-150	1983	70
Lovçen	Cetinye	6.400	1.200-1.749	1952	340

Kaynak: Nikolic, S.(2000), Nature and Tourism of Montenegro, Karadağdaki Doğayı Koruma Alanları, s 204.

Kuzey Karadağ'da gelişmekte olan sürekli turizm, milli parklara ve tabiatın korunmasına dayanmaktadır. Buranın ziyaretçileri sadece turistler değildir, tüm dünyadan buraya gelen ve bu tabiat güzelliğinde yeni bitki türleri bulan bilim adamları ve araştırmacılar da vardır. Biogradska Gora Mili Parkı turistik olmanın yanında ilmi-tetkiki ve ayrıca eğitici ve sıhhi fonksiyonlara sahiptir (www.nparkovi.co.me, Erişim Tarihi: 11.10.2009)

2.1.3.1. Biogradska Gora Milli Parkı

Biogradska Gora Milli Parkı 1952 yılında kurulmuştur. Karadağ'ın kuzey doğu bölgesinde, Tara ve Lim nehirleri arasında, Byelasiça dağının orta bölgesinde bulunmaktadır ve 5.650 hektarlık bir yüzeyi kapsamaktadır (Radojiçiç, 2008:286).

Bu milli parkın en önemli değeri Biogradska Gora yağmur ormanıdır. 1600 hektarlık bir yüzeye sahiptir ve Avrupa'da son üçten biridir. Ormanın ortasına 1094 m deniz yüksekliğinde, Biograd Gölü bulunmaktadır. Milli parklar bölgesinde buzul göller dizisinde en geniş ve en ünlüsüdür. Berrak göl suyunda, ormanın tüm güzelliği yansımaktadır ve ona mavi-yeşil bir renk vermekte, peyzajı derin etki bırakan bir hale getirmektedir (Radojiçiç, 2008:287).

Biogradska Gora Millî parkında 86 tür ağacın % 20'si Balkan yarımadasına özgüdür. Burada 80 tür kelebek görülebilmektedir ve Karadağ'daki toplam sayının % 40'ı buradadır (Radojiç, 2008:286). Millî parkın kenarında 13. yüzyıldan Moraça Manastırı bulunmaktadır. Bu manastırda 13, 16 ve 17. yüzyıldan çok güzel ve önemli freskler ve 17.yüzyıldan en önemli ikonlar bulunmaktadır.

2.1.3.2. Durmitor Millî Parkı

Durmitor, Karadağ'da bir dağın ve millî parkın ismidir. En yüksek zirvesi Bobotov Kuk 2.523 metre yüksekliğindedir. Durmitor isminin Kelt dilinde “su dolu dağ” anlamında bir kelimedenden geldiği düşünülmektedir. Durmitor bölgesi 1952 yılında millî park olarak ilan edilmiştir. Karadağ'ın kuzeybatısındadır, Tara, Draga ve Suşica kanyonlarıyla Durmitor dağ kitlesini ve Komarnica ovasının kanyonunun yukarı kısmını içine almaktadır ve 39.000 hektarlık bir yüzeyi kapsamaktadır (Rellie, 2008:209).

Durmitor bölgesinin rölyefinin en temel karakteri, 1500 metre rakımda geniş bir platodur. Bu plato, derin bir kanyon vadisi tarafından bölünmektedir ve bu platodan son derece etkileyici dağ zirveleri yükselmektedir. Bunlardan 48'inin rakımı 2000 metreden fazladır ve en yükseği 2523 metre rakımla Bobotov Kuk'dur.

“Dağın gözleri” adı verilen ve 1500 metreden fazla yükseklikte bulunan 18 buz gölü Durmitor'un güzelliğine özel bir çekicilik katmaktadır. En büyük ve en alımlısı Crno gölüdür. Parkın en güzel süsleri arasında berrak, dolgun nehirler, son derece güzel kanyon vadileri de bulunmaktadır (Vukoviç, 2005:102). Durmitor dağı ve Tara nehri Karadağ'da, Balkan yarımadasında ve daha geniş bir sahada en ilginç tabii fenomeni oluşturmaktadır. Tara Kanyonu halk arasında büyüklüğü ile bilinir. Bu kanyon derinliği üzere (Obzir mevkiinde 1300 m) Kolorado kanyonundan sonra ikinci sırada bulunmaktadır. Flora ve fauna zenginliği, ekosistemin karmaşası, 1300 tür üzerinde vasküler bitkinin bulunmasıyla Durmitor olağanüstü bir tabii değer ve bilim adamları ve tabiat aşıklarının sürekli bir ilhamı olmaktadır (Luçiç, 1993:49-50).

Durmitor'un ve Tara nehrinin tabii güzelliğinin, çevresinin ve kültürel değerlerinin tüm görkemi, Durmitor Millî parkının 1980'de Paris'te Uluslararası Dünya Kültür ve Tabiat Mirası Komitesi kararı ile Dünya Kültür ve Tabiat Mirası listesine girmesini sağlamıştır. Tara nehri ve kanyonu vadisi ise 1977 yılında UNESCO'nun "İnsan ve Biyoster" programı ile biyosfer dünya ekolojik rezervi sınıfına dahil edilmiştir. Ayrıca Tara Kanyonu ile birlikte Durmitor Millî Parkı dünya tabiat mirasıdır (UNESCO- Dünya Tabiat ve Kültür Mirasları Listesi) (Vukoviç, 2005:4).

Tek başına Tara nehri Avrupa nehirlerinin kraliçesi olarak tanınmaktadır ve haklı olarak "Avrupa'nın gözyaşı" olarak nitelendirilmektedir. Özel bir rejim idaresindeki bölgeler Parka özel bir önem atfetmektedir. Bu bölgelerden ikisi sıkı bir koruma rejimi altındadır: Tara nehri kanyonu ve "Crna Poda" orman rezervi (Nikoliç, 2000:72).

Tara nehri Komovo'daki kaynağında 1.850 m deniz seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Tara nehrinin uzunluğu kaynaktan Piva nehri ile buluştuğu noktaya kadar 150,5 km'dir. Tara kanyon vadisinin sarp kayalık kısımları, yaklaşık 1.460 m. olan dağ platolarına geçer. Söz konusu nehrin ve onun kolları olan Sušica, Draga'nın, Vaškavska nehri, Selačka nehri ve diğerlerinin oluşturdukları vadiler özel bir çekiciliğe sahiptirler. Bu nehirlerle bölge Balkan yarımadasında ve Avrupa'da eşsiz bir yere sahiptir (Nikoliç, 2000:71).

2.1.3.3. Lovçen Milli Parkı

Lovçen Milli Parkı, Lovçen masif dağlarının merkezini ve en yüksek bölgesini içine almaktadır. Park 6.220 hektarlık bir yüzeye sahiptir. Karadağ'ın güneybatı bölgesinde yerleşmiş olup Adriyatik havzasının kenarından yukarı doğru yükselmektedir. Böylece uzun ve kıvrımlı Bokeljska körfezini kapatmakta ve antik Kotor sahil şehrine sırt oluşturmaktadır (Rellie, 2008:78).

Tamamen farklı iki tabiat oluşumu, deniz ve kara arasındaki sınırda bulunan Lovçen, çok farklı biyolojik sistemlerin gelişimini beraberinde getiren iki iklim tipinin etkisi altında kalmaktadır (Luçiç,1993:50).

Kültüre-tarihi miras bu Milli Park bölgesine özel önem katmaktadır. Bir dağ köyü olan Nyeguş'da, ünlü Karadağ vladığı ve XIX yüzyıl şairi II. Petra Petroviç Nyegoş'un ve Karadağ'ın son hükümdarı Kral I. Nikola Petroviç'in doğdukları ev bulunmaktadır (Radojiçiç, 2008:280)

Lovçen Milli Parkının en anıtsal yapısı Njegoş'un mozolesidir. Bu mozole, ünlü şair ve filozofun henüz hayatta iken kendi ebedi istirahatgahı için seçtiği Jezero tepesine dikilmiştir. Njegoş, hayatta iken Jezero tepesinde küçük bir kilise inşa ettirmiş ve sonra da buraya gömülmüştür(Rellie, 2008:78).

Karadağ'ın eski ve yeni payitahtı olan Cetinye 15. yüzyılın sonlarında kurulmuştur. Karadağ'ın tarihi süreci ile sıkı sıkıya bağlı olan Cetinye'nin kent gelişimi, küçük bir alanda çok sayıda kültür anıtlarıyla, içerisinde pek çok devlet müessesesi ve organizasyonunun yerleşmiş olduğu çeşitli mimari anıtlarıyla eşsiz bir mimari birim ortaya koymuştur (Rellie, 2008:78).

2.1.3.4. İşkodra Gölü Millî Parkı

İşkodra Gölü Millî Parkı, Karadağ ve Arnavutluk sınırında bulunmaktadır. Gölün 2/3'si Karadağ'a ve 1/3'i Arnavutluk'a tabidir. Gölün Karadağ kısmı sahille birlikte 40.000 hektarlık bir yüzeye sahiptir ve 1983 yılında millî park olarak ilan edilmiştir. Son derece canlı ve pek çok açıdan eşsiz İşkodra Gölü, Zeta-İşkodra geçidinde yerleşmiştir ve Adriyatik denizi ile Boyana nehri vasıtasıyla bağlantısı bulunmaktadır. 530 km² yüzölçümü ile Balkanlardaki en büyük göldür. Bu bölgenin en ilginç yaşam alanlarından birini temsil etmektedir. Tek başına göl bir kriptoderesyondur, yani bu gölün dibinin bazı bölümleri deniz seviyesinin altında bulunur. Su kuşlarının önemli bir durağı olarak İşkodra Gölü, Ramsay konvansiyonu ile 1996 yılında dünyanın uluslararası öneme haiz bataklıkları listesine

kaydedilmiştir. 1971 yılında UNESCO uluslararası öneme haiz su yüzeyleri Ramsay Konvansiyonu İşkodra Gölünü Ramsay bölgesi olarak ilan etmiştir. Bu ilanın sebebi gölün özel ornitolojik karakteridir (Dubak ve Perić, 2008:8-21).

İşkodra gölü 265 tür kuştan oluşan bir kuş cennetidir. Burada bulunan kuşlardan pek çoğunun türü azalmış ve yok olma tehlikesi altındadır (Nikolić, 2000:102). Avrupa seyrek görülen tepeli pelikan (*Pelicanus crispus*) kuşu gölün ve milli parkın simgesi haline gelmiştir (Spasojević, 2007:15-21).

Çok sayıda kültürel-tarihi anıtlar, İşkodra Gölü havzası geneline yayılmış durumda olan arkeolojik buluntular, Manastır kompleksleri ve kaleler, bu bölgenin 14. ve 15. yüzyıllarda da önemli bir kültür merkezi olduğunu göstermektedir (Dubak ve Perić, 2008:12).

2.1.3.5. Karadağ'ın 5. Milli Parkı Prokletiye

Prokletiye Milli Parkı'nın alanı 16.000'dir. Karadağ Prokletiyesi, Dinar ve Şar dağları arasında büyük bir kısmı Arnavutluk'ta bulunan özel bir dağ topluluğunun ancak küçük bir parçasıdır. Dağ zirveleri, Zeta-İşkodra vadisi kenarında güneybatı - kuzey-doğu istikametinde tedrici olarak yükselir ve 70 km uzunluğunda Çakor ve Rugova kavisinde Boğiçeviç'in en yüksek kitlesiyle örtüşerek son bulmaktadır. Bu güçlü yüksek dağ topluluğunun sürekliliği geomorfolojik olarak kuzey istikametinde bir dizi yüksek dağ zirveleriyle devam etmektedir; Necinata (2341 m), Çakora (2046 m), Mokre Planine (1932 m), Hayle (2403 m) ve Mokre Gore (2154 m) (www.gov.me, Erişim Tarihi: 11.12.2009)

Gezi alanlarını pek çok dağ gölü oluşturmaktadır ki bunlardan en bilinenleri Plavsko, Ridsko ve Visitorsko'dur. Plavsko en büyüğüdür, Ridsko Karadağ'daki en güzel dağ göllerinden biri olarak kabul edilmektedir ve Visitorko özellikle, gölün yüzeyinde oluşturulmuş olan seyyar ada nedeni ile ilgi çekicidir (Radojčić, 2008:240-242).

Prokletiye, kelimenin geniş anlamıyla Balkan yarımadası ve Avrupa'nın biyo farklılığının sıcak noktasını temsil etmektedir. Yeryüzündeki 154 bitkisel çeşitlilik merkezinden 6'sı Avrupa'da bulunmaktadır ve bunlardan birisi, Balkan yarımadasındaki dağlardır. Bitki zenginliği açısından Prokletija masif dağları ilk sırada gelmektedir. Prokletiya'nın tüm alanı 1700 üzerinde damarlı bitki türünün mevcudiyetini temin etmektedir. Bunlardan 800 türü yüksek dağ bitkilerine aitti. Yaklaşık 20 mahalli ve 100 üzeri balkanlara ait, çok sayıda soyu tükenmiş, seyrelmiş bitkiler mevcuttur (www.gov.me. Erişim Tarihi: 11.12.2009).

Son derece karmaşık fiziki-coğrafik özellikler, olağanüstü müsait coğrafik konum, zengin bitkisel çeşitlilik, bu bölgeyi bugün kuşların korunmuş türlerinin çoğu için oldukça önemli bir barınak yapmıştır. Bu kuşlara bugün Avrupa'da nadiren rastlanmaktadır ve bazılarını sadece Prokletiya'da bulmak mümkündür. Bu durum Prokletiya masif dağlarına ve millî parka önemli bir doğal ve ilmî değer katmaktadır. Ormanlar bu bölgenin temel zenginliği; gezi, turizm, spor, eğitim ve bilimsel araştırmalar için en önemli unsurdur (www.gov.me. Erişim Tarihi: 11.12.2009).

Yeni alanlar, ilginç bitki ve hayvan türleri ve bunların toplulukları ve jeomorfolojik-hidrolojik- speleolojik önemleri sebebiyle bilim ve eğitim-öğretim fonksiyonu özelliğine sahiptirler (Spasojević, 2007:88).

- **Hridsko (Ridsko) Gölü Doğa Rezervi** milli parkın en önemli parçalarından biridir ve bölgesel munika (*Pinus heldreichii*, Bosnian pine, Bosna çamı) ve molika (*Pinus peuce*, Macedonian Pine, Rumeli Weymut çamı) çam ağaçlarına ve çevrede mevcut özel botanik karakterlere kadar çeşitli doğal ekosistemlerin olağanüstü bağlantısını oluşturmaktadır (Spasojević, 2007:95).
- **Voluşnica Doğa Rezervi** sebebiyle son derece özel botanik karakterlere sahip bir bölgeyi oluşturmaktadır, çünkü soyu tükenmekte olan ve nadir

görülen bitki türleri burada kesif halde görülmektedir (Spasojević, 2007:98).

- **Visitor Doğa Rezervi**, yakın çevresiyle birlikte Visitor gölünü kapsamaktadır ve nadir ve yöresel türlerin özel bir kıymet kattığı orman ve otlak ekosistemlerinin bir nevi bağlantısını oluşturmaktadır. Hemen yakınında Avrupa'nın en güzel dağ vadilerinden biri olan Grebaya bulunmaktadır – Grebaya, yüksekliği 2.400 m'nin üzerinde olan Karanfil dağ zirveleri ile çevrilidir (Spasojević, 2007:101).

2.1.4. Göller, Dağlar ve Nehirler

Karadağ'da pek çok göl, dağ ve nehir bulunmaktadır. Bu göllerden olağanüstü güzellikleri ile ön plana çıkanlar İşkodra, Crno, Biogradsko ve Plavsko Yezero'dur. Üç millî parkta: Durmitor, Biogradska Goora ve Prokletiye'de bir araya gelmiş dokunulmamış doğal güzelliklerin zenginliği ve UNESCO'nun koruması altında bulunan Tara nehrinin kanyonuyla Durmitor ekoturizmin gelişimi için temel teşkil etmektedir (Vuković, 2005:4).

2.1.4.1. Karadağ'ın Gölleri

Karadağ'da pek çok göl bulunmaktadır. En büyüğü Zeta olarak da anılan İşkodra gölüdür. Karadağ ve Arnavutluk sınırında bulunur. Gölün % 66'sı Karadağ'a ve % 34'ü Arnavutluk'a tabidir. Podgorica-İşkodra vadisinin en büyük kısmını içine almaktadır. Gölün yüzeyi 370 ve 550 km² arasında değişmektedir ve suyun düzeyi yaklaşık 3 m'dir. Göl, balık açısından zengindir (inci balığı, yılan balığı, alabalık vs.) (Nikolić,2000:92).

Ulcin yakınlarında Şaşko Gölü bulunmaktadır. Şaşko Gölü'nün yüzölçümü 3,5 km²'den 5,3 km² iklim şartlarına göre değişmekte olup ortalama derinliği 3 metredir. Bir kanalla Boyana nehrine bağlantısı bulunmaktadır (Radojčić, 2008:231).

Karadağ'ın dağ gölleri, buz kökenlidir. Durmitor'da en tanınmış olanlar Crno, Zmiyenye, Malo, Şkrčko, Poščensko, Modro, Valovito, Vrajye ve Riblye Yezero'dur. Sinyayevini'deki göller Zaboysko ve Zminičko'dur. Byelasica, Biogradko ve Peşıça gölleri ile Şişka ve Ursulovačka gölleri bulunmaktadır. Prokletiya ve Visitor'da, Plavsko, Ridsko, Rikavičko, Bukumirsko ve Visitorsko gölleri bulunmaktadır. Voluyak'da, Trnovačko ve Stubanysko; Lukavica ovasında Kapetanovo ve Manito gölleri mevcuttur. Bu göllerden olağanüstü güzellikleri ile ön plana çıkanlar İşkodra, Crno, Biogradsko ve Plavsko Yezero'dur (Strugar, 2001:81).

Byelasica milli parkının en güzel kısmı olan Biogradsko gölü, Karadağ'daki en büyük dağ gölüdür. Kolaşin'in 16 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Kolaşin-Moykovac ana yolunun 4 km uzağındadır. Ormanlık çevresiyle milli parkın en güzel bölümünü Biogradska Gora oluşturmaktadır. 875 m uzunluğunda, 410 m genişliğinde, ortalama 4,5 m derinliğindedir. Azami derinliği 12 metredir (Radojičić, 2008:286-288).

Plavsko gölü, Lim nehrinin kaynağının olduğu bölgede bulunur. Gusinye buzulu dalgasında meydana gelmiştir. Göle suyu Lyuça getirir ve Lim götürür. Gölün en büyük derinliği 9,15 metredir. Plav, yerleşimi ile birlikte büyük tiritik öneme sahiptir (Nikolić, 2000:83).

Crno Gölü (1422m), Jablyak'dan 3 km uzaklıktadır. Veliko ve Malo göllerinden oluşur. Suyun düzeyi oldukça değişkendir. Su seviyesi yüksek olduğunda gölün yüzeyi 0,5 km² ve azami derinliği 49 m'dir. Gölün etrafı kara ça ormanları bulunmaktadır ve tüm bölge, Durmitor milli parkının bir kısmı olarak büyük turistik öneme sahiptir (Strugar, 2001:68).

2.1.4.2. Dağlar

Byelasica, bazıları için Karadağ dağlarının en güzelidir. Karadağın tam kalbinde bulunur, dört tarafa eşit olarak dallara ayrılır ve gerçekte bir çember şeklindedir. Dağın eni de boyu da 30 km'dir. Yüzölçümü yaklaşık 700 km² civarında'dır. Sınırları iki büyük nehirdir: Lim ve Tara ve kuzeyde Lyubica ve

Lepenica'dır. Kolaşin, Moykovac, Biyelo Polye, Berane ve Andrijevica belediyelerine tabidir (Nikolić, 2000:45).

Byelasica dağının, birbiriyle yarışır üç önceliği vardır; son derece kolay hareket etme ve en yüksek dağ zirvesine kadar ulaşabilme, çok zengin ormanlar ve zengin akarsular. Dağın çok iyi bir kayak potansiyeli bulunmaktadır (Luçiç,1993:49).

Byelasica'nın en yüksek zirvesi, 2.139 metre yüksekliğindeki Crna Glava'dır. 1990 yılından itibaren Byelasica'da aynı isimle 15 kilometrelik düzenli kulvarla bir kayak merkezi bulunmaktadır (Vukoviç, 2005:7).

Visitor dağı, Karadağ'ın güneydoğu bölgesinde bulunmaktadır. En yüksek zirvesi 2.210 metredir. Visitor'un en alçak katmanında 1.820 metre yükseklikte Visitor gölü bulunmaktadır (Nikolić, 2000:46).

Prokletiyalar, Karadağ Prokletiyaları, Dinar ve Şar dağları arasında büyük bir kısmı Arnavutluk'ta bulunan özel bir dağ topluluğunun ancak küçük bir parçasıdır. Dağ zirveleri, Zeta-İşkodra vadisi kenarında güneybatı - kuzey-doğu istikametinde tedrici olarak yükselir ve 70 km uzunluğunda Çakor ve Rugova kavisinde Boğičeviç'in en yüksek kitesiyle örtüşerek son bulur; Arnavutluk'ta Maya Jezerce (2.694), Kosova'da Ceravica (2.656) ve Karadağ topraklarından Bogičevica (2.358 m) (Rellie, 2008:236).

Hayla Prokletiya topluluğunda, Kosova ve Metohiya ve Kara Dağ sınırında bir dağdır. Rugova derbendi ve Ibra nehir kaynağı arasında uzanmaktadır (Nikolić, 2000:52).

Goliya, Karadağ'da Nikşiç'in kuzeybatısında bir dağ ve bölgenin ismidir. Uzunluğu 25 km ve genişliği 8 km'dir. En yüksek doruğu 1.945 metredir (Nikolić, 2000:36).

Durmitor Karadağ'da bir dağ ve millî parkın adıdır. Lovçen, ülkenin güneybatısında bulunmaktadır ve Adriyatik denizi'ne kadar uzanmaktadır. Dağın en yüksek zirvesi Štirovnik (1.749 m) ve Yezerski Vrh (1.657 m)'dir (Luçiç,1993:49).

Oryen, Dinar dağ oluşumlarının en yüksek dağıdır. Dağın en yüksek zirvesi (1.894 m)'dir (Luçiç,1993:49).

Rumiya, Karadağ sahilinde İşkodra gölü ve Bar ovası arasında bir dağıdır. Paleozoik ve Mezozoik katmanlardan oluşmaktadır. Rumiya'da pek çok doruk bulunmaktadır, bunlardan en yüksek olanı 1.593 m'dir (Luçiç,1993:49).

Sinyayevina, Durmitor'un güneydoğusunda bulunur. Paleozoik ve Mezozoik kireçtaşlarından oluşmuştur. En yüksek noktası 2.203 m ile Yablan tepesidir. Yüksek dağ otlakları ve yaylakları ile zengindir (Vukoviç, 2005:8).

Lyubişnya, Karadağ'ın kuzeyinde bir dağıdır. En yüksek tepesi Derneçište 2.238 metre'de bulunmaktadır. Bu dağda kurşun ve çinko madenleri bulunmaktadır. Karadağda, çeşitli mahalli ve faydalı bitkilerle tanınmıştır (Vukoviç, 2005:8).

2.1.4.3. Nehirler

Tara, Karadağ'da en uzun dağ nehridir. 146 km uzunluğundadır ve bunun 141 km'si Karadağ'a aittir. Bosna topraklarında Piva ile buluşur ve böylese Drina nehrini (433 metre'de) oluşturmaktadır. Komova'nın altından kaynar, dahası iki dağ nehri Verusa ve Opanica nehirlerinin buluşmasıyla oluşmaktadır. Verusa'nın kaynağı 1860 m yükseklikte bulunmaktadır ve bu Tara'nın kaynağı olarak kabul edilmektedir. Suşica kanyosu'nun uzunluğu 16 km'dir ve 1300 metre kadar dibe inmektedir. Bu şekilde Tara Kanyonu, derinlikte Amerika'daki Kolorada Kanyonundan sonra gelmektedir (Vukoviç, 2005:5-6).

Drina'nın en büyük kolu olan Lim nehrinin el değmemiş doğasında heyecanlı bir maceradır. Havzanın yukarı kısmı Karadağ Cumhuriyeti'ne aittir, orta ve aşağı

bölgesi Sırbistan ve Bosna Hersek Cymhuriyetlerine aittir.Lim tüm yatağı boyunca derbend ve vadilerden akmaktadır. Plavsko Gölü'nden kaynaklanmaktadır ve Andriyevica, Beran, Biyelo Polye, Priyepolje ve Priboy yanından akmaktadır. 197 km uzunluğundadır. Karadağ sınırları içersinde 87 km uzunluğundadır (Radojiçiç, 2005:45).

Moraça, Karadağ'daki nehirlerden biridir. Nehir Karadağ'ın kuzeyinde Rzaç (Kape Moraçke) dağının altında başlamaktadır. 97 km uzunluğundadır ve kuzeyden güneye doğru akar. İşkodra gölüne 6 m yüksekliğinde dökülmektedir (Nikoliç, 2000:77).

Moraça, kendi kuzey kısmında hızlı bir dağ nehridir ve Podgorica'nın kuzeyindeki kanyonu kesmektedir. Podgroica'nın kuzeyindeki en büyük kolu Zeta ile birleştikten sonra Moraça Zeta vadisine girer. İşkodra gölüne dökülene kadar bu Karadağ düzlüğü arasından akmaya devam etmektedir (Nikoliç, 2000:77).

Piva, Goliya dağında Piva manastırı yakınlarında Sinyac membaından kaynamaktadır. Derin Piva kanyonu Bioç, Voluyak, Magliç ve Piva dağları vasıtasıyla kesilmektedir. 33 km uzunluğunda, 1200 m derinliğindedir ve burada nehir olağanüstü bir güç oluşturmaktadır ve bu güç 1975 yılında kanyonu çevrelemiş olan Mratinya hidroelektrik santrali için kullanılmaktadır. Baraj seddi 220 m ve Avrupa'daki en büyüklerden birisidir. Baraj, Piva gölünü (Pivsko Jezero) oluşturmaktadır (Vukoviç, 2005:128-130)

Boyana (Arnavutca *Bunë*) Karadağ-Arnavutluk sınırında bir nehirdir. İşkodra gölünden Adriyatik denizine akmaktadır. Drimnaça nehri Boyana'ya büyük miktarda çökelti getirmektedir ve ancak nehrin sürekli taranması ile dolaşım sağlanabilmektedir. Adriyatik Denizi'nde ağızda, Ada Boyana ismiyle büyük bir nehir adası oluşturulmuştur (Nikoliç, 2000:80).

İbar, Sırbistan'ın güney kısmında ve Karadağ'ın doğu kısmında toplam 276 km uzunluğunda bir nehirdir. Kaynağı, Karadağ'ın doğusunda Hayla dağı aldında,

Rojaya'nın 10 km yukarisındadır. Kosovska Mitrovica'ya doğru doğuya akmaktadır. İbar, Kraljeva'da Zapadna Morava'ya dökülmektedir (Radojičić, 2005:51).

Çehotina, 126 km uzunluğunda, Karadağ'ın kuzeyi ve Bosna-Hersek'in doğusundan akan bir nehirdir. Drina nehrinin sağ koludur ve Drina'ya Foča'da dökülmektedir (Nikolić, 2000:80).

2.1.5. Termal ve Mineral Sular (Kaplıcalar ve Kaynak Sular)

Karadağ, bu doğal kaynaklarla zengin değildir ve bu büyük ölçüde jeolojik yapının durumuyla ve bu suların bulunduğu mevkilerin uygun olmayan hidrojeotermal şartlarıyla yakından ilgilidir. Termomineral suların ortaya çıktığı dört bölge bulunmaktadır (Burić, 1993:12-35);

- Ulcin Termomineral Su: Bu suların membaı, Orasac koyundan Valdanosa kadar kıyı bölgesinde dört mevkide bulunmaktadır. Bu sular, ağırlıklı olarak deniz seviyesinin altında kaynarlar ve Paleojen (Paleogene) çağı flişiyile temas halinde, Kretase (Cretaceous) çağı kireç taşlarının en derin katmanında oluşmaktadır. Valdanos koyundaki kaynaklar, yaklaşık 200 l/sn olarak hesaplanan çok büyük bir verime sahiptir. Su deniz seviyesinde baskı yapar ve denizle karışmaktadır. Balneoloji sınıflamalarına göre Zenske plajlarının termomineral suyu, sıcak, radioaktif sodyum klorür ile güçlü balneoloji unsurlara sahiptir. Dolayısıyla bu suların kullanımının sıhhi turistik sunum açısından da önemli olduğu söylenebilir.

- Igalo Mineral Su: İgalo mineral suları, klorür-sodyum tipi ve mutedil radyoaktivite ile soğuk mineral suları sınıfına sokulmaktadır. İgalo mineral sularının memba bölgesi, sadece kaynakların sayısı ve verimliliği ile değil ayrıca mineralleştirilmiş çamur-peloyid (terapotik çamur banyosu) açısından da zengindir. Karadağ'ın tüm mineral ve termomineral sularından Igalo'nun mevkii, onun kaplıca olarak kullanımı için en uygun doğal şartlara sahiptir. Bu bölgede, Karadağ'daki tek kaplıca bulunmaktadır: Igalo Kaplıcası. Kaplıca, modern şekilde döşenmiştir ve uzman personeli bulunmaktadır. Önemli ölçüde yurt dışından müşterilerin katılımı ile kaplıca modern Avrupa balneoloji müesseseleri seviyesine ulaşmıştır.

o Mineral sular sayı açısından en çok Karadağ'ın kuzeydoğu bölgesinde kaydedilmiştir. Lima ve Gornji İbar havzasında bulunmaktadır. Bu suların müşterek özellikleri, sıcaklık dereceleri 5,2 ile 13 °C arasında değişken soğuk karbon asit mineral su tipine ait olmalarıdır. Soğuk mineral suların büyük çoğunluğu Rojaya vadisinde bulunur. Bu sular, az verimlilikleri sebebiyle ticari kullanım için karlı değildir. Lim'in havza bölgesi, Karadağ mineral sularının en çok ortaya çıktığı bölgedir. Burada 20'nin üzerinde soğuk mineral su kaydedilmektedir.

2.1.6. Arkeolojik Eserler ve Anıtları

Doklea (Lat. *Docles, Doklea ve sonraları Duklja*) Moraça'da Zeta nehri ağzında Podgoriçe yakınlarında bulunan eski Roma şehridir. Bir zamanlar Prevalitan eyaletinin başkentidir. Bu eyaletin en güney bölgesi, bu şehre atfen Dioklicija (Dioclitia) olarak isimlendirilmektedir (Ivanovic, 2009:5).

Doklea (Doclea) olarak ilk defa Prolomeya'da ve daha sonra 4. Yüzyılda Aurelius Viktor'un "Epitome"sinde anılmaktadır. Dioklea ismiyle Bizans yazarlarında yer almaktadır. Duklja'nın nasıl ve ne zaman boşaldığı bilinmemektedir. Konstantin Porfirogenit, buradan terk edilmiş bir harabe olarak bahsetmektedir (Zivkovic,1989:134).

1474 yılında Türkler Podgoriça'yi, ortaçağ Ribniça'sını genişletmeye başladıklarında şehrin surları ve evler için Duklja harabelerinin taşlarını kullanmışlardır. Duklja eski görkemi konusunda, paralelogram şeklindeki büyük duvarlar, Moraça üzerindeki köprü izleri, pek çok sütun, civar sakinlerin "sultan sarayı" dedikleri bir saray ya da mabedin yıkıntıları, pek çok lahit ve Latince kitabesiyle mezar taşları şahitlik etmektedirler. Burada, bazıları altın olan ve çoğunluğu 2. ve 2. yüzyıldan gelen pek çok para bulunmuştur. Geç Ortaçağ'dan bazı listelerde, gerçekte Solin'den olan İmparator Diokletian'ın bu şehirde doğduğu ve buranın ilk defa onun tarafından kurulduğu ve şehrin de ismini onun ismine istinaden aldığı kayıtlıdır.. Şehirde, meydan yanında tipik Roma binaları – saray, hamam, spor

salonu ve iki mabed bulunuyordu. Bazilikada, mozaik döşeme izleri bulunmuştur (Stipçeviç, 1991:31).

2.1.7. Müzeler

Çetine Manastırı- Kral Nikol'un sarayının ve Nyegoş'un Bilardo binasının hemen yakınında bulunmaktadır. 1701 yılında vladika Danilo Petroviç tarafından yapılmıştır. Manastır kompleksi, Karadağ'ın ruhani ve kültürel merkezidir. Manastır müzesi Nyegoş'un konağında yerleşiktir. Teşhir edilen malzeme oldukça zengin ve çeşitlidir. Meşhur olanlar arasında dikkat çekenler şunlardır: XIII. yüzyıldan Aziz Petroviç'in mezar anıtı, XIV. yüzyıldan Stefan Deçanski'nin tacı, Balşiç'in bayrağı (XV. yüzyıl) ve Crnyoyeviç hanedanının sembolü (15. yüzyıl). Müzede sergilenen diğer malzeme arasında el yazması kitaplar, İnciller bulunmaktadır. Bunlar arasında 14. yüzyıldan Divoş'un İncili ve ilk güney Slav matbaasında basılmış Kiril kitabın nüshası- Oktoih, 1494 yılından ilk gazete dikkat çekmektedirler. Ayrıca müzede 17. ve 19. yüzyıllardan zengin bir ikon mecmuası bulunmaktadır (Trifunoviç, 2003:77).

Berane'deki Curcev Manastırı sütunları, Budapeşte-Nikşiç eparhlığının manastırıdır. Manastır, Stefan Nemanye'nin en büyük kardeşi büyük Jupan Tihomir'in oğlu Stefan Prvoslav'ın vakfidir. Aziz Sava 1219'da Budapeşte episkoposluğunu kurmuş ve bu mabede ilk Budapeşte episkoposu Yakova'yı koymuştur (Rellie, 2008:226).

Perast önündeki Şkrpela (Kayalık) Meryem Ana adası, XV. Yüzyıl sonlarında sunî olarak yapılmıştır. Rivayete göre, Morşiç kardeşler Risana korusundaki kayalıklarda Hz. Meryem'in resmini bulmuşlar ve Perast halkı 1452'de buraya Hz. Meryem için bir tapınak yapmaya karar vermişlerdir. Kayanın etrafına taşlar atılmış ve küçük bir şapel dikilmiştir. Sonra, Faşinad'da her yıl 22 Temmuz'da düzenlenen geleneksel törenle yüzyıllar boyu taşlar attılar, batmış yelkenli ve gemilerin üzerini örttüler ve zamanla adanın yüzeyi genişledi. Bu ada, bugün takribî üç bin metre

karedir ve burada Şkrpyela (Kayalık) Meryem Ana Kilisesi bulunmaktadır (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:120).

Aziz Tripun Katedrali, Kotor şehrinin sembollerinden biridir. Aynı isimli meydanda, Kotor piskoposluğunun yanında bulunmaktadır. Katedral 809 yılında bina edilmiştir ve bu sırada, inşaatı finanse eden Kotorlu Andrea Saracenis Venedikli tüccarlardan Aziz Tripun anıtını satın almıştır. Bu bilgi, ünlü Bizans imparatoru 7. Kosntantin Porfirogenit, *De Administrando Imperio* adlı eserinde bahsedilmektedir. Katedral Roma stilinde, Bizans mimarî unsurlarıyla Katedralin boyu 35,21 metre ve eni 17,47 metredir. Katedralin içi 1331 yılında fresklerle süslenmiştir. Katedrali, Kotor'da yaşayan Grek fresk ustaları yapmışlardır (Trifunoviç, 2003:101-105).

Hüseyin Paşa Cami: Güneydoğu Avrupa'da İslâm kültürünün en önemli ve en güzel tarihi anıtı, 1569 yılında, aslen Plyevlja (Taşlıca) yakınlarında Bolyaniç köyünden olan vezir Bolyaniçli Hüseyin Paşa'nın vakıf eseri olarak bina edilmiştir. Hüseyin Paşa, kendi baba ocağına bir cami, şadırvan, saat kulesi, kervansaray, hamam ve han vakfetmiştir. Bosna-Hersek'te ünlü Mostar Köprüsü'nü yapan Mimar Hayreddin tarafından yapılmıştır. 42 metre yüksekliğindeki minareyle, birkaç kubbe, olağanüstü iç ve dış dekorasyonla, büyük uyum ve orijinalliği ile tam anlamıyla mimarî bir başyapıttır. Camide önemli anıtlar, İslam dininin en güzel elyazmaları (16. Yüzyıldan bir Kuran-ı Kerim meşhurdur) ve caminin dahili kısmını kaplayan eski Mısır kilimleri muhafaza edilmektedir. Cami 2007 yılında Pljevljalıların ve Karadağlıların kendi gayretleri ile temelden restore edilmiştir (Rellie, 2008:217).

Bu caminin sanatsal değeri ünlü seyyah Evliya Çelebi tarafından detaylı bir şekilde tasvir edilmekte, özellikle ince ve yüksek minaresi ve ayrıca altı alt kubbe ile çevrili "mavi ve yüksek kubbesi" vurgulanmaktadır. Caminin, dört mermer sütun üzerine yerleşmiş üç kubbe üzerinde uzanan uyumlu ve zarif revakları da Evliya Çelebi'nin gözünden kaçmamıştır. Çelebi, caminin başka mimari özelliklerinden de bahsetmektedir, ancak özellikle İskenderiye'den getirilen, bir insan yüksekliğinde bulunduğu ve sekiz bin altın dukat değerinde olduğu söylenen sancağa dikkat çekmektedir. Sancak Bey Camii anlatımını resim süsleri ile bitirmektedir. Çelebi bu

konuda şöyle demektedir: “*Mihrabın altında Kabe resmedilmiştir, Mani ve Behzad’ı (ünlü İranlı ressamlar) hayran bırakacak şekilde altın ile işlenmiş ve süslenmiştir (www.pljevlja.in Erişim Tarihi: 08.10.2009)*”.

Moraça Manastırı, 1252 yılında Vukan’ın en büyük oğlu Nemanj’in oğlu Knez Stefan’ın vakfı olarak kurulmuştur. Manastır, Moraça nehrinin ardında Kolaşin yakınlarında bulunmaktadır. Manastırın bugünkü görünümü, önemli bir yenilemeye tabi olduğu 1935 yılından gelmektedir. Manastır, Ortaçağ Karadağ Ortodoks yapılarının en anıtsal olanlarından biridir. Moraça’nın sağ tarafından kanyonun genişleyen bölgesinde yapılmıştır. Mimari yapısı yanında, Moraça manastırına onun resimleri özel bir önem atfetmektedir (Vukoviç, 2005:92-93).

Aziz Apostol Petar Kilisesi, Biyelo Polje’de Stefan Nemanja’nın kardeşi Hum Knezi Miroslan’ın yaptırmış olduğu bir kilisedir. Üzerindeki kitabesinde yapılış tarihi bulunmamaktadır ancak 1190 yılında bina edildiği tahmin edilmektedir. Hum’da bir karmaşa zamanında 1252 yılında Hum eparhlığı, Ston’daki Bogorodiça Manastırından, Lim’deki Aziz Apostol Petar Kilisesi’ne taşınmıştır. Balkanlarda kril alfabesi ile en eski belge niteliğinde olan Miroslav İncil’i bu manastır için yazılmıştır. Kilise bir kaç defa tamir görmüştür. Kitabenin bulunduğu giriş kapısı kuzey kısmı çevrelenmiş bir alana taşınmıştır ve kilise Fethiya adıyla camiye çevrilmiştir. Bugün, bu cami kısmen ilk zamanki görünümüne kavuşmuştur (Trifunoviç, 2003:73).

Cetine Manastır Müzesi: Konağın manastır kısmında bulunmaktadır, Petroviç-Nyegoğ Hanedanlığına ait eşyalar, Başkeşiş Grigor Nestor’un haçı ve zengin bir elyazmaları koleksiyonu, ikonları içermektedir (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:52-57).

Tarih Müzesi: Hükümet binasına yerleştirilmiştir, Slav öncesinden günümüze kadar Karadağ’ın kültürel sosyal-ekonomik, politik ve askerî geçmişini kapsamaktadır (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:11).

Karadağ Etnografya Müzesi: Eski Sırp Temsilciler binasında yerleştirilmiştir, burada ziyaretçileri büyüleyecek antik dönem beslenme şekilleri, Karadağlıların atalarının ekonomisi, giyimi, alet-edevat ve silahları gösterir sergiler bulunmaktadır (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:27).

Nyegoş Müzesi: II. Petar Petroviç Nyegoş'a atfedilen Bilardo binasındadır. Nyegoş'un ikametgahını, Nyegoş'un kütüphanesinin bir kısmı ve I. Petar Petroviç Nyegoş'un kütüphanesinin bir kısmını içermektedir1838'de Bilardo binasının inşasıyla, arşiv, kütüphane, kilise anıtları ve silahları yerleştirmek için şartları sağlanmış oldu. Bilardo-Cephane'de savaş silahları salonu, bir nevi Karadağ harpleri müzesidir, genel olarak Karadağ'daki askerî müze ve müze hizmetlerini gölgede bırakmaktadır (Trifunoviç, 2003:78).

Nyegoş'un Doğduğu Ev: Cetinya'nın yakınında bulunmaktadır (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:39).

Karadağ Devlet Müzesi: Uzun bir savaş döneminden sonra, Cetinya'da Kral Nikol sarayında bir Devlet Müzesi kurulmuştur (1926). Kralın ikameti, otantik mobilyaları ve kral ailesinin kullandığı diğer eşyalarla yeniden canlandırılmıştır (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:45).

Karadağ Sanat Müzesi: Hükümet binasına yerleştirilmiştir. Bu müzesinin milli galerisini şunlar oluşturmaktadır: Güney Slav milletlerinin sanat koleksiyonları, Karadağ güzel sanatlar koleksiyonu, ikon koleksiyonu, fres suretleri koleksiyonu ve Milica Sariç-Vukmanoviç anıt koleksiyonu. Müzedeki malzeme, ortaçağlardan 1918'de bağımsız Karadağ Devleti'nin sona erişine kadar Karadağ'ın politik, kültürel ve askeri tarihine şahitlik etmektedir (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:19).

20. yüzyılın otuzlu yıllarının sonlarında Perast'da (1937) ve Kotor'da müzeler açılmıştır. Müzenin temel eşyalarını, sahil bölgesinden ve sahil ticaretinden zengin ve son derece göz alıcı fonlar oluşturmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında Karadağ

şehirlerinin pek çoğunda müzeler açılmıştır. Oldukça geç bir dönemde Kolaşin’de (1983) ve Rojaye’de (1991) müze kurulmuştur. Podgorica’da da Karadağ Doğal Müzesi (1995) kurulmuştur (Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı, Karadağ Müzeleri, 2007:7).

2.1.8. Fuar ve Sergiler

Adriyatik Fuarı Karadağ deniz turizminin metropolü Budva’da bulunmaktadır. Adriyatik fuarı, seyahat acentaları ve turizm ekonomisinin sürekli ve etkili bir merkezi olan zengin bir aksiyon programı geliştirmiştir. Bunlar, Budva ve Karadağ turizmine ve bir dizi önceliklere dayalı tanıtıcı propagandalar ve iktisaditici manifastolardır (www.adriafair.co.me, Erişim Tarihi: 10.11.2009).

Beş fuar pavyonunda 3.000 m² kapasiteli sergi alanı, pazar binalarında 875 m² alan, 8.000 m² açık sergi alanı, 700 m² depo alanı bulunmaktadır. Deniz kenarındaki mevki 27.000 m²’lik bir alandadır. 8.000 yataklı bir otel kompleksi ile çevrelidir (www.adriafair.co.me, Erişim Tarihi: 10.11.2009)

2.2. KARADAĞ TURİZM ARZ OLANAKLARI

Karadağ Cumhuriyeti Mekansal Planı’nın stratejik hedeflerinden biri, farklı koruma rejimleri altında, en çok da millî parklar idaresinde (Karadağ devleti topraklarının 830 km²’si ya da % 6’sı) bulunan Karadağ topraklarının 1.065 km² yüzölçümlük bir alanı ya da % 7,72’sini korumadır. Karadağ topraklarının 2.575 km²’si ya da % 18,9’unun koruma rejimlerinden birinde bulunması plan halindedir. Eğer buna, deniz mülkleri kanunu üzere özel koruma rejimi altında bulunan 2.540 km² deniz sahili ve 58,9 km² kara eklenirse, gerçek hedefin Karadağ topraklarının % 36’sının korunması olduğu rahatlıkla söylenebilir (Pasinoviç, 2008:53-55).

Şu an Karadağ’da yüksek kalitede yaklaşık % 12 otel yatağı vardır. Bu da konaklama binalarının kapasitesinin yaklaşık % 1,5’ini oluşturmaktadır. Uluslararası

pazarda talep herşeyden önce yüksek kalitede otel kapasitelerine yönelmiştir (2020 Yıllı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi, 2008:9).

2.2.1. İç ve Dış Turizm Kapsamında Karadağ

Turizm faaliyetleri, turistin geldiği veya ziyaret edilen yere göre “iç turizm” ve “dış turizm” olarak iki farklı gruba ayrılmaktadır. Turistin hareket yönünün ulusal sınırları içine ya da dışına olması esasına dayanan bu turizm çeşitlerine “ulusal turizm” ve “uluslararası turizm” de denilmektedir (Maviş, vd, 2002:15).

Tablo 3. Karadağ'a Yıllara Göre Gelen Turist Sayısı

Yıl	2004	2005	2006	2007	2008
Karadağ'dan (yerli)	98515	97991	156857	149294	156904
Yurtdışından (Yabancı turistler)	604969	722466	797071	984138	1031212
Toplam	703484	820457	953961	1133432	1188116

Kaynak : www.monstat.org, Erişim Tarihi: 10.11.2009

Tablo 4. Karadağ'a Bölgelere Dağılımına Göre Gelen Turist Sayısı

Yıl	Toplam	Başkent	Sahil bölgesi	Dağlık Bölgeler	Diğer turistik yerler	Diğer yerler
2007	149294	5388	109513	17781	16602	10
2008	156904	5649	114949	17886	18398	22

Kaynak : www.monstat.org, Erişim Tarihi: 10.11.2009

Karadağ “Monstat” İstatistik Enstitüsünün son beyanına göre, turistik yerleri ziyaret eden yerli turist sayısı son üç yılda mutedil gelişme seviyesindedir. En çok sahil bölgesi ziyaret edilmiştir. Daha az sayıdaki yerel turist dağları-Karadağ'ın kuzeyini ziyaret etmeyi kararlaştırmıştır. Beyandaki konut yapısına baktığımızda, yerel misafirlerin yaklaşık % 50'sinin otellerde kaldığı dikkat çekmektedir. Özel

odalarda, pansiyonlarda kalma oranı ise % 25'dir. Yerli misafirlerin büyük bir kısmının kayıtlı olmadığından, pansiyonlarda kalan turist oranının daha fazla olduğu tahmin edilebilir (www.monstat.org, Erişim Tarihi: 10.11.2009).

2.2.2. Uluslararası Turizm'de Karadağ Turizmi'nin Yeri

2000 yılından itibaren turizm sektöründe önemli bir gelişim kaydedilmiştir. 2008 yılında WTO (World Travel and Tourism Council- WTTC), turizmde 30.500 doğrudan ya da dolaylı iş yeriyle ve onun tamamlayıcı dalları ile gayri safi millî hasılda % 26,4 oranında turizm payı (doğrudan ya da dolaylı etki) beklemektedir- çalışanların % 19.1'i bu sektörde istihdam edilmiştir. Dünya Seyahat ve Turizm Konsülü 2018 yılına kadar, Avrupa Birliğindeki % 2,8 ortalamaya nazaran, gayri safi millî hasılda turizmin yıllık % 5.7 oranında büyüyeceğini öngörmektedir ve böylece Karadağ'ı kıyaslanan 176 ülkenin ilk beşi arasında görmektedir. Dünya Seyahat ve Turizm Konsülü, söz konusu ilerleme ve iyi ekonomik göstergeleri son yıllarda turizmin gelişmesi üzerine yapılan çalışmalarla, iyi bir yatırım iklimiyle, daha önce güçlüğüle tanınan Karadağ'ın etkili reklamıyla, otel hizmetlerinin özelleştirilmesi ve iyileştirilmesiyle, iş vergisinin azaltılmasıyla, hükümet içindeki makamlarla yakın işbirliğiyle ve uluslararası enstitülerle işbirliğiyle ilişkilendirmektedir (2020 Yıllı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi,2008:9)

2007 yılında turizmden elde edilen gelirler, Dünya Seyahat ve Turizm Konsülü'nün bir beyan ile öngördüğü yıllık gelir miktarını (411 mil. €) ve Karadağ Hükümetinin iktisat politikasının bu yıl için belirlediği miktarı (350 mil. €) aşmıştır. Bu durum, Karadağı ziyaret eden büyük satın alma gücüne sahip çok miktardaki yabancı turistlerin sonucudur. Ayrıca, söz konusu bu turistlerin her yıl kendilerine sunulandan daha çok kategoride konaklama kapasitesi talep ettiklerini de söylemek gerekmektedir (2020 Yıllı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi,2008:9).

Dünyadaki seyahat ve turizmin en büyük kısmı, kitle pazarı olarak sınıflandırılabilir, böylece, bir turizm yeri kendini maksimum sayıda ziyaretçi için geliştirmek isterse, şüphesiz kitle turizmi, yoğunlaşılacak gerçek bir pazardır.

Nitekim, bir turizm yeri tam tersi turizm gelirini maksimum hale getirmek ve bu tür aktiviteleri izleyen ekolojik ve kültürel etkiyi asgariye indirmek istediğinde alternatif, sürekli turizm en iyi geleceği vadetmektedir.

2.2.3. Karadağ'da Uygulanan Turizm Politikaları

Her turistik politikanın temeli, somut stratejik hedefe ulaştıracak olan uygun evrakın mevcudiyetidir. Evraklar bir ülkenin turizminin gelişiminin temelidir ve genel olarak üç grupta sınıflanmaktadır. (Pasinoviç, 2008:53);

- Hukuki çerçeve
- Stratejik çerçeve
- Mekansal plan belgeleri

1991 yılında Karadağ Devleti Ekolojik Deklarasyonu kabul edildiğinde, bunun Karadağ'ın en üst düzey yasa metnine girmek için bir kapı açılmıştır. Ekoturizmin gelişimi için de büyük öneme sahip olan sürdürülebilir turizmin gelişimi için kanuni dayanak, 1992 tarihli Karadağ Cumhuriyeti Anayasası'nda bulunmaktadır. Bu ayrıca, "Karadağ demokratik, sosyal ve ekolojik devlet" olarak zikredilen 2007 Anayasası'nda da onaylanmıştır (Pasinoviç, 2008:53).

1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yaşam alanına etki kanunu uygulanmaktadır. Anayasa ile vatandaşların sağlıklı yaşam alanı hakkını garanti etmektedir, nitekim bununla ayrıca doğal ortamının korunması ile sınırlandırılan serbest ekonomik faaliyeti de düzenlemektedir (Pasinoviç, 2008:53).

Karadağ'da turizmin gelişiminde Stratejik Çerçeveyi şunlar oluşturmaktadır: Karadağ'da ekonomik reformun takvimi, Karadağ'ın sürdürülebilir gelişiminin milli stratejisi, 2020 yılında kadar Karadağ'da turizmin gelişimi stratejisi, su tedariki ana planı, sert ve sıvı atıkların düzenlenmesi ana planı, yoksulluğun indirgenmesi ve gelişim stratejisi, 2025 yılına kadar enerji gelişimi stratejisi, Karadağ trafiğinin geliştirilmesi stratejisi, Karadağ sahil bölgesinin idaresinin milli stratejisi, Karadağ

savunma stratejisi ve yaşam alanına etkiyi değerlendirme stratejisi. Bu zikredilen stratejik evrakların uygulanması, 2020'ye kadar Karadağ Cumhuriyeti Mekansal Planının Yapılması Stratejisi'nde yerini bulmuştur.

Karadağ Cumhuriyeti Mekansal Planı'nın stratejik hedeflerinden biri, farklı koruma rejimleri altında, en çok da milli parklar idaresinde (Karadağ devleti topraklarının 830 km²'si ya da % 6'sı) bulunan Karadağ topraklarının 1.065 km² yüzölçümlük bir alanı ya da % 7,72'sini korumadır. Karadağ topraklarının 2.575 km²'si ya da % 18,9'unun koruma rejimlerinden birinde bulunması plan halindedir. Eğer buna, deniz mülkleri kanunu üzere özel koruma rejimi altında bulunan 2.540 km² deniz sahili ve 58,9 km² kara eklenirse, gerçek hedefin Karadağ topraklarının % 36'sının korunması olduğu rahatlıkla söylenebilir. UNESCO'nun dünya doğası ve kültür mirası, "İnsan Biosfer" programı, Dünya doğa mirası ve Ramsar Konvansiyonu listelerinde Kotor-Risan Körfezi, Tara nehri kanyonuyla birlikte Durmitor, Tara nehri vadisi ve İşkodra gölünün yer aldığını unutmamak gerekir. Bunlar Karadağ topraklarının % 17,2'sini oluşturmaktadır (Pasinoviç, 2008:53-55).

Karadağ'da yürütülen turizm politikasına objektif bir bakış yakalayabilmek için, sürdürülebilir turizm alanında ödevleri olan Sürdürülebilir Gelişim Millî Stratejisinin önceliklerini iyi belirlemek gerekmektedir: a) çeşitli turistik önerileri gerçekleştirme (turizmin kırsal, dağ, kültür, spor, sıhhat ve diğer açıları, özellikle devletin kuzeyinde), kaliteli öneriler ve büyük satın alma gücü olan misafirleri çekme (turizmin doğrudan ve dolaylı gelirinin artırılması amacıyla); b) gelişmiş turizm projelerinin onaylanması sırasında sürdürülebilirlik kriterleri ile bütünleşme (yani planların yapılması ve değerlendirilmesinde), özellikle sahil ve kış dağ turizminde.

2.2.4. Karadağ Turizm Sektörünün Değerlendirilmesi

Bir devletin turizm sektörünün gelişme durum ve seviyesini en iyi şekilde ortaya koyabilmek için, bu bölgede konaklama kapasitelerinin, mevcut turizm

şirketlerinin ve ülkeyi ziyaret eden turistlere sunulan hizmetlerin ve ülke hakkında en çok ne öğrenmek istediklerinin değerlendirilmesi önemlidir.

Karadağ'ın küçük bir devlet olduğunu belirtmek oldukça önemlidir. Bağımsızlığını 2006 yılında yapılan referandum ile kazanmıştır. 2006 yılında kadar Karadağ ve Sırbistan bir federasyon içindeydiler ve tüm istatistiki parametreler bu zamana kadar Sırbistan ve Karadağ devlet birliğine bağlıydı. Bu döneme kadar Sırbistan Cumhuriyetinden olan turistler istatistiki olarak yerli turist olarak kaydedilmişlerdir.

MONSTAT'ın (Karadağ Devlet İstatistik Kurumu) bilgilerine göre Karadağ'da kayıtlı 120.000 yatak bulunmaktadır. Diğer taraftan, Ljubljana Uluslararası Turizm Enstitüsünün yürütmüş olduğu "Turistik Konaklama Tesislerinin Kapasite Envanteri ve Turizm Trafikinin Değerlendirilmesi" konulu çalışma, Karadağ'da yatak sayısını 2005'de yaklaşık 300.000 olarak hesaplamaktadır (2020 Yılı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi, 2008:9).

Tablo 5. Turistik Konaklama Tesislerin Kapasiteleri

		MONSTAT		ANKET	
A	Konaklama Kapasiteleri	65.069	54,1%	69,393	23,4%
	Otel vb.	31.675	26,3%	39,273	13,3%
	Pansiyon	854	0,7%	1.155	0,4%
	Turist kompleksleri	9.235	7,7%	7.700	2,6%
	Sağlık Merkezleri	13.214	11,0%	13.557	4,6%
	Dağ evleri	0	0	300	
	Rural Turizmi	0	0	40	
	Kamp	10.118	8,4%	7.368	2,5%
B	Bireysel Konaklama	55.174	45,9%	106.792	36,1%
	Kayıtlı – Özel Odalar	55.174	45,9%	55.135	18,6%
	Kayıtsız – Özel Odalar	0	0	51.657	17,5%
C	Özel Apartman ve Ev			119.802	40,5%
D	Yatak Sayısı - Toplam	120.270	100%	295.987	100,0%

Kaynak: Karadağ Turizm ve Çevre Bakanlığı, Monstat ve Uluslararası Turizm Enstitüsü, 2020 Yılı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi, 2008:11

MONSTAT'ın farklı bilgileri ve söz konusu çalışmadaki bilgiler, kiraya verilen tatil ev ve dairelerinin ve özel odaların pek çoğunun, turistik konaklama sunan yerler olarak kayıt edilmediği gerçeği ile sınırlanmaktadır. Tatil için tüm ev ve dairelerin kaydedilmesi ve ayrıca kayıt altındaki özel odaların sıkı denetimi, sürekliliğin sınırlı kapasitesinin belirlenmesi ve altyapısının planlanmasında daha büyük şeffaflık ve güvenilirlik getirecektir (2020 Yıllı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi,2008:11-13).

Karadağ'da konaklama tesislerinin kapasitesinin yapısını belirlemede, resmî istatistikler kullanılmadığı, adı geçen çalışmaların bilgileri kullanıldığında, ticari bakış açısından elverişsizlik görülmektedir. Nitekim, otel kapasitelerinin payı istatistik % 26'dan gerçekte % 13'e düşmektedir. Oteller ve benzeri konaklama tesislerinin kapasiteleri turizm ekonomisinin omurgasını oluşturmaktadır (2020 Yıllı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi, 2008:9).

Tur operatörleri, havacılık şirketleri ve internet siteleri, kendi pazarlamalarını standart otel kapasitelerine dayandırmaktadırlar. Oteller ve benzeri yerleşim kapasiteleri genellikle en yüksek gelirlerini misafir ve gün, en uzun sezon üzerinden gerçekleştirmektedirler ve en çok içi yatak kapasitesi üzerinden yapmaktadırlar. Bu da kaliteli yüksek getirili otel sektörlerinin inşa edilmesini beraberinde getirmektedir. Bu da, muayyen yıllarda kalitenin geliştirilmesi Stratejisi için ana hedeftir.

Turistik gelişimin mevcut seviyesi, takip eden gerekli alt yapının gelişimi uyum içinde değildir.

Şu an Karadağ'da yüksek kalitede yaklaşık % 12 otel yatağı vardır. Bu da konaklama binalarının kapasitesinin yaklaşık % 1,5'ini oluşturmaktadır. Uluslararası pazarda talep herşeyden önce yüksek kalitede otel kapasitelerine yönelmiştir (2020 Yıllı'na Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi, 2008:9).

Tablo 6. Karadağ Hizmet Ünitelerinin Sayısı

	2004	2005	2006	2007	2008
Klasik Restoranlar	808	520	475	481	492
Kafeler	538	779	548	579	584
Diğer üniteler	485	612	814	752	762

Kaynak : Karadağ İstatistik Merkezi (Monstat) 2009 Raporu
(www.monstat.org , Erişim Tarihi: 10.11.2009)

MONSTAT'ın bilgilerine göre Yiyecek – İçecek hizmet ünitelerinin sayısı 2004'ten şu ana kadar 50% oranına azaltmıştır. Özellikle restoranların sayısı azaltılmaktadır (www.monstat.org , Erişim Tarihi: 10.11.2009).

2.2.5. Kuzey Karadağ Şehirleri ve Turizm Potansiyelleri

180.000 (% 28,7)'den fazla nüfusuyla düşük hayat standartlarına sahip olan Karadağ'ın kuzey kesimi ülkenin gelişmiş merkezlerine ve yurtdışına sürekli olarak göç vermektedir. Bölgedeki nadir doğal zenginlikler bu süreci durdurmaya yetmemektedir. Son 60 yılın Karadağ gelişim politikası, güneyde deniz turizminin ve kuzeyde tarım ve hayvancılığın gelişimine yönelmiştir.

Ayrıca, özel bir korumaya sahip olmayan sayısız doğal güzellikler ve eşsizlikler (temiz göller, küçük dereler, mağaralar, kültürel-tarihi anıtlar), geleneksel sağlıklı besin üretimi ve ev sahiplerinin misafirperverliği, bu bölgede doğa aşıklarını çeken ve tekrar getiren önceliklerdir.

2.2.5.1 Biyelo Polye

Biyelo Polye Belediyesi, Karadağ'ın kuzeyindeki ekonomik ve kültürel merkezdir. Nüfus açısından Karadağ'ın üçüncü ve yüzölçümü açısından dördüncü belediyesidir. 2003 nüfus sayımına göre, belediyenin nüfusu yaklaşık 57.000

kişidir. Bu nüfusun dağılımı şöyledir (www.monstat.org, Erişim Tarihi: 10.11.2009);

Sırp:	20.275 (40,32)
Boşnak:	11.377 (22,62)
Karadağlı:	8.936 (17,77)
Müslüman:	7.936 (15,78)
Milliyet bildirmeyen:	847 (1,68)
Diğerleri:	913 (1,83)

Nüfusun % 57'si kendisini Ortodoks ve %43'ü Müslüman olarak ifade etmektedir.

Biyelo Polye, ayakkabıcılık, tekstil alanlarında, metal ve ağaç işçiliğinde önemli endüstri kapasitesine ve tarım alanında iş kapasitesine sahiptir. Bu bölge özellikle hayvancılığın ve meyveciliğin gelişimi için müsaittir. Lim ve onun berrak kolları balık türleriyle zengindir ve otlak ve gölleriyle ve kayak sporu için olağanüstü alanlarıyla Byelesica ve şehir merkezinden hepsi 3 km uzaklıkta Kisyele suyu mesire alanı Biyelo Polye belediyesini turistik anlamda son derece perspektifi olan bir yer haline getirmektedir (Uluslararası Turizm Enstitüsü,2005:56).

Belediyenin gelişiminin uzun vadeli perspektifi, mineral ve termal su kaynaklarının işlenmesi, turizmin ve tarımın gelişimi için tüm potansiyelleri ile birlikte Byelasica dağının açılması ve model ve süsleri açısından Avrupanın en güzel mağaraları arasında bulunan “Nad vražjim firovima” mağarasının açılmasında yatmaktadır (Rellie, 2008:224-225).

Bu bölgenin geçmişinden pek çok ruhani kalıntılar bulunmaktadır. Bazıları şunlardır: Nikolyac'da Aziz Nikola Kilisesi, Zaton'da Aziz Yovan, Brzavi'de

Aziz Toma, Podvrh'da Aziz Nikola, Maystorov'da Aziz Troyica, Volyavac'da Azize Bogorodica, Raduliçi'de Haydar Paşa Cami, Bistirica'da Lozna Luka mevkiinde taş köprü, Biyelo Polye'de Guşmir Cami vd (Uluslararası Turizm Enstitüsü, 2005:56).

Kültür anıtları arasında en önemlisi 12. yüzyılda kurulmuş olan Aziz Petar ve Pavle kilisesidir. Bu tapınağın müessesesi Hum knezi Miroslav kendi vakfına bir İncil bağışlamıştır. Bu İncil parşömen üzerine Kiril ile yazılmış, altın içinde parlak renkli minyatürlerle süslenmiş en eski ve en güzel el yazmasıdır (Luçiç,1993:87)

Nikoljac'da Aziz Nikola Kilisesi'nde fresk toplulukları tamamen muhafaza edilmiştir. İkonostas yanında, güzelliği ve sanatsal değeri ile 13. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olan 3 ikon dikkat çekmektedir. Yine de, bu kilisenin en büyük kıymeti 90 civarında el yazması ve 97 matbu kitabın bulunduğu kütüphanesidir (Koraç, 1976:646).

Caloviç derbendinin girişinde, Podvrh mevkiinde Aziz Nikola kilisesi bulunmaktadır. Bu kilisede Divoş incili bulunmuştur. Bu kitap, Bosna asilzadesi Divoş Tihoradiç adına yazılmıştır. Bu kilisenin cevheri, ikonostasıdır. Bu ikonostas, *Tarih Öncesinden Bugüne Yugoslavya Topraklarında Sanat* konulu sergide Saraybosna'dan Paris'e sanat severleri kendine hayran bırakmıştır (Koraç, 1976:646).

Lim'de Bistirica ağzı yakınında, Bistirica nehrinde Lozna Luka mevkiinde, 17. yüzyıldan Osmanlı döneminden en eski anıtsal yapı olan taş köprü hala zamana direnmektedir (Rellie, 2008:224-225).

Tablo 7. Biyelo Polye Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak sayısı
Otel 'Biyela Rada'	1 yıldızlı	76
Otel 'Dominus'	3 yıldızlı	37
Motel 'Durmitor'	2 yıldızlı	28
Otel 'MB Dvori'	3 yıldızlı	30

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.2. Kolaşin

Kolaşin 2003 yılı sayımına göre yaklaşık 10.000 nüfusun yaşadığı küçük bir belediyedir. Nüfus sayısı 1991 ile kıyaslandığında yaklaşık % 10 azalmıştır. 894 km² yüzölçümüne sahiptir ve Karadağ'ın orta ve kuzey bölgesinde bulunmaktadır (Vukoviç, 2005:89).

Kolaşin, turistlerin görmek isteyecekleri doğal manzaralar açısından en zengin yerdir (Radoviç vd., 1981:12-47).

- **Doğal Manzaralar:** Biogradska Gora Milli Parkı; Nehirler- Tara, Moraça ve Mrtvica; göller- Biogradska Jezero, Tepeler, dağlar- Kolaşin şu dağ sistemleri ile çevrilidir: Sinyavina, Byelasica, Komovi, Semoly, Kapa Moraça, Maganik, Ştavnya ve Klyuç.
- **Botanik Bahçeleri:** Daniyel Vincek Botanik Bahçesi 1980 yılında kurulmuştur, burada kıtasal flora sergilenmektedir.
- **Mağaralar:** Leura Mağarası, Kolaşin'den 40 km uzaklıkta Podgorica istikametinde Rovac köyünde bulunmaktadır.

- **Kültürel Tarihi Manzaralar:** Mrtvica nehrinde Knez Danil'in Köprüsü (III. Kategoriden anıt), Viniça Brdo'da baruthane kalıntıları (III. Kategoriden anıt), Vatan Müzesi- küçük müze, II. Dünya Savaşı anıtları
- **Mukaddes Manzaralar:** Moraça manastırı (I. Kategoriden anıt)- Karadağ'da Ortaçağ en büyük anıtlarından biri olup, Moraça nehrihinin sağ kıyısında bulunmaktadır. 1252 yılında inşa edilmiştir.

Tablo 8. Kolaşin Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak Sayısı
Otel 'Bianca'	4 yıldızlı	138
Otel 'Lipka'	4 yıldızlı	27 + 15 apart
Otel 'Garni'	3 yıldızlı	16
Otel 'Brile'	3 yıldızlı	25
Otel 'Çile'	3 yıldızlı	33

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.3. Moykovac

Moykovac, Tara nehri vadisinde Byelasica ve Sinyavina dağlarının eteklerinde yerleşmiştir ve Karadağ'ın kuzey doğu bölgesinde Biogradska Gora ve Durmitor millî parklarının arasında Brdo'ya tabidir. 366 km² yüzyölçümünde uzanmaktadır ve 10.015 nüfusa sahiptir (Vukoviç, 2005:94).Moykovac'dan, kanyonun dünyanın en güzel kanyonları arasında bulunan ve UNESCO'nun koruması altında bulunan Tara nehri geçmektedir (Vukoviç, 2005:94)

Moykovac belediyesinin gelişim planları, kendi kaynaklarını kullanmaya dayanmaktadır: tarım – sağlıklı beslenme, ormancılık- ağaç işlemeciliği ve mevcut kapasitenin geliştirilmesiyle turizm, metal işçiliği, deri ve tekstil sanayi. Turizm sahasında, Byelasica (Žarski katun – Bjelogrivac) dağının kuzeybatı

tarafından bir kayak merkezi kurularak mevcut kapasite değerlendirilebilir. Bunun için şartlar oldukça müsaittir (Jušković, 1976:753-764).

Tablo 9. Moykovac Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak Sayısı
Otel 'Palas'	2 yıldızlı	68
Motel 'Krstac'	2 yıldızlı	25
Otel 'Duloviç'	3 yıldızlı	/
Motel 'Ravnjak'	2 yıldızlı	18
Otel 'Palas'	2 yıldızlı	68
Motel 'Krstac'	2 yıldızlı	25
Otel 'Duloviç'	3 yıldızlı	/
Motel 'Ravnjak'	2 yıldızlı	18

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.4. Plyevlya

Plyevlya Belediyesi Karadağ'ın kuzey ucunda bulunmaktadır. Belediyenin yüzölçümü 1346 km²'dir ve Karadağ Cumhuriyetinde büyüklük üzere üçüncü sırada gelmektedir (Rellie, 2008:217).

Plyevlya belediye bölgesi 60 km uzunluk ve ortalama 25 km genişliğinde uzanmaktadır. Yükseklik farkı oldukça büyüktür, hatta 1.700 metrenin üzerindedir ve deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1000 m ile 1200 metre arasında değişmektedir. Belediyenin büyük kısmını Lyubişnya, Kovaç, Çemerno ve Yabuka dağları oluşturmaktadır (Cvijović, 1976:831-873).

2003 tarihli nüfus sayımına göre Plyevlya belediyesi topraklarına 36.918 nüfus yaşamaktadır ve şehirde 27.000 nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun dağılımı şöyledir (www.monstat.org, Erişim Tarihi:10.11.2009);

Milliyet üzere nüfusun dağılımı:

Sırp: % 60.11

Karadağlı: % 21.52

Müslüman: 8.14

Boşnak: % 5.21

Kültürel Tarihi Manzaralar: *Hüseyin Paşa Camisi* İslâm kültürünün en önemli ve en güzel tarihi anıtı, 1562 yılında, aslen Plyevlja (Taşlıca) yakınlarında Bolyaniç köyünden olan vezir Bolyaniçli Hüseyin Paşa'nın vakıf eseri olarak bina edilmiştir. Kültür anıtları arasında *Aziz Troyica Kilisesidir*. 1537 yılında evraklarda ilk defa bahsedilmektedir. Bu kilisenin cevheri, Budimlye'den gelen Strahinya tarafından yapılan ikonostasıdır. Yine de, bu kilisenin en büyük kıymeti el yazmaları ve kütüphanesidir. Arkeolojik eserlerden en önemli olan "*Municipium S*" Plevlya yakınlarında bulunan eski Roma şehridir. (Vukoviç, 2005:125-126).

Tablo 10. Plyevlya Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak sayısı
Otel 'Plyevla'	3 yıldızlı	70
Otel 'Delta'	3 yıldızlı	
Otel 'Gold'	3 yıldızlı	20
Otel 'Oaza'	4 yıldızlı	14

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.5. Jablyak

Jablyak, Karadağ'ın kuzeybatısında Durmitor'un ortasında kış turizm için bir merkezdir. Şehir 1450 metre ile Balkan'da en yüksek şehir yerleşimidir. Durmitor'un eteklerinde bulunmaktadır ve 2.200 metreden yüksek 20 dağ zirvesi, 18 dağ gölü ve Tara kanyonu ile çevrilidir (Vukoviç, 2005;96-103).

2003 yılındaki resmi sayımlara göre, Jablyak'da 28 yerleşim biriminde 4.204 nüfus bulunmaktadır (www.monstat.org, Erişim Tarihi:10.11.2009);

Sırp: 2.113 (% 50,26)

Karadağlı: 1.809 (%43,03)

Milliyet bildirmeyen: 262 (% 6,23)

Diğer: 20 (% 0,48)

Durmitor dağlarındaki 19 buzul gölü, doğa, yüzme ve balık avı aşıklarına unutulmaz anlar yaşamayı olası kılmaktadır. Durmitor kayak merkezinde dokuz otel, bir motel, beş restoran ve pek çok bar ve dükkan bulunmaktadır. Tüm oteller ve restoranlarda, yerel üretimden elde edilen bio-ekolojik yiyecekler servis edilmektedir (Spasojeviç, 2007:32-59).

Tablo 11. Zablyak Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak sayısı
Otel 'Jezer'a	2 yıldızlı	149
Otel 'Zablyak'	2 yıldızlı	64
Otel 'Planinka'	2 yıldızlı	322
Otel 'Gorske oçi'	3 yıldızlı	65
Otel 'MB'	3 yıldızlı	35
Otel 'Enigma'	3 yıldızlı	49
Otel 'Bjelobor'	2 yıldızlı	62

Otel 'Javor'	2 yıldızlı	28
Otel 'Ski Otel'	4 yıldızlı	36

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.6. Rojaye

Rojaye Belediyesi, Karadağ'ın en doğu kısmında İbra nehrinin yukarı mecrası boyunca uzanan yüksek dağ vadisinde bulunmaktadır. 1585 yılından beri Rojaye ismi ile bilinmektedir. Bu ismi, boynuz şeklindeki iki kalker sütundan dolayı aldığı düşünülmektedir. Vadiden, güney Sırbistan'a doğru devam eden Adriyatik otoyolu geçmektedir (Rellie, 2008:229).

Rojaye bölgesi, 432 km² yüzölçümüne sahiptir. 2003 yılı sayımına göre yaklaşık 28.000 nüfusu vardır. Şehirde % 95 ile Müslümanlar çoğunluktadır (www.monstat.org, Erişim Tarihi:10.11.2009)..

Rojaye belediyesi dışında, bura asıllı nüfusun belediyede olduğundan daha fazla olduğu hesaplanmaktadır.Rojaya alanının rölyef eksenini, Rojaya bölgesinde 30 km uzunluğunda akan Ibar nehrinin vadisi oluşturmaktadır. Ibar Rojaya'nın doğusundadır, kanyonu ortadan kesmektedir. Bu kanyon doğal bir istisnadır ve değerlendirilmesi gereken önemli doğal turizm unsurlarından birini oluşturmaktadır (Radojević ve Kurpejović, 1976:874-879).

Rojaya dağları ormanlarla ve geniş otlaklarla zengindir. Ayrıca vahşi, dokunulmamış güzelliğe, balık dolu ayak basmamış sulara ve dağ oyunları için alana sahiptir. Rojaya'nın doğal güzellikleri arasında, Prokletiya'nın kuzey bölgesindeki en yüksek dağı olan Hayla tam anlamı ile bir incidir. Hayla'nın turistik değeri öncelikle rölyefin düzenli şekillerinde, yöresel bitkilerde ve eşsiz güzelliğinde yatmaktadır. Karadağ'ın en güzel dağlarından biri olarak kabul edilir. Kültürel-tarihi anıtlarının önemlileri Brezoyevica tepesindeki İllir yerleşimi ve Kurt Ağa Camiidir (Radojević ve Kurpejović, 1976:879-882).

Tablo 12. Rojaye Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak sayisi
Otel 'Turiyak'	2 yıldızlı	160
Otel 'Rojaye'	4 yıldızlı	60

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.7. Andrijevica

Andrijevica aynı isimli belediyenin merkezidir. 2003 sayımına göre Andrijevica belediyesi, 24 yerleşim biriminde 5.785 nüfusa sahiptir (www.monstat.org, Erişim Tarihi:10.11.2009).

Andrijevica'nın ekonomik durumu, Yugoslavya topraklarında savaşın başlamasıyla değişmiştir. Savaş, bu topraklardan pek çok kimsenin göç etmesine sebep olmuştur. Lim'in yanında, 798 metre irtifada Radunovac platosunda Andrijevica varoşu bulunmaktadır. Andrijevica'nın hemen yakınından el değmemiş doğasıyla Komovi ve Visitor dağları bulunmaktadır. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte Andrijevica, Karadağ'ın kuzeyinin ve Vasoyeviç nahiyesinin politik, askeri, ekonomik, eğitimsel ve kültürel merkezi olmuştur. Dağcılık, bisiklet, rafting, çeşitli spor türleri, balıkçılık gibi aktiviteler yapılmaktadır. 2461 metre irtifada Komovi dağı önemli bir turistik merkezdir.

Tablo 13. Andrijevica Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak Sayısı
Otel 'Komovi'	3 yıldızlı	87

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.8. Plav

Plav belediyesi, Karadağ'ın güney-doğu bölgesinde, devasa Prokletiya'nın yamaçlarında, Lim nehrinin membaında 482 km² bir alanı kapsamaktadır. Belediye, aynı zamanda hudut bölgesidir, çünkü komşu Arnavutluk ile Prokletiya'nın güney ve güneybatısında yaklaşık 52 km uzunluğunda bir devlet sınırı bulunmaktadır (Uluslararası Turizm Enstitüsü, 2005:72).

Plav belediyesi, ikisi şehir karakterinde (Plav ve Gusinye) üç mahalli merkeze yerleşmiş olan nüfusun uygun olmayan sosyal yapısı ile Karadağ'da en az gelişmiş belediyedir. İsmi, bölge Roma imparatorluğuna tabi iken Roma imparatoru Flavius (Phlavius)'dan aldığı tahmin edilmektedir. Osmanlılar tarafından fethinden sonra Karadağ bölgesi 1485 yılında yazıya dökülmüştür ve bu yazıya göre o tarihte Plav vilayetinde 1157 hane yaşamaktadır (Knezevic,1976:802-819).

Gusinye, Plav'ın güney-batısında, Grnçar ve Vruya nehirlerinin birleşim noktasında, Prokletiya'nın altında 925 m irtifa'da Arnavutluk sınırı yakınında bulunmaktadır. 16. yüzyılda Plav jupasında Gusinye köyü bulunmaktaydı. Burası Sultan Abdülhamid'in fermanında da zikr edilmektedir. Turistik olarak değerlendirilebilecek doğal yapısıyla Plav belediyesi bölgesi Karadağ'ın en güzel dağlık alanıdır (Rellie, 2008:229).

Turizmin farklı türlerinin (kış, yaz, göl, dağ vs.) ve sportif faaliyetlerin (avcılık, balıkçılık, kayak, dağcılık, su sporları, rafting vs.) uygulanmasına imkan sağlayan peyzajın çeşitliliği ile dikkat çekmektedir (Uluslararası Turizm Enstitüsü, 2005:72).

Plav belediyesinde turizmin gelişiminin, alt yapı çevresinde ciddi sınırlayıcı unsurları bulunmaktadır (Uluslararası Turizm Enstitüsü, 2005:73).

Tablo 14. Plav Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteleri

Otel	Standard	Yatak Sayısı
Otel 'Rosı'	2 yıldızlı	40
Otel 'Kula Damjanova'	4 yıldızlı	64

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

2.2.5.9. Berane

Berane belediyesi Gornje Polimlje'de bulunmaktadır. Belediyenin merkezi Berane şehridir. 647 km² yüzölçümündedir. 2003 sayımına göre bu topraklarda 35.068 nüfus yaşamaktadır (Berane şehirde yaklaşık 13.000 kişi). Belediyedeki en yüksek nokta Crna Glava tepesidir. Deniz seviyesinden yüksekliği 2.139 metredir (Uluslararası Turizm Enstitüsü, 2005:51).

Berane Belediyesi bölgesi neolitik dönemden beri yerleşim alanıdır. Her taraftan dağ yüksek düzlük alanı ile çevrilidir. Bu alanda medeniyetler, birbirlerinin yerini almışlar ve her biri ardında zengin bir kültür mirası bırakmışlardır. Yine de, şehir olarak Berane (Bir han) 1862'de Türkler tarafından kurulmuştur ve 1912'de Karadağ bünyesine girmiştir. Şehir kış turizmine meyillidir, ancak çok sayıdaki arkeolojik kalıntılar, burayı bu açıdan da turizm için çekici bir alan haline getirmektedir. Aziz Sava'nın ilk Sırp episkoposluklarından birini kurduğu yer olan Curcev Manastırının sütunları bu şehrin önemli tarihi-kültürel anıtını oluşturmaktadır (Uluslararası Turizm Enstitüsü, 2005:51).

Şehir, Lim nehrinin yeşil vadisinde yerleşmiştir, Byelasica, Cmilyevica, Turyak, Komovi dağ yamaçları ile çevrilidir. 2.000 metreyi geçen çok sayıdaki zirvelerle birlikte bu peyzajın muhteşemliğine birkeç göl ve geniş ormanlar katkıda bulunmaktadır (Rellie, 2008:226).

Tablo 15. Berane Belediyesi'nin Konaklama Kapasiteler

Otel	Standard	Yatak Sayısı
Otel 'Berane'	1 yıldızlı	90
Garni Otel 'Il Sole'	4 yıldızlı	53
Motel 'Buçe'	3 yıldızlı	14
Otel 'S'	3 yıldızlı	22

Kaynak: Karadağ Milli Turizm Örgütü (www.montenegro.travel, 15.10.2009)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADAĞ'IN KUZEY BÖLGESİ'NİN EKOTURİZM ARZ POTANSİYELİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı, Kuzey Karadağ'da doğa kaynaklarının toplam potansiyelini anlamak ve sağlıklı yaşam ortamlarının korunması ve geliştirilmesinin tüm unsurlarını kendi içinde barındıran, sürdürülebilir gelişimin ispat edilmiş en iyi temsilci olarak ekoturizmin ileri gelişiminin olasılığını değerlendirmektir. Doğal kaynakların korunması yanında, bu bölgede hızlandırılmış gelişim ve fakir nüfusun yaşam standartlarının yükseltilmesiyle, kent merkezlerine ve Karadağ'ın güneyine uygunsuz göç sürecinin de durdurulması beklenmektedir.

3.1.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma çerçevesinde, Karadağ'ın kuzeyindeki tüm beldeler ele alınmıştır. Turizm gelişiminin bugünkü seviyesi, özellikle ekoturizm ve sürdürülebilir turizmin önemi, belediyelerin gelişim planlarında belirttikleri potansiyeller, doğal kaynakların mevcut idaresi ve ekoturizmin gelişimine belediyelerin genel ilgileri, turizmin bazı olumsuz yanlarına eleştirel yaklaşım ile incelenmektedir.

3.1.3. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakat 20 kişi ile gerçekleştirilmiş olup, alınan yanıtlardan 16'sı araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Kuzey Karadağ'daki tüm belediyeleri temsil eden ve idareci pozisyonunda bulunan kişiler örneklem olarak tespit edilmiştir.

Mülakat, her katılımcı hakkında daha önceden toplanmış demografik bilgilerle 21 soruyu içermektedir. Mülakatın süresi yaklaşık olarak 30 dakikadır. Sorular sorulmadan önce ekoturizmin tanımı okunmakta ve olabildiğince objektif cevaplar verilmesi rica edilmektedir. Katılımcılardan bir kısmı mülakatın sesli olarak kaydedilmesine izin verirken, diğer kısmı cevapların yazılı olarak kaydedilmesini istemişlerdir. Belediye başkanları ve başlıca idarecilerin ve turizm sektörünün yöneticilerinin büyük çoğunluğu mülakata katılmayı hiç tereddütsüz kabul etmiş olup toplanan bilgiler araştırmanın amacına hizmet etmektedir.

Mülakata katılanların 11'ü (% 68.75) lisans eğitimi almış, 2'si bilim doktoru (% 12.5) ve 3'ü (% 18.75) lisans üstü eğitim seviyesindedir.

Temel mesleki eğilimlerin analizi ile şu bilgiler edinilmiştir:

İktisatçı 5 (% 31.25), hizmet sektörü 6 (% 37,5), hukuk 2 (% 12,5), teknisyen 2 (% 12,5) ve bir coğrafya ile tarih profesörü (% 6,25).

Toplam sayıdan 9 (% 56.25)'si mahalli birimlerin yönetici yapılarının başında bulunmaktadır, geri kalan 7'si (% 43.75) turizm faaliyetleri ile doğrudan ilişki halindedir.

Literatürün ayrıntılı analizinden sonra, araştırma yöntemi belirlenmiştir. Mülakat için soruların hazırlanmasının temeli olarak “Linking Communities, Tourism & Conservation - A Tourism Assessment Process (Topluluklar, Turizm ve İletişim Ağı- Bir Turizm Değerlendirme Süreci)” başlıklı yayın kullanılmıştır (Gutierrez, Lamoureux, Matus ve Sebunya, 2005:76-78). Mülakat soruları ek 1'de yer almaktadır.

Elde edilen bilgilerin analizi için, “içerik analizi” kullanılmıştır. İçerik analizi, verilerin organizasyonunda örneğin değişkenlerin frekansları dikkate alan bir analitik yapı kullanılmaktadır ve değişik türleri vardır. (Örneğin, sayısal analiz, sadece frekans sayımı, veriden çıkartılan anlam üzerine odaklaşma, vb.) Nitel verilerin sayısallaştırılması genellikle frekans sayımı olarak düşünülmeyle birlikte, “sayısalık belirten kelimelerin” kullanılmasının da verinin sayısallaştırılmasını sağlayacağını

savunmaktadırlar. Araştırılan konu üzerinde detaylı çalışmaların bulunması durumunda, yapılan önceki çalışmaların saptadığı kategorilerin veri içeriğinin dikkate alınarak oluşturulması önerilmektedir (Yüksel ve Yüksel, 2004:176-179).

İçerik analizinde temel hedef, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Metinsel veri analiz sürecinin betimleme, sınıflama ve ilişkilendirme olarak üç aşamada incelenmesi gerekmektedir. Betimleme aşamasında araştırmacı, toplanan bilgileri kapsamlı bir şekilde tanımlamaktadır. İkinci aşamada veriler kodlanır ve buna göre sınıflandırılır. Sınıflandırılan verinin incelenmesi ve temaların ortaya çıkarılması daha kolay olacaktır. Daha önceden belirlenen temalara göre özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulmaktadır (Yüksel ve Yüksel, 2004:176-179).

Araştırmanın aşamaları şu şekildedir; :

Toplanan veriler bire bir tabloya dökülmüş ve sorulara verilen cevaplar kategorilere ayrılmıştır. Bundan sonra elde edilen materyal, sıkca tekrar eden cümle ve frekansları otomatik olarak hesaplamakta olan İçerik Analiz programı (Provalis Research, QDA Miner – İçerik Analizi) ile analiz edilmiştir. Bu materyal bazında istatistik alanından iki uzman, elde edilen bilgilerin geçerli seçimi ve kodlamasında yardımcı olmuşlardır. Bu da araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından önem arz etmektedir. Sonraki aşamalar aşağıdaki gibidir.

- **Aksiyal kodlama:** bilgilerin kodlanması ve sınıflandırılmasında bir adım daha ilerlemek gerekmektedir ve bu çerçevede üzerindeki kodlar arasındaki bağın bulunmasıdır.
- **Seçici Kodlama:** Araştırmanın fenomeni tespit edilmiştir ve temel sınıflama yapılmıştır.
- Detaylı listeye göre kodların tanımı ve düzenlenmesi yapılmıştır
- Bilginin yorumlanması: Sonuç ve tartışma

Tablo 16. Açık Kodlama, Mülakat

Kod etiketi Alt kod etiketleri	Görüşülen kişi sayısı	Frekans (%)
Turizm Gelişimi	5	% 31,3
-Devamlı gelişmektedir	4	% 25,0
-İstedimiz gibi değil	3	% 18,8
-Belediyelerin öncelikleri	3	% 18,8
Turizmin Topluma Katkısı	9	% 60,0
- Yararlıdır	4	% 26,7
- Çevreye olumlu etkisi	3	% 20,0
- Positif ekonomik katkısı	4	% 26,7
- Olumlu etkisi	4	% 26,7
Ekoturizm	7	% 46,00
-Olumlu etkisi	4	% 26,66
-Çevre korunması	4	% 26,66
-Yemek	4	% 26,66
-Tarım sektörün gelişimi	3	% 20,00
-Organik ürünler	2	% 13,33
-Sürdülebilir olması	2	% 13,33
-Eğitimsel	1	% 6,66
Doğa	9	% 60,0
- Nehirler	8	% 53,6
- Dağlar	7	% 46,9

- Milli parklar (Biogradska gora, Durmitor, Prokeltije)	8	% 53,6
- Göller	4	% 26,7
- Mağara	2	% 13,4
- Rafting	2	% 13,4
- Balıkçılık	1	% 6,7
- Bitki örtüsü	1	% 6,7
- Hayvan çeşitliliği	1	% 6,7
- Dağcılık	1	% 6,7
- Kültürel ve Tarihi anıtlar	8	% 50,0
Belediyelerin öncelikleri	6	% 43,0
- Ekoturizm	4	% 28,6
- Dağlar (tırmanma, gezi ve bisiklet)	4	% 28,6
- Rural turizmi	3	% 21,4
- Kültür turizmi	3	% 21,4
- Sağlık turizmi	2	% 14,3
- Tematik turizmi	2	% 14,3
- Avcılık	2	% 14,3
- Macera turizmi	2	% 14,3
- Spor turizmi	2	% 14,3
- Dini turizm	1	% 7,1
Ekoturizm /doğal kaynakların korunması arasında güçlü bağ	10	% 66,7
- Sürdürülebilir kalkınma	5	% 33,3
- Muhafaza ve Korunma	6	% 40,0

Milli parklar yönetimi	16	% 100,0
- Kamu (Hükümet) kontrolü altında	8	% 53,6
- Dolaylı olarak ilgili olan yerel toplumlar	2	% 13,4
Doğal Kaynakların Korunması	9	% 57,1
- Yerel Toplumların Yönetiminde Doğrudan İlişki	8	% 53,6
- Planların geliştirilmesi	8	% 53,6
- Doğal kaynakların işletilmesi (ekonomik anlamda)	4	% 26,7
- Koruma ile ilgili eğitim	6	% 40,0
- Strateji geliştirilmesi	5	% 33,3
- Normatif uygulamalar	2	% 13,4
- Yerel Topluma katkısı	9	% 56,25
- Doğal kaynakları koruma altında olacaktır	8	% 50,0
- Daha yüksek gelirleri olacak	3	% 18,75
- Daha fazla ziyaretlere katkıda bulunacak	4	% 25,00
- Turizm altyapısı geliştirecek	4	% 25,00
- İmtiyazlardan elde edilecek gelirler	3	% 18,75
- Eğitim	3	% 18,75
Altyapı yetersizliği	12	% 80,00
- Konaklama yetersizliği	9	% 60,00
- Hizmetlerin eksikliği	6	% 40,00
- Yüksek kalite konaklamamanın eksikliği	4	% 26,66
- Kültürel aktivitelerin eksikliği	4	% 26,66
- Restoran eksikliği	2	% 7,50
- Turist rehberleri	3	% 21,4

- İnsan kaynağı eksikliği	2	% 7,50
- Yol altyapısı	2	% 7,50
- Planlar eksikliği	2	% 7,50
- Bütçe eksikliği	1	% 7,1
- Diller	1	% 7,1
Tavsiyeler		
- Dağlık bölge turizmi	10	% 62,5
- Altyapı gelişmeli	5	% 31,25
- Yol altyapı gelişimi	4	% 25,00
- Doğal kaynakların Korunması	4	% 25,00
- Planlama yapılması	3	% 18,75
- Kültürel ve tarihi anıtların ıslahı	2	% 12,5
- Doğal potansiyelleri uygulamaya koymak	2	% 12,5
- Ekoturizm gelişimi	3	% 18,75
- Rural Turizm gelişimi	3	% 18,75
- Yeni konaklama kapasiteleri	2	% 12,5
- Restoranlar açılması	2	% 12,5
- Spor alanlarının inşası	2	% 12,5
- Bisiklet ve gezi yolları	3	% 18,75
- Tahribata uğramış alanların tamiri	2	% 12,5
-Tarım	2	% 12,5
- Yerel halk işletmeci olmalı	11	% 78,5

Table 17. Açık kodları birleştirmek: Aksiyal Kodlama

Aksiyal çerçeve	- İlgili Kodlar
Fenomen	- Toplum - Turizm Gelişimi - Ekoturizm
Nedensel Şartlar	- Doğa - Belediyelerin öncelikleri - Milli parklar - Kültürel ve tarihi anıtların ıslahı - Yerel topluma katkısı
Şartlar	- Doğal potansiyelleri uygulamaya koymak - Altyapı yatırımları - Yol altyapı iyileştirmeleri - Yeni konaklama kapasiteleri
Araya giren şartlar	- Kültürel ve tarihi anıtların ıslahı - Doğal kaynakların korunmasının sürdürülebilirliği - Eğitim
Hareket Stratejileri	- Strateji formülasyonu ve gelişim planları
Sonuçlar	- Toplum Gelişimi - Doğal kaynakların korunması

3.1.4. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Tablo 17’de yer alan bilgilere göre fenomen, bu araştırmanın da konusunu oluşturan “toplum”, “Turizm gelişimi” ve “ekoturizm”i kapsamaktadır. Bilgilerden ekoturizmin Karadağ turizminin gelişimindeki yerini ve yerel toplumun gelişimindeki etkisi görülmektedir. Mülakata katılanların değerlendirmelerinden elde edilen sonuçlar başlıca, turizmin kendi yörelerinde gelişimi, özellikle de kuzey Karadağ’da ekoturizmin doğal potansiyelin değerlendirilmesi, yatırımın lüzumu, yol ağlarının yapım ve onarımı ile ve konaklama kapasitelerinin mevcut durumunun iyileştirilmesi ile ilgiliydi. Ayrıca doğal kaynakların korunması için ortak bir çaba, kültürel-tarihi anıtların adaptasyonu, süreklilik prensibinin kılavuzluğu ile doğal ortamın genel korumasına katkı sağlamak üzere halkın eğitiminin şart olduğu ile bağlantılıdır.

Mülakata katılanların cevaplarından gelişmiş bir stratejinin ve planların bulunmadığı ve bunların yapılmasının lüzumlu olduğu sonucu çıkartılabilir. Tüm

belediyelerin düzenlenmesi ile doğal kaynakların korunması için gerekli tanımlamalarla yerel cemiyetlerin müspet gelişimine katkı sağlanacaktır.

Elde edilen sonuçları daha iyi gösterebilmek için, elde edilen her katsayıyı sorgulamak gereklidir ve özellikle en büyük katsayıya sahip kodlara dikkat edilmelidir. Yerel birimde turizm için (% 60,0) çevreye yoğunlaşmalarının (% 20,0) faydası (% 26,7) beklenmektedir, bu da muhakkak bu birimin gelişimine katkıda bulunacaktır. Ekoturizm kaynaklı düşünceler (% 46,0), çevreyle (% 26,6), sürdürülebilir gelişimle (% 26,6) ve ayrıca beslenmeyle, tarımla, organik üretimle doğrudan ilginin gelişime müspet etkisinin olduğudur. Toplum için bunun önemi tartışılmaz (% 13,33) ve özellikle ekoturizmde yadsınamaz eğitimsel özelliği (% 6,66). Yukarıda zikr edilenlere göre, ekoturizmin tanımında vurgulanan şeyin büyük ölçüde ankete katılanlar tarafından da ifade edildiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Kuzey Karadağ Turizm önerilerinin başlıca taşıyıcılarından biri tabiattır ve öneri taşıyıcılar nehirler (% 53,6), dağlar (% 46,9) ve millî parklardır (% 53,6). Nehirlerin önde olmasının sebebi, dört belediyenin, günümüz önemli turizm önerisi taşıyıcılarının çekim merkezinde olmalarıdır; bunlar Tara nehri ve Tara kanyonu ve ayrıca UNESCO'nun koruması altında bulunan doğal zenginliktir. Dağlar (% 46,9) ve millî parklar (% 53,6) da tüm diğer gerekli unsurlarla birlikte turizm ya da ekoturizmin gelişiminin taşıyıcılarıdır.

Belediyelerin öncelikleri veya belediyenin geliştirmek istediği turizm türleri söz konusu olduğunda ekoturizm önemli yer almaktadır (% 26,66). Nitekim benzer orana diğer turizm türleri de sahiptir. Gelişim projelerinde öne çıkan turizm türlerinin, alternatif turizm şekilleri olduğunu belirtmek önemlidir.

Tüm katılımcıların ekoturizm ile doğal kaynakların korunması arasında güçlü bir bağa vurgu yaptıklarını söylemek gerekir (% 66,7). Ayrıca elde edilen bilgilerden, milli parkları kamu hizmetlerinin idare ettikleri ve bu alanların korunmasına yerel birimlerin ancak dolaylı olarak katıldıkları görülmektedir. Doğal kaynakların korunmasında yerel birimlerin daha çok temsil edilmesi (% 53,6) ve

uygun bir korumanın planlama (% 53,6) ile gerçekleştirilebileceği beklenmektedir. Ancak bunun için de doğal kaynakların korunması hakkında halkın eğitilmesi de gerekmektedir.

Yerel birimler, doğal kaynakların korunmasındaki rolleriyle (% 50,00), bu korumadan ve sonuçta turistik altyapının iyileşmesi (% 25,00) ve ziyaretçilerin sayısının artışına (% 25,00) sebep olacak ayrıcalıklardan önemli gelirler elde edeceklerini belirtmektedirler.

Mahalli birimlerin mevcut eksiklikleri arasında dikkat çeken konular şunlardır: turistlerin uygun konaklama ve iyi barınak için gerekli olan şartlar ve gelişmemiş altyapı kapasitesi arasında uçurum (% 60); turistik kadrolarının eksikliği (% 40), zayıf trafik bağlantısı (% 7,5), yeterince gelişmemiş ulaşım altyapısı (% 36), millî mutfağa sahip restoranların eksikliği (% 7,5), zayıf yabancı dil bilgisi (% 7,1), kültür-eğlence programlarının eksikliği (% 26,6).

Katılımcılarından alınan mesajların dayanağı olarak, dağlık bölgelerin değerlendirilmesi (% 62,5) ve yatırımın gerekliliği ve yol altyapısının hızlandırılmasının altı çizilmektedir. Doğru şekilde doğal kaynakların korunabilmesi için (% 25,00), uygun planlama gereklidir (% 18,75). Uygun konaklama kapasitelerinin yapımı ve beraberinde diğer aktivitelerle ekoturizm ve kırsal turizm ekoturizmin başarılı gelişimi için yeterli bir dayanaktır.

Bu araştırma çerçevesinde, Karadağ'ın kuzeyindeki tüm beldeler ele alınmıştır. Turizm gelişiminin bugünkü seviyesi, özellikle ekoturizm ve sürdürülebilir turizmin önemi, belediyelerin gelişim planlarında belirttikleri potansiyeller, doğal kaynakların mevcut idaresi ve ekoturizmin gelişimine belediyelerin genel ilgileri, turizmin bazı olumsuz yanlarına eleştirel yaklaşım ile incelenmektedir.

- Mülakata katılanların demografik bilgileri işlenmiştir (meslekleri, eğitim düzeyleri, cinsiyetleri, yabancı dil bilgileri)
- Vatandaşların ekonomik durum ve standartlarının değerlendirilmesi

- Mahalli birimler ve bölgede turistik gelişimin bugünkü seviyesi
- Turizm hakkında ve genelde turizmin özelde ekoturizmin toplumsal etkisi)
- Birimlerde alt yapı ve sunuların hizmetlerin mevcut durumu
- Doğal kaynakların zenginliği ve bunların idaresi
- Turizm şekillerinden birinin rasyonel seçimi ile gelişimin öncelikleri

Bu araştırma, Karadağ'ın kuzey bölgesinde 9 belediyesini kapsamaktadır. Hedef grubu, belediyelerin yöneticileri, turizm şirketlerinin yöneticileri ve turizm ekonomisinin temsilcileridir.

Temel olarak, her mahalli birimin başında bulunan en yetkili kimselerin cevapları dikkate alınmıştır. Ayrıca, sürdürülebilir gelişimin en iyi temsilcisi olarak ekoturizmin gelişiminin ve doğal ve kültürel zenginlikleri pek çok açıdan yok olmaya götüren kitle turizmi modelinin terk edilmesinin gerekliliği hakkında mevcut bilincin derecesi sorusuna da cevap aramaktadır.

Mevcut Turistik Temsiliyet: Mullakata katılanların çoğunluğu (% 88.4), Kuzey Karadağ bölgesinde turizmin yeterli ölçüde yerleşmediği konusunda hem fikirdirler.

Sosyal-ekonomik etki açısından turizmin çevreye etkisi hakkında beyanlar şu şekildedir: 7 (% 43.75) – olumlu; 5 (% 31.25)- asgari düzeyde; 4 (% 25) - artı halinde. Konuyla ilgili bir düşünce ise olumsuzdu. Muhtemel bireysel kazanç sorusu üzerine % 96,00 böyle bir kazancın doğrudan ya da dolaylı olarak beklendiğini düşünmektedir.

Turistler ve Turizmin Toplumsal Etkisi Hakkında Mevcut Düşünce: Kuzey Karadağ'ın gelişiminin istikbalinin, kıtasal, herşeyden önce ekoturizmin gelişiminde yattığı genel bir kanaattir. Bunun, doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi (% 57.1), köylerin gelişimi (% 62.5) ve sağlıklı organik yiyecek üretimi

(% 13.33), altyapı nesnelerrinin inşası (% 80.0), sağlıklı yaşam stillerrinin korunması için bilincin geliştirilmesi (% 18.75), kültürel değerrlerin teyidi (% 12.5), turistik ürünlerin gelişimi ve uzman kadronun tedariki (% 28.90) gibi konulara olumlu etkileri beklenmektedir.

Kuzey Karadağ, yavaş gelişen “şanslı” çevresi sayesinde, ağırlıklı olarak milli parklar çerçevesinde toplanmış olan (% 53,6) doğal güzelliklerin el değmemiş incilerini göğsünde (% 60,0) bulundurmaktadır: Milli parklar Durmitor, Biogradska Gora, Prokletiye doğa aşığı olanları kendisine hayran bırakmakta ve olağanüstü dikkat çekmektedirler; Ayrıca doğal ortam olarak UNESCO’nun koruması altında bulunan Durmitor ve Tara nehri kanyonu’da bu bölgede bulunmaktadır. Çok sayıdaki göller, sayısız içme suyu kaynakları, kirlenmemiş nehir ve kollarının temiz akıntıları (% 80.3), göz almaz geniş orman ve çayırlar, sayısız kültürel-tarihi anıtlar (% 60.2), yeterince araştırılmamış sayısız mağaralar (% 13.4), düzenli, onaylı kayak alanları (% 20.1), bu bölge insanının geleneksel misafirperverlik ve mütevazılığı (% 30.7), orman yemişleri ve bitkilerin zenginliği (% 13.4), sağlıklı yiyecek (% 26.66), bu güzelliği aşılamaz vahaya sağlıklı doğa sevenleri geri getirmektedir.

Turistik karakterlerin güçlenmesi amacıyla gelişimin planlı yaklaşımında vurgu şu noktallara yapılmaktadır: planlı turizm gelişimi (% 53.6), yaşam alanlarının korunması (% 57.1), ekoturizm gelişiminin etkisi (% 28.6), tarım ve hayvancılık (% 20.0), mağaraların açılması (% 13.4), sağlık turizminin gelişimi (% 14.3), suda spor ve macera (% 28.6), dağcılık (% 28.6).

Altyapı ve Kamu Hizmeti: Mahalli birimlerin mevcut eksiklikleri arasında dikkat çeken konular şunlardır: turistlerin uygun konaklama ve iyi barınak için elzem olan şartlar ve gelişmemiş altyapı kapasitesi arasında uçurum (% 60,0); acentaların turistik kadrolarının eksikliği (% 40,0), zayıf trafik bağlantısı (% 25,0), yeterince gelişmemiş ulaşım altyapısı (% 7,5), millî mutfağa sahip restoranların eksikliği (% 7,5), zayıf yabancı dil bilgisi (% 7,1), kültür-eğlence programlarının eksikliği (26,66).

Doğal Kaynaklar: Ekoturizm ve doğal kaynakların korunmasının doğrudan bağlantısı belirtilmektedir (% 66,7). Doğal kaynakların idaresinde devlet organları öne çıkmaktadır:

Orman İdaresi (% 76.9), Su İdaresi (% 65.3), Yerel Birim (% 57.6), Millî Parkların İdaresi (% 19.2), Yerel (% 7.7).

Yerel birimin sürdürülebilir gelişimine ekoturizmin nasıl katkı yapabileceği sorusunda doğanın korunması konusunda nüfusa ilave eğitim verilmesi şartıyla (% 40,0) doğal kaynakların ekonomik faaliyete geçirilmesi (% 26,7), korumanın planlı belgelerinin hazırlanmasının hızlandırılması (% 53,6), mahallî birim ve bölge düzeyine özel sektörün dahil olmasıyla yatırımın teşviki (% 53.6) gibi olasılıklar vurgulanmaktadır.

Birimin gelecekteki gelişimi için verilen mesajlarda şu öncelikler belirtilmiştir: Yüksek kalite konaklama kapasitelerinin güçlendirilmesi (% 26,66), planlama belgelerinin düzenlenmesi (% 18,75), yol ağının yeniden yapılandırılması (% 25,0), koruma için plan yapmaya hız verilmesi (% 25,0), kültürel anıtların düzenlenmesi ve tescil edilmesi (%12,5), tarımın ve sağlıklı besin üretiminin geliştirilmesi (%12,5).

Kültür Turizmine Bağlı Faaliyet Değerlendirmesi: Karadağ'da, mimarisi ve içeriği ile kültürel değerlere (% 50,00) aşık kimselerin dikkatini çeken çok sayıda kültürel-tarihi anıtlar bulunmaktadır. Kuzey bölgesinde ağırlıklı olarak, bu bölgede yaşıyan nüfusun demografik yapısı ile doğrudan bağlantılı olarak Hristiyanlık ve İslamiyetin kutsal yapıları bulunmaktadır. Burada, eski el yazmalarından, XVI. yüzyılda Biyelo Polye'de kaleme alınmış olan Miroslav'in incilini ve Hafız Salih Gaşıeviç'in XIX. Yüzyılın ikinci yarısında (1889)'da eski yazıyla Bosnakça olarak yazdığı Mevlüd'ü okuyacağız. Bu Mevlüd, XIV.-XV. yüzyıllarda yaşamış Türk alimi Süleyman Çelebi'nin Mevlüd'ünün çevirisidir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Denize girme turizmi için en uygun doğal şartlar, olağanüstü plajlar Karadağ'a, Avrupa ve Amerika bölgelerinden çok miktarda turist çeken gelişmiş deniz turizmine sahip devletler sırasına girme imkânı sağlamıştır. Olağanüstü plajlar ve yüksek kaliteli oteller, gezinti yerleri ve diğer konaklama kapasiteleri ile teyit edilmiş plaj turizmi dışında, Karadağ eşsiz güzellikte milli parklar ve korunmuş doğal kaynaklar ve arabaları ile seyahat edenler için son derece güzel yol panoramaları, dağcılar, bisiklet sürücüleri için çok sayıda patikalar, spor, balık avı için su kaynakları, temiz doğada kayak turizmi için yapılmış merkezler sunmaktadır.

Bu çalışma, Karadağ'ın kuzey bölgesinde ekoturizmin gelişme olasılıkları üzerinedir. Ekoturizm konusunda şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalardaki bilgilere dayalı olarak Karadağ'ın kuzey bölgesinin gelişim için iyi bir temele sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Yine de, bir dizi uygun eko-varış noktaları yanında, turistlerin neden Karadağ'ın kuzey bölgesine gelmeyi ve ziyaret etmeyi seçmeliler sorusunu sormak gerekir. “*Vahşi güzellik*” imajı ile Karadağ yurt dışı piyasada yer almaktadır ve teklifinin değerini en iyi şekilde göstermeye çabalamaktadır. Bu, her şeyden önce, potansiyel turistin keşfini ve bunu tecrübe etmesini ve aynı zamanda etrafında olandan keyif almasını bekleyen el değmemiş doğa ile ilgilidir. Kalite açısından Karadağ'ın turistik ürünlerinin potansiyeli gelişmiş piyasanın taleplerini çok zor karşılayabileceğinden, aynı zamanda toplam potansiyelin onaylanması ve ayrıca da teklifte kendi markalarının geliştirmeleri gerekir. Bu safhada ana hedef grup, alışılmış turistik konforundan ziyade keşf etmenin özgün deneyimine daha çok önem veren insanlardır. Karadağ'daki biyolojik çeşitlilik ve dokunulmamış doğal güzellik diğer hedef grupları, keyif alma yanında doğayı öğrenme, inceleme ve korumaya eğilimi olan alternatif turizm taraftarlarını daha çok harekete geçirebilir.

Bu çalışmanın içerdiği teklif faktörü, ekoturizmin gelişimi için olağanüstü doğa ve diğer seçeneklerin mevcut olduğunu söylemektedir, ancak konaklama kapasitesi ve hizmetin kalite seviyesi düşüktür, hatta yok denecek ölçüdedir. Turizm Bakanlığı, Mimarlık Fakültesi ile işbirliği içinde, geleneksel tipik dağ evlerini

(Katuni) tercih etmek suretiyle Eko Lodge konaklama tesislerini tasarlamıştır. Bu da uygun bir gelişim için iyi seçilmiş bir model olarak görünmektedir. Elbette, doğal kaynakları başarılı bir şekilde yönetmek ve muhafaza etmek amacıyla devasa, büyük ebatlarda yapıların inşasını önlemek gerekmektedir. Kuzeyde bulunan yerel birimlerin gelişim planlarında, önceliklerin alternatif turizmin gelişimini içeriyor olması cesaret vericidir. Bu durum mülakatın hemen tüm katılımcıların ifadeleriyle onaylanmıştır.

Doğal çevrenin korunmasına büyük önem veriliyor olması da olumlu bir durumdur. Doğal kaynakların korunmasının yetersiz gelirleri, mevcut kanunî çözümler sebebiyle, büyük ölçüde devlet bütçesine akmaktadır, bu da doğal varlıkların etkin korunmasında yerel birimler için sınırlayıcı bir unsur olarak durmaktadır. Yerel idareler, oldukça sınırlı etkileri, yani doğal kaynakların yönetimine dolaylı katılımları sebebiyle şikayetlerini dile getirdiler. Kesinlikle, doğal kaynakların yönetimi ile ilgili belli yetkilerin yerel idarelere taşınması gereklidir. Böylece yerel idareler, devlet organları ile koordinasyon halinde kendi alanlarında turizmin daha hızlı gelişimi için planlar hazırlayıp gerçekleştirebilir.

Turizmin gelişiminde temel mega trendler (globalleşme, bölümlenme, standartlaştırma vd.) göz önünde tutulduğunda; uluslararası turistik hareketin dağılım merkezlerine, kirlenmemiş eko sistemlere ve kıyıları korunmuş sıcak denizlere doğru yönelimi, sonra sağlık sebebi vs. ile seyahatlerin artışı ve ayrıca Karadağ'ın turizm gelişiminin temel belirteçleri, Eski Yugoslavya topraklarında turistik akımların yeni dağılımının sebep olduğu sosyo-politik haritasının büyük değişimleri; ekolojik devletin takviye edilme sorumluluğundan kaynaklanan talepler ve ekonomik sistemin yürürlükteki değişimleri ve bunların yönetimdeki değişime güçlü etkileri; ve elbette temel turistik ekonominin bugüne kadarki maddesel oluşumu hesaplanarak, gelecekte turistik gelişimi için aşağıdaki senaryosunu kabul edilir kılmaktadır:

- Karadağ turizminin gelişim stratejisinde, eko-turizmin gelişime destek konusuna özel bir vurgu ile Karadağ'ın kuzey bölgesinde turizmin gelişimine yatırım yapma konusunda Karadağ devletinin yükümlülüğünü sağlamak.

- Tüm yerel birimlerde, eko-turizmin ve doğal ortamı yok etmeyen aksine tamamen koruyan ve geliştiren diğer türlere öncelik verilmek üzere olabildiğince erken sürdürülebilir gelişim plan ve projeleri yapmak. Planlar alanın düzenlenmesi ile uyum içinde olmak zorundadır.

Kuzey Karadağ'da bulunan önemli bölgeler için saptanan bulgular ise aşağıda yer alan noktaları işaret etmektedir;

- Biyelo Polye: Byelasica dağının projesinin gelişimiyle devam etmek, sadece kayak merkezi olarak değil kır, dağ, rahatlama (bisiklet, yürüyüş) ve inceleme turizminin gelişimi. Kaplıca turizminin kurulması amacıyla Nedakusi'de termo-mineral kaynakların ileri araştırmalarına devam etmek. Olağanüstü mağara kaynaklarını, “Nad vražjim firovima”, “Novakovića pećine” mağaralarını ve bu bölgede çokça bulunan ve araştırılması gereken diğer mağara yapılarını hazırlamak ve bilimsel temellerde geniş bir turist kitlesine açmak. Korita ve Vraneş dağ zirvelerini, Eko- katun (eski dağ evleri) yerleşimlerinin kurulmasıyla turizm gelişimine dahil etmek. Tüm bunları sağlıklı, organik yiyecek üretiminin yoğunlaştırılması ve yaşam alanlarının korunması ile desteklemek.
- Kolaşin: Biogradska Gora Millî parkının ve Biograd gölünün değerlendirilmesini, bu eşsiz orman rezervlerinin florunun araştırılmasına vurgu yapılmak suretiyle yoğunlaştırmak. Byelasica kayak merkezinin gelişimi desteklenmek (Eko konaklama, yürüyüş yolları gibi).
- Moykovac: Byelasica dağının, bu belediyeye ait olan kısmının, proje halindeki kayak alanlarından alternatif turizmin her şekline, öncelikle eko turizme kadar tüm özellikleri ile ortaya konulmasına devam etmek. Tara nehri potansiyelini rafting, su sporları ve balıkçılık için kullanmak.

- Plyevlya: Lyubişnya dağının, Kosanica ve Bukovica dağ zirvelerinin güzelliğini kullanma yanında, Hüseyin Paşa camii, Sveti (Aziz) Troyica kilisesi ve diğerlerinin potansiyeli kullanılarak kültürel ve dinî turizmin gelişimi sağlanmak.
- Žabljak: UNESCO'nun koruması altında olan Durmitor ve eşsiz Tara nehri kanyonu (Kolorado kanyonundan sonra dünyadaki ikinci en derin kanyon), büyük ölçüde kayak turizmin ve raftingin gelişiminde kullanılmıştır. Dağcılık, dağ turizmi, sağlık turizminin gelişimine hız kazandırmıştır. Durmitor Millî parkının ve Crno gölünün değerlendirilmesini, bu eşsiz orman rezervlerinin florunun araştırılmasına vurgu yapılmak suretiyle yoğunlaştırmak.
- Rojaje: Hayla dağı, eko turizm ve alternatif turizm diğer tüm şekilleri için ideal bir çerçevedir. Zengin bitki örtüsü, zengin şifalı bitkiler, orman yemişleri ve mantarlar sunmaktadır. Dağ patikalarının, eko köylerin düzenlenmesi ve organik, sağlıklı yiyeceklerin üretiminin gelişimi, kültür ve geleneklerin özellikleri, bu bölge insanının misafirperverliği her şey için bonservistir.
- Andrijevica: Komovi ve Visitor dağları dağ gölleriyle birlikte kır, dağve ekoturizmin gelişimi için büyük imkanlar sunmaktadır. Lim nehri ichthyofauna zenginliğiyle balık avı sevdalılarını buraya çekmektedir.
- Plav: Prokletije beşinci millî parkı, 2009 yılı sonunda ilan edilmiştir ve bu parkta nadir görülen yöresel bitki türleriyle, olağanüstü orman, göl, dağ su kaynaklarıyla, orman yemişleriyle özellikle kalitesiyle dünyaca tanınmış olan borovnica- yaban mersini bolluğuyla kıymet biçilemez zengin doğal, el değmemiş güzellikler gizlidir. Geleneksel “Borovnica Günleri” festivali, etnografik, kültürel ve eğlence içerikli unsurlarla Temmuz ve Ağustos boyunca bir nevi atraksiyondur. Lim nehri membayla Plav Gölü (Plavsko Jezero), Lyuça temizliğin incileridir. Balıkla zengindir. Bölge ekonomik

göçle bilinir, her yıl 2 Ağustos'da dünyanın dör bir tarafına dağılmış olan 10.000 üzerinde gurbetçi geleneksel Sabor'da bir araya gelirler.

- Berane: Byelasica, Turyak, Cmilyevica dağları, Lim kanyonu alternatif turizmin, özellikle eko turizmin tüm şekillerinin hızlı gelişimi için önemli unsurlardır.

Tüm bu zenginlik, ayrı olarak hala iyi organize olmuş ve kullanılmış potansiyele sahip değildir. İyi bir koordinasyon ve işbirliği olmaksızın, birlik halinde bir program olmaksızın gelişimde iyi sonuçlar beklenemez. Bundan dolayı şunlar gereklidir:

- Belediyeler arası koordineli işbirliğini ve gelişimini sağlamak amacıyla Karadağ'ın kuzey bölgesinde turizmin bölgesel gelişimi için bir kurum oluşturmak. Bu kurumun en önemli hedefi, bu bölgede turizmin, özellikle de ekoturizmin sürdürülebilir gelişiminin uyumlu projelerinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi ve bir araya getirilmesiyle bölgesel gelişimin yegâne projesini gerçekleştirmek olacaktır.

- Yerel birimlerde turizm kuruluşlarını yetkin kılmak, yerel idarelerin faaliyetleriyle uyum içinde ve turizm çalışanlarıyla yakın işbirliğiyle kendi bölgesinde turizmin istikrarlı gelişimini temin eder. Bu kuruluşların daha çok yetkiye ve ayrıca doğal kaynakların yönetiminde daha fazla sorumluluğa sahip olmaları gerekmektedir. Her şeyden önce sürdürülebilir gelişimi ve doğanın korunmasını sağlamak, ister devlet ister yerel birimlerin, yaşam alanlarına zarar veren projelerini engellemek ve bu alanları korumak için her türlü hukuki yolla avantaj ve kolaylıklar sunmak gerekir. Ekoturizm'in karakteri dikkate alındığında, Karadağ'ın kuzey bölgesinin tüm gelişim planlarında öncelikli pozisyonun ekoturizme ait olduğu anlaşılmaktadır.

- Turizmin alternatif şekillerinin gelişiminin harekete geçirilmesiyle mevcut doğal kaynaklardan tamamıyla faydalanılması. Hala hakim durumda olan kitlesele, sahil turizmi probleminin ekoturizm ve diğer alternatif şekillerin gelişimi ile birlikte kıtasal alanın değerini ortaya koymak suretiyle üstesinden gelmek zorunludur.

Bununla, Karadağ'da turizmin gelişiminde bölgesel oransızlıkların hafiflemesi, kıtasal alanda turizmin gelişimi özel olarak teşvik edilmek suretiyle garanti edilecektir.

- Daha kaliteli entegre destinasyon turizm ürünlerinin dizayn edilmesi çabalarında turistik kamusal altyapının devamlı gelişimi. Çünkü bu alanda geri kalmışlık ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Politik-gelişimsel problemin hemen üstesinden gelinmesini, Karadağ turizm ekonomisinin mevcut performansının hızlı rehabilitasyonu izleyecektir. Burada mevzu, turizmde ve yatırım alanında geleneksel ve yeni araçlarla kaliteli iş ilişkileri kurmaktır. Bu, turizmin gelişiminde yeni mesafeler aldıracaktır, yani dış pazardaki konumu memnun edici şekilde yeniden oluşacaktır.

Deniz sahilindeki turizmin gelişmişlik derecesi dikkate alındığında, gelişimin Akdeniz konseptini kabul etmek gerçekçi olacaktır. Bu da eko turizmin tüm diğer şekillerle, her şeyden önce kırsal ve kültürel turizmle iç içe geçmesi anlamına gelmektedir.

Karadağ'da ekoturizm hala yeterli ölçüde değildir, çünkü zengin doğal kaynakların bolluğunu, mevcut olmayan sosyal, altyapısal ve ekonomik şartları yeterli ölçüde desteklememektedir. Bu şartların yerine getirilmesi yanında sürdürülebilirliğin göstergelerini geliştirmek zorunludur. Bu turistler arasında ve yerel halk arasında doğanın ve kültürel mirasın korunması gereği hakkında bilincin gelişimini mümkün kılacaktır.

Yerel birimler çerçevesinde, koruma altında olan alanların yönetimi için yerel bütçelerin güçlendirilmesi yanında yerel alt yapının ve trafik ağının önemli bir iyileşmesi, kültürel mirasın muhafaza ve korunması için daha büyük imkanlar ve hızlı ekonomik ve sosyal gelişim için şartların önemli iyileşmesi söz konusu olacaktır.

Ekoturizmin ve diğ er alternatif Şekillerin gelişimi tarımın, özelikle pazarlarda gittikçe eksikliği hissedilen sağlıklı yiyeceğin organik üretiminin gelişimini büyük  l de destekleyecektir. Bu, köylerin hızlı gelişimi, köy nüfusunun tek yönlü gücünün durdurulması ve genç insanların saygın yaşama perspektifi ile ata topraklarına geri dönüŐü gibi sonuçları olacaktır.

Eko turistlerle deneyim alıŐ veriŐi önemli  l de doğaya ve onun değerlerine karşı sorumlu bir ilişkiyi sađlamlaŐtıracaktır. Bu da daha iyi bir koruma ve ilerleme sonucunu doğuracaktır.

Eko turist profili, toplumsal, sosyal ve ekolojik anlamda müspet modern, sorumlu bir yeni yolcu tipine işaret etmektedir. Ziyaret ettiği bölgede, adet ve geleneklere katılım yoluyla sağlıklı bir ortamda yeni deneyimler yaşamak istemektedir. Ziyaret ettiği bölgenin ekolojik yapısını koruma ve savunmaya hazır durumdadır.

Bu araştırmanın önemi, çok sayıda bağımsız hane ve kişinin, kendi hizmetlerini sunma yoluyla önemli  l de ailelerinin yaşam standartlarını iyileŐtirme, bu bölgedeki geleneksel değerleri ve folklorik özellikleri gösterme konusunda sorumluluk almanın yeni olasılıklarını ortaya çıkarmaya çalıŐmasında yatmaktadır. Ayrıca bu araştırma Karadağ'ın kuzey bölgesinde eko turizmin gelişimi için planlı projelerin hazırlanması için iyi bir temel olarak hizmet edebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Buriç, M. (1993). *Karadağ'daki Termal ve mineral sular*. Nikşiç:Unireks.
- Burkart, A.J ve Medlik, S. (1981): *Tourism: Past, Present and Future*. 2.ed. London: Heiremann Professional Pub.
- Cvijović, V. (1976). Pljevlja, *Karadağ Monografi*. Beograd :Književne novine.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Hacıoğlu, N., Avcıkurt, C. (2008). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- İçöz, O. (2003). *Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi*. Genişletilmiş 4.Bası, Ankara:Turhan Kitabevi.
- İçöz, O., Günlü, E., Yılmaz, B.S., Aktaş, G., Özdoğan O.N., Öter, Z., Yılmaz, D., Şahin, N. (2007). *Genel Turizm*. Ankara:Turhan Kitabevi.
- Ivanovic, Z. (2009). *Yüzyıllar boyunca Duklya Şehri (Doclea)*. Podgorica: Montcarton.
- Jušković, V. (1976). *Mojkovac, Karadağ Monografi*. Beograd :Književne novine.
- Knežević, M. (1976). *Plav, Karadağ Monografi*. Beograd :Književne novine.
- Kozak, M., Kozak, N., Kozak, M. (2001) *Genel Turizm: İlkler – Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Koraç, M. (1976). *Bijelo Polje, Karadağ Monografi*. Beograd :Književne novine.
- Luçiç, C. (1993). *Karadağ – Genel Turizm (Coğrafya ve tarih)*. Beograd:Strucna Knjiga.
- Maviş, F., Ahıpaşaoğlu H. S., Kozak N. (2002): *Genel Turizm Bilgisi*. Anadolu Üniversitesi.Yayıml
- Mcintosh, R.ve Goeldner, C. (1986). *Tourism: Principles, Practises, Philosophies*. 5th Edition. New York: John Wiley and Sons Inc.

- Nikolic, S. (2000). *Nature and Tourism of Montenegro*. Podgorica: Republic institution for nature protection, Novi Dani.
- Newsome, D., Moore S.A., Dowling, R.K. (2002). *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts and Management*. UK: Channel View publications.
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.
- Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*. İstanbul: İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yayını.
- Pasinoviç, M. (2008). *Karadağ Sürdürülebilir Turizmi*. Cetinye: IVPE.
- Radojević, S., Kurpejović, A.(1976). *Rojaye*. Beograd:Književne novine.
- Radojičić, B. (2008). *Montenegro Geography - Nature*. Podgorica:DANU.
- Radojičić, B. (2005). *Karadağ'ın Su Kaynakları*. Podgorica:Unireks.
- Radović, M.,Jovanović, B., Medenica, S., Rakočević, N. (1981). *Kolaşin Bölgesinin Geografik Özellikleri*. Kolaşin monografisi. Beograd: Knjizevne novine.
- Rellie, A. (2008). *Montenegro*. The Bradt Travel Guide. Third Edition. USA:The Globe Peguat Press.
- Spasojević, V. (2007). *Karadağdaki Göller*. Podgorica:Pobjeda AD.
- Stipčević, A. (1991). *The Illyrians*. Zagreb: Skolska Knjiga.
- Strugar, B. (2001). *Fotomonografi: Kartpostalarda Karadağ*. Beograd: Studio Strugar.
- Thomas, T., Lundberg, Donald E.(1974). *The Tourist Bussiness*. Boston:Cahners Publishing Inc.
- Tomoviç, S. (1982). *Karadağ*. Beograd:Prosvjeta.
- Trifunović, L.(2003). *Serbia nad Montenegro Monuments of Art - Fush Prehistory to Present Day*. Lazarevac: Ex.Print.
- Usta, Ö. (2008). *Turizm – Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara:Detay Yayıncılık.

Usta, Ö. (2001). *Genel Turizm*. Ankara: Anadolu Matbaacılık.

Usta, Ö. (1988). *Turizm Olayına ve Türk Turizm Politikalarına Yapısal Yaklaşım*. İstanbul: Sumbül Basımevi.

Ürger, S. (1988). *Genel Turizm Bilgisi*. Antalya:Akdeniz Üniversitesi Yayınları.

Vešović-Dubak. N., Perić, I.(2008). *Skadarsko Lake – Color of Life*. Podgorica: Library Your Montenegro.

Vladimir, A . (1988). *The Complete Travel Marketing Handbook*. Chicago: NTC Business Books.

Vuković, M. (2005). *Tara*. Podgorica: DPU "Znanje".

Wearing, S. ve Neil, J.(2000). *Ecotourism – Impact, Potentials and Possibilities*. Great Britain: Reed Educational and Professional Publishing Ltd.

Weaver, D. (1998). *Ecotourism in Less Developed World*. UK: Cab International, Oxford University Press.

Yüksel, A., ve Yüksel, F. (2004). *Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Zivkovic, D. (1989). *Karadağ Halkı Tarihi*. Cetinje:Obod.

Dergiler ve raporlar

Ayala, H. (1995). *Ecoresort: A 'Green' Masterplan for International Resort Industry*. International Journal of Hospitality Management,14(3-4):351-374.

Ballantine, J., ve Eagles P. (1994). *Defining Canadian Ecotourists*. Journal of Sustainable Tourism. 2(4):210-214.

Bramwell B., Rawding L.(1996). *Tourism marketing images of industrial cities*. Annals of Tourism Research. Elsevier Science, United Kingdom 23(1): 216-217.

Burton, F. (1998,). *Can Ecotourism Objectives Be Achieved?*. Annals of Tourism Research. 25(3):755-758.

Epler-Wood, M. (2002). *Ecotourism: Principles, Practices & Policies For Sustainability*. UNEP First Edition.

Fagence, M. (1997). *Ecotourism and Pacific Island Countries: The First Generation of Strategies*. The Journal of Tourism Studies. 8(2):27-38.

Gutierrez, E., Lamoureux, K., Matus, S., ve Sebunya, K. (2005). *Topluluklar, Turizm ve İletişim Ağı- Bir Turizm Değerlendirme Süreci - The George Washington University and Conservation International- Raporu*. Applied Communication Inc., s. 76-78.

Kasalica, S. (2004). *Strategy for sustainable tourism development in Central and Northern Montenegro*. Beograd:UNDP.

Kozak, N. (2001). *Turizm alanındaki hakemli dergilerde makale yayım kararının verilmesinde etkili olan ölçütler*. Anatolia:Araştırmaları Dergisi. pp.155-158.

Kurdoğlu, O. (2001). *Koruma Alanları ve Ekoturizmin Karadeniz Bölgesi Açısından İrdelenmesi*. Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Orman ve Av, Sayı 4,s:4

Lee, D. N. B., and Snepenger, D.J. (1992). *An ecotourism Assesment of Tortuguero, Costa Rica*. Annals of Tourism Research. 36(4):367-370.

Lindberg, K. (1996). *The economic impacts of Ecotourism*. Charles Sturt University. <http://www.ecotourism.ee/oko/kreg.html>, 06.02.2009.

Lindberg, K., Huber, R. M. (1993) *Economic Issues in Ecotourism Management*. Cited in Ecotourism: A Guide for Planners and Managers. North Bennington, The Ecotourism Society. pp. 82

Priskin, J.(2001). *Assesment of Natural Resources for Nature-Based Tourism: The Case of the Central Coast Region of western Australia*. Tourism Management. 22(6):637-648.

Rahemtulla, Y.G. and Wellstead A. M. (2001). *Ecotourism: Understanding Competing Expert and Academic Definitions*. Inform. Report :5-7.

Sırakaya, E. and Mclellan R., W. (1998). *Modelling Tour Operators, Voluntary Compliance With Ecotourism Principles: Behavioral Approach*. Journal of Travel Research. 36(3):42-55.

Stewart, W. P., and Sekartjakrarini, S. (1994). *Disentangling Ecotourism*. Annals of Tourism Research. 21,(4):840-842.

Tisdell, C. (1996). *Ecotourism and the Environment: Observations from China*. Travel Research Journal. 34(4):11-19.

Wight, P. A. (1996). *North American Ecotourism markets: Motivations, Prefer. And Destinations*. Journal of Travel Research. 35(1):3-10.

Wood-Epler, M. (2002). *Ecotourism: Principles, Practices & Policies For Sustainability*. UNEP First Edition:34-36.

Kurumlardan Alınan Resmi Belgeler

Karadağ Kültür, Spor ve Medya Bakanlığı (2007). *Karadağ Müzeleri*. Podgorica:DPC.

Karadağ Turizm ve Çevre Bakanlığı (2008). *2020 Yılına Kadar Karadağ Turizm Kalkınma Stratejisi*. Podgorica:Opus.

İnternet

Ministry of Tourism and Environment GTZ -German tehcnical Assistance (2007). *Eco Lodge Concept in Montenegro*.

The International Ecotoruism (2000). *Society Ecotourism Statistical Fact Sheet*. TIES, Erişim Tarihi:18.07.2009

Uluslararası Turizm Enstitüsü (2005). *Mountain tourism development in Montenegro*.

www.adriafair.co.me (Fuar Web Sitesi) Erişim Tarihi: 10.11.2009.

www.gov.me. (Karadağ Hukümeti web sitesi) Erişim Tarihi: 11.12.2009

<http://www.gov.me/files/1247230387.pdf> (09 Ağustos 2009).

www.monstat.org (Karadağ Devlet İstatistik Kurumu) Erişim Tarihi: 10.11.2009.

www.montenegro.travel (Karadağ Milli Turizm Örgütü) Erişim Tarihi: 15.10.2009

www.nparkovi.co.me (Karadağ Milli Parklar İdaresi) Erişim Tarihi: 11.10.2009.

www.pljevlja.in (Plyevlja Belediyesi Web Sitesi) Erişim Tarihi: 08.10.2009.

www.see-heritage.org/Muzeji_Crne_Gore.pdf (8 Ağustos 2009).

www.undp.org.me/files/reports/ee/Nacrt%20programa%20razvoja%20planinskog%20turizma%20u%20CG.pdf (20 Ağustos 2009)

Ek 1. Mülakat soruları

BÖLGENİZDE EKOTURİZM

EKOTURİZM, ekolojik açıdan sorumluluk sahibi kişilerin uygun doğa şartlarının halen korunduğu yerlere yapacakları ziyaretleri kapsamakla birlikte(geçmişe ve günümüze ait kültürel anıtlar dahil); her ne kadar ziyaretçilerin ufak tefek olumsuz etkileri olsa da bölge halkı için olumlu sonuçları olan ve doğanın daha fazla korunmasına yardımcı seyahatlerden oluşmaktadır.

Saygıdeğer katılımcı,

Hazırlamakta olduğum master tezimin konusu :”KARADAĞ’IN KUZEY BÖLGESİNİN EKOTURİZM ARZ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ ,, Siz saygıdeğer katılımcılara son derece müteşekkir olduğumu belirterek ,bu ricamın objektif olarak en açık şekilde hep birlikte bölgemizin ekoturizm zenginliğini ortaya çıkartacak ve bu potansiyeli daha ileri götürecek bir çalışma olacağını umuyorum. Her şeyden önce ,büyük bölümüyle görevimiz olan çevreyi korumayı gerçekleştirecek ve çevre bilincini geliştirerek daha sağlıklı bir yaşamın ön şartını yerine getirmiş olacağız. Bu ankette vereceğiniz bilgiler kesinlikle saklı tutulacak ve sadece bilime hizmet olarak değerlendirilecektir.

Katılımınızdan dolayı en içten teşekkürlerimi sunar esenlikler dilerim.

Yüks.Tur. İşl. Suad Dizdareviç
E-mail: dizdar@t-com.me

Anket katılımcı bilgileri :

Adı ve soyadı :

Telefon/Adres :

Mesleği:

Öğrenim durumu:

Ana dili :

Bildiği yabancı diller :

Yer :

Milli / bölgesel / üyesi bulunduğu kurum veya kuruluş:

ŞU AN TURİZMİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM

1. Bulduğunuz bölgede turizm hareketi var mı
2. Bölgenize gelişme, sosyalleşme,ekonomik ve diğer açılardan katkıları var mı?
3. Turizmden kişisel beklentiniz olabilir mi ?

ŞU ANKI TURİSTLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜNÜZ VE ÇEVRENİN TURİZME OLAN ETKİSİ

1. Ekoturizmin bölgenize olumlu etkileri nelerdir?
2. Bölgenize turizmin olumsuz sonuçları yansıyor mu?

3. Eğer var ise lütfen açıklarmısınız?
4. Turistleri bölgenize çeken sebepler nedir? En meşhur şeyiniz nedir?
5. Turistik tanıtımınızı güçlendirme bakımından planladığınız en tanınmış zenginlikleriniz nelerdir?

ALTYAPI VE HİZMETLER

1. Bölgenizdeki en önemli sorunlar nelerdir?

DOĞAL KAYNAKLAR

1. Sizce ekoturizmin gelişmesi ile doğal kaynakların korunması arasında doğrudan ilişki var mı?
2. Doğal kaynaklar yönetiliyor mu? Eğer yönetiliyorsa bu kimler tarafından uygulanıyor?
3. Yerel yönetimler bu doğal kaynakların idaresinde rol alıyor mu?
4. Sizce yerel yönetimler doğal kaynakların korunmasında daha çok veya daha az etkin olmalı mı?Konu ile ilgili planlanmış olasılıklar var mı?
5. Yerel yönetimler doğal kaynakları ne şekilde daha iyi idare edebilirler?Onların korunması ve geliştirilmesi ile ilgili strateji mevcut mu?
6. Yerel yönetimler doğal kaynaklardan herhangi bir maddi çıkar sağlıyor mu?
 - Eğer var ise ne şekilde maddi çıkar sağlanıyor?
 - Yerel yönetimler bu getirinin öneminden haberdar mı?
 - Eğer maddi çıkar sağlamıyor ise,yöre insanına bu getirinin önemi nasıl anlatılabilir ?
7. Doğal kaynakların korunması ile ilgili sizin önerileriniz nelerdir?
8. Yerel halk doğal kaynakların korunmasından zarar görüyor mu?
9. Ekoturizm ne şekilde yerel yönetimlerin ve doğal kaynakların daha iyi geliştirilmesinde etkin olabilir?

SİZİN ÖNERİLERİNİZ

1. Bölgenizin önümüzdeki dönemde gelişimi ile ilgili önerileriniz nelerdir? Hangi yatırımlar ve gelişmeler sizin için öncelik oluşturuyor?
2. Eğer bölgenizle veya köyünüzle ilgili değişik etkinlikler ,hizmetler veya ürünler sözkonusu ise bunları nerede oluşturmak isterdiniz?
3. Sizce ekoturizmden hariç turizmin hangi türü bölgenizin kalkınmasında daha çok önem arzeder? Eğer düşünceniz bu yönde ise bunlar turizmin hangi çeşididir?

Yer ve tarih

(imza)

Ek 2. EKOLOJİK KARADAĞ DEVLETİ HAKKINDA DEKLERASYON

Biz, Karadağ Cumhuriyeti Meclisi Milletvekilleri, doğanın tehlike altında olması sebebiyle, yaşadığımız ve faaliyet gösterdiğimiz bölgenin özünü korumanın kaçınılmaz ve öncelikli işi olduğunun bilincindeyiz.

Sağlığımızın kaynağı ve özgürlük ve kültürün ilhamı olan tabiata karşı borcumuzun bilincinde varlığımız ve nesillerimizin geleceği adına kendimizi onu korumaya adanıyoruz.

Kendi aramızdaki hiçbir bir farklılığın tabii çevrenin karşı karşıya olduğu büyük değişiklikler kadar büyük olmadığını kabul ediyoruz. Millî, dinî ve diğer inanç ve hislere bakmaksızın insanın haysiyet ve kutsiyetinin, tabiatın kutsiyet ve temizliği ile organik bağını biliyor ve kabul ediyoruz.

İnsan ve onun içindeki ve çevresindeki tabiat kendi derinliklerinde ve düşünce ve anlamlandırma da tektir.

Bundan dolayı, her zaman insanın suiistimal edilmesini tabiatın suiistimal edilmesi izlemiştir. Bunun için insanın haysiyetinden yana tercih kullanarak ve mücadele ederek tabiatın haysiyeti için de savaşıma davetliyiz.

Bu Deklarasyonun getirilmesiyle, Karadağ tabiata ile devletsel bir ilişki kurmakta ve tüm insanları, bizi tehdit eden ekolojik felaketi engellemek adına bilgece davranmaya davet ederiz.

Jabiyak, 20 Eylül 1991, Karadağ Cumhuriyeti Meclisi

Eylül 1991’de Ekolojik Devlet Deklarasyonu’nun kabulüyle Karadağ dünyadaki ilk ekolojik devlet olmuştur. Bu belge, 1992 yılında Rio de Jenerio’da “Yaşam Alanı ve Gelişimi” konulu Birleşmiş Milletler Konferansına sunulmuş ve Konferans belgeleri arasına dahil edilmiştir. Deklarasyonda belirtildiği üzere tabiatla devlet düzeyinde bir ilişkinin kurulmuş olmasıyla Karadağ Meclisi tüm nesilleri, tabiata sağlığın kaynağı ve özgürlüğün ilhamı olarak muamele etmekle görevlendirmekte ve bizzat kendi varlığını ve nesillerin geleceği adına korumayı üstlenmektedir.